

magazin istoric

ANUL IV Nr. 5 (38) MAI 1970

9 MAI 1945:

**România — pe fron-
tul victoriei asupra
fascismului • În-
cepe „Operația
Berlin” • Spre bir-
logul fiarei • Fina-
lul • Ultima bătălie
• Calendarul celui
de-al doilea război
mondial.**

Monumentul Eroilor Patriei.

— REDACTOR ȘEF —

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP,
VIRGIL CANDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU,
NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU,
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA,
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

— GHEORGHE ZAHARIA : România — pe
frontul victoriei asupra fascismului . 2

Începînd de la 23 August 1944, prin par-
ticiparea sa la războiul antifascist, ală-
turi de glorioasa Uniune Sovietică, Ro-
mânia și-a înscris numele în rîndul țăr-
rilor care au plătit cu grele jertfe prelu-
 victoriei.

— 25 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA
GERMANIEI HITLERISTE

● Ultimele faze ale celui de-al doilea
război mondial în Europa în viziunea
citorva autori, ale căror versiuni coincid
în esență, dar diferă în interpretarea
faptelor și în relatarea unor amănunte.
Totmai de aceea ni s-a părut interesant
să oferim cititorilor prilejul de a le
confrunța.

**Momentele dramatice ale acelor zile de
luptă și victorie sînt evocate în articolele :**

● G. K. JUKOV : Începe „Operația
Berlin” 12

● S. M. STEMENKO : Spre birlogul
fiarei 17

● D. M. PROEKTOR : Finalul 21

● CORNELIUS RYAN : Ultima bătă-
lie 25

● Calendarul celui de-al doilea război
mondial 34

— NICOLAE GOLDBERGER : În lagăre și
închisori studiam învățătura lui Le-
nin 45

— CRISTINA LUCA BOICO : Unul contra o
sută. Români în lupta împotriva ocu-
panților hitleriști ai Franței 47

— 50 DE ANI DE LA MOARTEA LUI A. D.
XENOPOL :

● PAUL GRIGORIU : Microfișă biogra-
fică 52

● AL. ZUB : „Omul acesta a fost lu-
mină...” 54

Opera lui, multilaterală și fecundă, este
nu numai o modalitate prin care po-
porul român își revărsă în lume „cu-
prinsul său sufletesc”, ci și o fereastră
luminoasă, prin care umanitatea prive-
ște înlăuntrul nostru.

magazin istoric

Nr. 5 (38) — mai 1970

— LUCHINO VISCONTI : Istoria — o muză
a muzelor (interviu luat de **Cristian
Popișteanu**) 58

— C. CAZĂNISTEANU : „Casa de ajutor a
Opștii călților de șepcari” 60

Documente inedite, descoperite recent,
despre primele forme de organizare a
muncitorilor în Tara Românească.

— DUMITRU MUREȘAN : Împăratul co-
drilor 63

O evocare a faptelor haiducești săvîr-
site, în urmă cu trei secole, de Pîntea
Viteazul și de cetele sale.

— ANDREI OȚETEA : Francesco Guicciar-
dini, un nume ilustru în Renașterea ita-
liană 69

— ȘTEFAN ȘTEFANESCU : Orașul „Bani-
lor” de-a lungul veacurilor 75

— A. A. GUBER : Istoriile lumii — la a
treisprezecea întîlnire 79

— Testamentul lui Antim Ivireanul 81

— N. MINEI : Moartea lui Nelson —
o sinucidere ? 82

O ipoteză în jurul căreia s-a încins o
vie dispută în Marea Britanie.

— Din presa de acum 100 de ani 88

— FLORIN HERA : Fridtjof Nansen 89

Celebruul fiu al Norvegiei n-a fost numai
un mare explorator, ci și un remarcabil
diplomat, avînd de rezolvat dificile
și delicate probleme.

— Mai avem (și noi) un răspuns 96

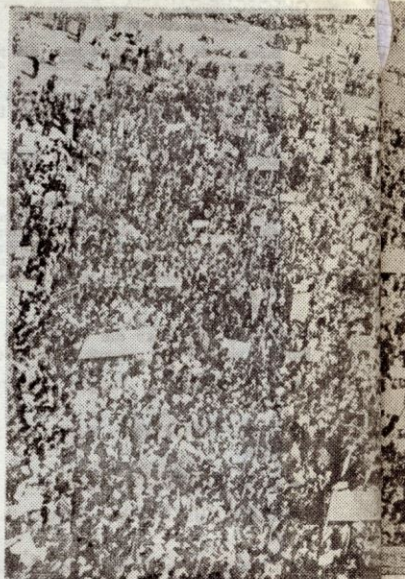
— Panoramic 97

— Poșta redacției 98

IN NUMARUL VIITOR:

● Mihail Kogălniceanu, diplomatul ● Maria de Medicis împotriva lui Richelieu
● Vlad Țepeș, erou de epopee ● Pe urmele Atlantidei ● Un dosar de siguranță po-
vestește ● Deceneu, mentorul lui Burebista ● Un atentat necunoscut împotriva lui
Hitler ● Un Torquemada al Bucureștilor de altădată ● Harta delphinului și țările
române

24 septembrie 1944. Oamenii muncii din București, întruniți în mari mitinguri și adunări, sprijină lozincă lansată de partidul comunist: „Totul pentru front, totul pentru victorie!”

ROMANIA

—pe frontul victoriei

GHEORGHE ZAHARIA

general-locotenent în rezervă
doctor în istorie

Acum un pătrar de secol, sub loviturile concentrice ale coaliției antihitleriste, al treilea Reich german își dădea sfârșitul. Se punea astfel capăt în Europa războiului al doilea mondial, cel mai sângeros și mai crud război din cîte cunoscuse omenirea pînă atunci, în flăcările căruia pieriseră milioane de vieți omenesti și care distrusese incalculabile valori materiale și spirituale. La Berlin, deasupra Reichstagului, flutura simbolic drapelul de stat al Uniunii Sovietice, țara care dusesse pe umerii săi povara cea mai grea a războiului și dăduse, din iunie 1941, cea mai mare contribuție de sînge pentru cucerirea victoriei asupra fascismului.

La marea victorie pe care omenirea a reputat-o asupra forțelor întunecate ale

fascismului și-a adus contribuția și țara noastră. Prin participarea, de la 23 august 1944, la războiul antifascist alături de glorioasa Armată sovietică, prin sîngele vărsat de ostașii și ofițerii vitezei sale armate, România și-a înscris numele în rîndul țării care au dat grele jefte pentru obținerea Victoriei.

Din zilele fierbinți ale lui august '44

Alăturarea României la lupta popoarelor împotriva celui de-al treilea Reich s-a produs la 23 august 1944, prin insurecția înfăptuită de cele mai largi forțe democratice, patriotice și antifasciste, în frunte cu Partidul Comunist Român. Începută în condițiile zdrobirii principalelor forțe hitleriste de către ofensiva impetuoasă a trupelor sovietice pe frontul de la Iași-Chișinău și eliberării unei însemnate părți a teritoriului estic al țării, insurecția a curățat trupele

SCRISOARE DE MULTUMIRE TRIMISĂ DE COMANDANTUL FRONTULUI 2 UCRAI- NEAN CATRE COMANDANTUL ARMATEI 4 ROMANE

Vă adresez mulțumiri domniei voastre, precum și trupelor Armatei 4 române, ce vă sînt încredințate, pentru bunăvoința depusă în executarea ordinelor primite, umăr la umăr cu Armata Roșie.

Vă doresc în viitor succese și mai mari în distrugerea ocupațiilor germani, pentru triumful cauzei popoarelor iubitoare de libertate.

Mareșal (ss) MALINOVSKI
General (ss) SUSAIKOV
General (ss) ZAHAROV

27 decembrie 1944

(Arhiva M.F.A. — M. St. M.,
dosarul nr. 732/1, cap. IV, fila 29.)

voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună.

Luptele duse pe teritoriul Transilvaniei au fost deosebit de îndrăznețe. Animați de înalte idealuri ale eliberării patriei, ostașii noștri au săvîrșit minunate fapte de vitejie și eroism.

25 octombrie 1944 a intrat în istoria patriei ca dată care marchează eliberarea de trupele hitleriste a ultimei palme de pămînt a țării. Trupele române și sovietice,

asupra fascismului

hitleriste de pe aproximativ 2/3 din teritoriul de atunci al României. Ea a reprezentat încununarea unui șir întreg de acțiuni ale maselor populare din țara noastră împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist. A fost o irupție viguroasă a vrii acumulate în decurs de ani împotriva cotropitorilor și a susținătorilor lor din țară.

După insurecție, viteza Armatei române — mai puțin școlile militare, formațiunile de pază internă, grăniceri ș.a., care au trecut la îndeletnicirile lor obișnuite — a luptat umăr la umăr cu glorioasa Armată sovietică, pînă la victoria finală asupra fascismului.

În momentul intrării în luptă pentru eliberarea părții de nord-vest a României, partidul comunist a adresat militarilor, la 2 septembrie 1944, un vibrant îndemn patriotic: „Luptați într-un război drept, război de eliberare a țării de cotropitorii nemți, război victorios, avînd sprijin mareț din partea eroice și neînvînse Armatei Roșii. Întregul popor român înconjură cu dragoste lupta

atingînd granița de nord-vest a României, au început lupta pentru eliberarea Ungariei. Evenimentul a fost primit cu imensă bucurie de poporul român, care și-a manifestat recunoștința fierbinte față de vitejii ostași români și sovietici, exprimîndu-și totodată hotărîrea de a susține cu abnegație lupta lor pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei naziste.

Jertfe și victorii

Armata română a onorat cu cinste încrederea poporului, a străbătut prin lupte — umăr la umăr cu armatele sovietice, în cadrul operațiilor Debrețin și Budapesta — pămîntul ungar de la o frontieră la cealaltă; la 18 decembrie a intrat în Cehoslovacia; cîteva unități au trecut și în Austria. Astfel România a contribuit la eliberarea acestor țări, în cadrul operațiilor Budapesta, Viena și Praga. Între ostașii români

și populația pașnică din țările eliberate s-au stabilit relații prietenești, de stimă și ajuto- rare reciprocă.

Pe parcursul a 260 de zile, generalii, ofi- terii și ostașii români și-au adus contribuția la înfăptuirea planurilor strategice și ope- rative elaborate de comandamentul sovie- tic, au rezolvat cu competență numeroase și complexe probleme operative și tactice, dînd dovadă de măiestrie în concepție, su- plețe și fermitate în conducere, ilustrînd cu năci pilde nemuritoare vitejia legendară a ostașilor români. Trupele noastre au parcurs prin lupte peste 1000 km de la Mureș pînă în apropiere de Praga. Ele au traversat în condiții grele de timp — toamna prin ploii, iar iarna prin zăpezi abundente, cu temperaturi scăzute — 17 masive muntoase, 12 cursuri mari de apă și au eliberat 3831 de localități, dintre care 53 de orașe. Uni- tățile române au provocat inamicului pier- derea a aproape 118 000 de militari luți prizonieri (dintre care aproximativ 60 000 numai în timpul insurecției) și aproape 19 000 de morți lăsați pe teren (în afara

morților și răniților pe care dușmanul i-a evacuat de pe cîmpul de luptă). Totalul acestor pierderi echivalează cu efectivul a cca 14 divizii.

Totalul uman cu care a participat Armata română la războiul contra Germaniei hit- leriste, de la 23 august 1944 pînă la lu- cerirea Victoriei din mai 1945, a însumat 538 536 de militari. Victoria de la 9 mai 1945 găsește pe frontul antihitlerist forțe ro- mâne însumînd 2 comandamente de armată, 4 comandamente de corp de armată, 16 divizii de infanterie și cavalerie, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, flota de Dunăre, un regiment de tancuri, o brigadă de căi ferate și alte unități și for- mațiuni. Totalul efectivelor forțelor armate române aflate în zonele de regroupare ina- inte de înapoierea lor în țară se ridica la 198 552 de oameni. Pentru înlocuirea pier- derilor suferite, care s-au apropiat de 108 000 de oameni, din care 5 000 de ofi- țeri și cam. tot atîția subofițeri, au fost trimise continue completări din țară.

U.R.S.S.

COMUNICAREA

GUVERNULUI SOVIETIC CU PRIVIRE LA RESTABILIREA RELATIILOR DIPLOMATICE CU ROMANIA

Guvernul sovietic, ținînd seama de par- ticiparea activă a României, începînd de la 23 august 1944, în luptă de partea Aliați- lor, în contra Germaniei hitleriste, precum și de îndeplinirea loială de către România a obligațiilor luate prin Convenția de ar- mistițiu, a hotărît să restabilească relațiile diplomatice cu România și propune un schimb de miniștri plenipotențari.

(Reprodus din „Scînteia” nr. 295, din 8 august 1945.)

DIN DISCURSUL ROSTIT DE A. I. VI- SINSKI, DELEGAT AL U.R.S.S. LA CON- FERINȚA DE PACE DE LA PARIS (13 AUGUST 1946)

[...] La 23 august 1944, cînd nu erau încă evidente perspectivele desfășurării viitoare a evenimentelor militare și cînd soarta Germaniei era departe de a fi clară, poli- tica externă a României a luat o întorsă- tură hotărîtoare. România a încetat com- plet operațiile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt legăturile cu Germania și sateliții ei, a intrat în război de partea Națiunilor Unite, împotriva Germaniei și Ungariei. Potrivit Convenției de armistițiu, încheiată la 12 septembrie 1944, România s-a obligat să pună la dispoziție împotriva dușmanului nostru comun, împotriva duș- manului tuturor Națiunilor Unite nu mai puțin de 12 divizii cu toate mijloacele de întărire. Prin aceasta România a acordat

ajutor Națiunilor Unite, și în primul rînd Uniunii Sovietice, care mai mult decît ce- lelalte țări a suportat greutățile atacurilor militare din partea Germaniei și a sateli- ților ei [...]

(Reprodus din ziarul „Scînteia” nr. 651, din 14 octombrie, 1946.)

DIN DISCURSUL ROSTIT DE MINISTRUL DE EXTERNE AL U.R.S.S., V. M. MO- LOTOV, LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS, ÎN PROBLEMA TRATATULUI DE PACE CU ROMANIA (10 OCTOMBRIE 1946)

[...] Împreună cu noi, împreună cu tru- pele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze [...]

(Reprodus din ziarul „Scînteia” nr. 651, din 14 octombrie, 1946.)

MAREA BRITANIE

DIN DECLARAȚIA FĂCUTĂ ÎN CAMERA COMUNELOR DE MINISTRUL DE EXTERNE AL ANGLIEI, A. EDEN, LA DATA DE 29 SEPTEMBRIE 1944

România a dat ajutor substanțial cauzei Aliaților menținînd 14 divizii în luptă (vezi notele 3, 4 și 5 din p. 10 — nota red.) (Reprodus din ziarul „Viitorul” nr. 9 409, din 27 ianuarie, 1945.)

Pentru curățirea teritoriului țării de trupele hitleriste: forțarea Tirnavei, septembrie 1944

Pe lângă contribuția militară, poporul român a făcut în războiul antihitlerist însemnate eforturi de ordin economic și financiar: întreaga economie națională a fost mobilizată pentru nevoile frontului. Semnificativ este faptul că pe tot timpul operațiilor militare, baza de aprovizionare a trupelor române a constituit-o economia țării, concomitent cu îndeplinirea sarcinilor de sprijinire a efortului de război pe care România și le asumase față de puterile aliate și asociate participante la coaliția antihitleristă.

Pe baza unor calcule estimative, acest efort s-a ridicat la cca 770 milioane de dolari (în valuta din 1938). La această sumă, dacă se adaugă valoarea pagubelor provocate prin distrugerii, bombardamente și alte operații militare, prin jafuri de bunuri publice și particulare de către trupele hitleriste în retragere (care s-a ridicat la cca 350 milioane de dolari la valuta din 1938), totalul efortului economic și financiar al României a depășit cu mult cifra de un miliard de dolari, în condițiile în care venitul național al țării era redus la jumătate față de cel din 1938.

În condițiile economice foarte grele de acum 25 de ani, Partidul Comunist Român a știut să organizeze și să finalizeze eforturile poporului român pentru asigurarea condițiilor materiale necesare armatei în

„PRAVDA” (17 SEPTEMBRIE 1944)

[...] Agățându-se cu disperare de toate accidentele naturale ale terenului, fasciștii se bat pentru fiecare sat pentru fiecare înălțime. Li s-a poruncit să oprească cu orice mijloc de apărare înaintarea Armatei Roșii, care luptă umăr la umăr cu trupele române [...]. Dar toate acestea n-au putut opri înaintarea noastră.

[...] Românii au luptat alături de noi cu aceeași dirigenție, cucerind cu vitejie fiecare metru de pământ, fiecare nod de cale ferată, fiecare sat.

RADIO NEW YORK (18 SEPTEMBRIE 1944)

Germania este grav amenințată din sud-est. Bătălia Balcanilor poate fi considerată pe deplin câștigată și o ofensivă puternică din această direcție spre Budapesta, Praga și Viena este iminentă. Coloana de bază germană din sud-est a fost cea din România, de sub comanda mareșalului von Kleist. Dezastrul german din România a pectuit soarta armatelor Reichului din Balcani. Prin trecerea României de partea Aliatilor, Germania este amenințată din sud-est, iar Ungaria se află în pragul prăbușirii. Drumul din sud-est care duce la Budapesta, Praga și Viena este deschis, căci germanii nu mai au în aceste direcții nici o apărare și nu mai pot concentra noi trupe. Este deci legitim ca poporul român să aibă în momentul de față un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție însemnată la grăbirea sfârșitului. Este o contribuție de care poporul român poate să se felicite.

Unități românești în mars, prin localitatea maghiară Vasarhely, în urmărirea dușmanului (octombrie 1944)

ROMANIA A TRECUR ALĂTURI DE ALIAȚI

[...] Este prematur să evaluăm toate consecințele pe care le poate avea răsturnarea de situație produsă de România. În orice caz este un eveniment de mare importanță care a dat una din cele mai sensibile lovituri celui de-al III-lea Reich. În primul rînd pentru că îl lipsește definitiv de petrolul pe care l-ar mai fi putut extrage. În al doilea rînd, pentru că ar fi imposibil ca celelalte state satelite, Ungaria și Bulgaria, să nu fie și ele antrenate în catastrofa care a și început să existe pentru cel de-al III-lea Reich și în consecință să nu caute să se retragă cît mai curînd posibil.

(„Le Figaro” nr. 3, din
25 august, 1944.)

STRAINII ȘI REZISTENȚA (EXTRAS)

Românii erau prezenți la ocuparea primăriei circumscripției XIX (Paris — nota red.), la luptele din Cartierul Latin și au ocupat ambasada țării lor.

(„Franc Tireur” din
30 august, 1944.)

DUPĂ CAPITULAREA ROMÂNIEI, GERMANIA HITLERISTA SE AFLĂ ÎN PRAGUL CATASTROFEI FINALE

Geneva, 25 august. La ora 23,30, o știre din Budapesta a anunțat că România a declarat război Germaniei și că atît Bucureștiul cît și Ploieștiul au fost năprasnic bombardate de aviația germană.

Bucureștiul este complet eliberat. Trupele române l-au alungat pe germani, care au încercat să pună mina pe punctele strategice.

În țară, germanii se predau românilor.
(„L'Humanité” nr. 6, din
25 august, 1944.)

REZULTATE EXCELENTE PE CIMPUL DE LUPȚĂ

Posturile americane de radio anunță: Din România vin știri bune în multe direcții. Nu vom insista astăzi seară asupra ajutorului militar atît de însemnat și cu rezultate atît de excelente date de [...] diviziile românești pe cîmpul de luptă din est.

Vom spune numai ceea ce este evident, și anume că acțiunea Armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei și la înaintarea în regiunea cehoslovacă, tot astfel cum prin actul de la 23 august 1944 România a contribuit într-o bună măsură la schimbarea situației de pe întregul front răsăritean [...]

(Reprodus din ziarul „Jurnalul de dimineață” din 22 februarie, 1945.)

Pe frontul din Cehoslovacia, în Munții Tatra: ostași români în acțiune

ORDINUL GENERALULUI-LOCOTENENT MANAGAROV PENTRU UNITĂȚILE GRUPULUI DE ARMATE

Unitățile române care au acționat sub ordinele Grupului de armate, oprind năvala trupelor germane și ungare, au acoperit mișcarea trupelor roșii spre Cimpia Ungariei și au luat parte activă la cucerirea orașului Arad.

În aceste lupte, unitățile și subunitățile române, în condiții grele de regrupare, au dovedit bărbăție și dirigenție și au îndeplinit cu cinste misiunea înaltă ce li s-a încredințat.

Pentru aceste fapte de arme excepționale, transmit mulțumirile mele d-lui general de corp de armată Nicolae Macici și trupelor de sub comanda sa, care au acoperit mișcarea Armatei Roșii spre Cimpia Ungariei și au luat parte activă în luptele pentru cucerirea Aradului.

Am toată încrederea că în luptele viitoare împotriva trupelor germano-horthyste pentru victoria care va elibera națiunile rătăcitoare de libertate, pentru dezrobirea Transilvaniei de sub jugul cotoritorilor germani și horthysti și pentru distrugerea completă a armatelor fasciste, armatele române, trecând peste greutatea de organizare și peste lipsuri, menținând tot timpul disciplina și arta conducerii la un nivel ridicat, vor acoperi drapelul lor cu o glorie nouă.

Comandantul grupului de armate
General-locotenent (ss) MANAGAROV

Membreu al Consiliului militar
al Grupului de armate

General-locotenent (ss) GOROHOV

23 septembrie 1944

(Reprodus din gazeta „Graul nou”, organ al Direcției politice de front a Armatei sovietice, nr. 3, din 30 septembrie, 1944.)

îndeplinirea sacrei ei datorii. Explicând maselor că războiul antihitlerist se înscrie ca parte integrantă a revoluției noastre populare, ca cheazășie a independenței și suveranității naționale, comuniștii au chemat clasa muncitoare, fărănimea, pe toți oamenii muncii la luptă neobosită pentru refacerea economică a țării și sprijinirea frontului. Chemarea „Totul pentru front, totul pentru victorie!”, lansată de partid, a găsit un larg ecou în rindurile oamenilor muncii, care s-au angajat cu toate puterile în lupta pentru înfrângerea definitivă a fascismului.

Prețuirea faptelor de arme

Faptele de arme ale trupelor române au fost citate de comandamentul român prin numeroase ordine de zi pe întreaga armată, pe armate, corpuri și divizii. Începând din luna martie 1945, Comandamentul suprem sovietic a evidențiat trupele române prin 7 ordine; de asemenea, ele au fost menționate în 21 de comunicate de război sovietice, 2 documente ale Comandamentului Frontului 2 ucrainean și alte ordine ale comandamentelor de armate sovietice cu care forțele române au cooperat.

Peste 300 000 de militari români au fost distinși cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungare.

1945

ITĂNI RUMUNSKÉHO VOJSKA NA
HRANICÍCH OBCE DNE 10.V. 1945

Pagini din cronica unei comune cehoslovace. Fotografia reprezintă pri-
mirea trupelor române la hotarul comunei în ziua de 10 mai 1945.

Aducînd un omagiu ostaşilor români care au luptat şi s-au jertfit pentru zdrobirea fascismului în Ungaria şi Cehoslovacia popoarele ungar, ceh şi slovac au ridicat monumente în diferite localităţi. În Ungaria, cimitirul de la Budapesta (Rákosliget), monumentele de la Debretin, Miskolc, Győr, Nyiregyháza, Tápiosuly, Megyaszó ş.a.; în Cehoslovacia, monumentele de la Zvolen, Brno, Kromeriz, Lucenec şi din numeroase alte localităţi situate în Slovacia şi Moravia.

Aportul de ansamblu al României la războiul antihitlerist s-a bucurat, la vremea respectivă, de înalte aprecieri peste hotăre. În mesajul lui I. V. Stalin, adresat lui Winston Churchill, prin care se propunea restabilirea relaţiilor diplomatice cu România şi Bulgaria, se aducea ca argument în sprijinul acestei propuneri faptul că aceste ţări „au intrat în război de partea Aliatilor, împotriva Germaniei, folosind în acest scop forţele lor armate. Prin aceasta ele şi-au adus contribuţia la cauza înfringerii hitlerismului, au contribuit la terminarea victorioasă a războiului în Europa”. De asemenea, în nota adresată guvernului român, la 6 august 1945, guvernul sovietic, comunicînd hotărîrea sa de a restabili relaţiile diplomatice cu România, menţiona participarea ei activă, „începînd de la 23 august 1944, în luptă de partea Aliatilor, în contra Germaniei hitleriste...”

La Conferinţa de pace de la Paris, din 1946, reprezentantul guvernului sovietic remarca faptul că „România a făcut o coti-

TELEGRAMA

**ADRESATA DE MAREŞALUL I. V. STALIN
LA 5 APRILIE 1945 PREŞEDINTELUI
CONSILIULUI DE MINISTRI AL ROMA-
NIEI, DR. P. GROZA**

Vă mulţumesc pentru sentimentele prieteneşti exprimate de dv. faţă de Uniunea Sovietică şi de Armata Roşie. După cum se vede din ordinul de zi de azi, pe frontul de luptă împotriva armatelor germano-fasciste s-au distins nu numai trupele Armatei 4 române, ale generalului Dăscălescu, dar şi trupele Armatei 1 ale generalului Atanasiu.

Permiteţi-mi să vă felicit pentru succesele armatelor române şi să le urez continuarea acestor succese în luptele duse împreună cu Armata Roşie.
(Reprodus din ziarul „Scînteia” nr. 192, din 8 aprilie, 1945.)

tură hotărîită în politica ei externă” în momentul „cînd soarta Germaniei hitleriste încă nu se vedea cu suficientă claritate”, acordînd „ajutorul său Naţiunilor Unite şi în primul rînd Uniunii Sovietice, care a suportat într-o măsură mai mare decît alte ţări greutăţile agresiunilor militare...”. Ministrul de externe al U.R.S.S. arăta că „împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă şi noi toţi recunoaştem serviciile aduse de poporul român acestei cauze”.

SPRE LĂMURIREA UNEI ENIGME¹ (EXTRAS)

Cu ocazia verificării arhivei secrete personale a lui Hitler — ce s-a efectuat în primăvară la cartierul Comandamentului superior al trupelor britanice din Germania — s-a găsit între altele documente de mare importanță și un raport iscălit de generalii Keitel și Guderian adresat fostului Führer, după și în legătură cu capitularea României.²

Acest document a fost prezentat marelui Montgomery, care apoi l-a remis prim-ministrului W. Churchill și care are în chintesență următorul cuprins :

— Capitularea României, pe lângă consecințele imediate de ordin militar, a produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punând în pericol toată armata germană din Balcani.

Deosebit de pierdere pozițiilor din Carpați, pierderea grăinarului și petrolului românesc constituie o altă mare și grea lovitură, în urma căreia armatele ruse vor putea ajunge, în vreo câteva săptămâni, în fața Budapestei.

Dat fiind că aceasta este în decurs de 30 de ani a doua oară când România trădează cauza Germaniei, se impune a se lua toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei și poporul român să dispară ca națiune [...]

23 iulie 1945.

(Arhivele statului, fondul
Casa regală, dosarul nr. 12 bis/1945.)

STATUL MAJOR CENTRAL AL ARMATEI POPULARE DE ELIBERARE DIN BULGARIA

ORDIN

Guvernul Bagrianov, împreună cu Comandamentul Suprem al Armatei, a pornit la 23 crt. o acțiune militară generală împotriva întregii mișcări de partizani bulgare, inclusiv și împotriva detașamentelor voastre. Toate zonele divizionale au primit ordin să înceteze până la 31 crt. toate exercițiile care se fac pe timp de pace, pentru a putea distruge toate detașamentele de partizani [...]

Noua situație din România va găsi și la noi un puternic ecou. Cercurile guvernamentale au intrat în panică, și în guvern peste puțin timp sint de așteptat schimbări mari. Frontul patriotic este pe cale să cucerească puterea.

Această situație va avea ca urmare demoralizarea puternică a soldaților și ofițerilor și va micșora forța de izbire a acțiunii plănuită. Este posibil că multe unități vor trece de partea noastră. Puneți-vă

¹ Nota cu acest titlu, aflată în fondul arhivistic al fostei Case regale, reprezintă o informare (fără semnătură) făcută regelui în 1945, în care se explică unele probleme de politică externă.

² Keitel și Guderian se referă la ieșirea României din războiul antisovietic și la alăturarea sa coaliției antihitleriste.

imediat în legătură cu astfel de unități, înființai un comandament unitar și treceți la contraofensivă, atrageți masele populare în lupta armată pentru ocuparea centrelor și regiunilor importante [...]

CPA Sofia F. 77, 0.1, A. E. 27.

(Reprodus din lucrarea „Mișcarea de Rezistență a poporului bulgar 1941-1944. Documente cu privire la lupta armată împotriva fascismului”, editată de Petar Gheorghieff și Basil Spîru, RÛTEN & LOENING, Berlin, 1962.)

Soldați și ofițeri ai Diviziei 1 de voluntari „Tudor Vladimirescu-Debrețin” !

Vă felicit cu prilejul decorării diviziei cu ordinul „Drapelul roșu”. Aceasta este o dovadă că ați luptat curajos, cot la cot cu Armata sovietică, pentru eliberarea țării dv. și ați contribuit la izgonirea fascistilor de pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei.

Aceasta este o dovadă a prieteniei vesnice între ostașii români și ostașii sovietici ; această prietenie este cimentată cu sînge. Reîntorcîndu-vă în țară, veți contribui și mai mult la întărirea prieteniei cu Uniunea Sovietică.

(Din cuvîntarea marelui Rodion Malinovski, rostită în preajma zilei Victoriei, la 3 mai 1945, cu ocazia înmînării ordinului „Drapelul roșu” acordat de Prezidiul Sovetului Suprem al U.R.S.S. Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin”.)

Mareșalul Malinovski decorînd drapelul Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin”, 3 mai 1945

Clipe de bucurie ale ostașilor români și sovietici

Referindu-se la efortul poporului român în războiul antihitlerist, deputatul laburist englez I. Thomas declara, în ianuarie 1945, în Camera Comunelor: „De vreme ce România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul a se propune să i se acorde un statut de cobiligerant”.

Puncte de vedere asemănătoare au prezentat la Conferința de pace delegațiile R.S.S. Ucrainene, R.S.S. Bielorusse, Republicii Cehoslovace și Republicii Franceze. Dar Conferința nu a acordat României acest statut meritat.

Războiul antihitlerist a constituit în România o cauză a întregului popor. Efortul de război s-a împletit strâns cu lupta maselor pentru cucerirea puterii — încununată de succes la 6 martie 1945 — și înfăptuirea reformelor democratice.

Participarea la războiul antihitlerist a dus la eliberarea patriei noastre de sub dominația fascismului, a contribuit la scurtarea războiului în Europa și la obținerea victoriei de către Națiunile Unite, a consolidat regimul democrat-popular și a întărit prestigiul țării pe plan internațional, a pus bazele independenței și suveranității depline a României.

Insurecția din august 1944 și participarea la cucerirea victoriei antihitleriste de acum un sfert de secol reprezintă principala contribuție a României la efortul general al popoarelor pentru înfrângerea fascismului și salvarea civilizației umane.

EXTRASE DIN LUCRAREA „VELIKAIA OTECESTVENNAIA VOINA SOVETSKOVO SOIUZA” („MARELE RAZBOI PENTRU APĂRAREA PATRIEI”)

p. 386

[...] La 23 august, clasa muncitoare din România, sub conducerea partidului comunist, a răsturnat dictatura fascistă singeroasă a lui Antonescu [...]

La 25 august, noul guvern român a declarat război Germaniei fasciste. Încercarea comandamentului hitlerist de a se menține în regiunea petroliferă Ploiești și de a înăbuși insurecția armată din București a eșuat. 18 divizii² românești au pornit împotriva trupelor germane. Între 23 august și 1 septembrie 1944, aceste divizii au luat 51 000⁴ de prizonieri germani, 14 divizii românești au luptat până la ultima zi a războiului, participând la eliberarea Transilvaniei, Ungariei și Cehoslovaciei. Armata română a eliberat 3 331 de localități.

p. 387

[...] Armata română [...] și trupele sovietice au desăvârșit eliberarea teritoriului național, iar apoi au luat parte la luptele împotriva Ungariei fasciste și la eliberarea Cehoslovaciei. La desăvârșirea înfringerii Germaniei hitleriste au participat aproximativ 385 000 de soldați și ofițeri români⁵.

(B. S. Telpuhovski, Editura politică de stat Moscova, 1959.)

² La insurecție au participat 37 de divizii.

⁴ Efectivele germane capturate de unitățile române în perioada 24-31 august 1944 s-au ridicat la 51 503 oameni, dintre care 14 generali și 1 224 de ofițeri.

⁵ 536 536 de oameni.

G. K. Jukov
(U.R.S.S.)

De Lattre de
Tassigny (Franța)

Walter Bedell-
Smith (S.U.A.)

Arthur Tedder
(Anglia)

W. Keitel
(Germania)

9 Mai 1945, ora 0,43:

GERMANIA HITLERISTĂ CAPITULEAZĂ

Incepe OPERATIJA BERLIN

G. K. JUKOV

mareșal al Uniunii Sovietice

Era ora 3 noaptea (16 aprilie 1945 — n.r.). În toate sectoarele frontului se făcea ultima verificare înainte de începerea acțiunii. Armata se pregătea temelnic de luptă, cum se și cuvine când trebuie înfruntat un dușman puternic, cu experiență și dîrz.

După o oră și jumătate, am terminat verificarea, Mișcările ceasului se mișcau mai încet ca oricînd. Ca să treacă mai repede cele 15 minute care mai rămăseseră pînă la începerea atacului, am băut cu toții câte un pahar de ceai fierbinte și tare.

Exact cu trei minute înainte primelor focuri de artilerie, am ieșit cu toții din adăpost și ne-am ocupat locurile la punctul de observație, de unde puteam cuprinde cu ochii împrejurimile fluviului Oder.

100 miliarde de wați

La ora 5 precis am izbucnit focurile a mil de tunuri, de aruncătoare și au intrat

* Fragmente din capitolele XIX și XX ale volumului *Amintiri și reflecții*, Moscova, 1969, a cărui versiune românească se află în pregătire la Editura militară. (Titlul și subtitlurile aparțin redacției.)

în funcțiune celebrele noastre „katiuse”: apoi s-a auzit bubulit cutremurător al împuscăturilor și exploziilor. În văzduh, vuleții continuu al bombardierelor creștea neîncetat.

În primele secunde, dinspre inamic au răsunat câteva serii de mitralieră, iar apoi s-a așternut liniștea. La tirul puternic al artileriei, care a durat 30 de minute, inamicul nu a răspuns, dovadă că sistemul său de apărare fusese dezorganizat. Apoi a început atacul general.

Pe cer s-au înălțat puzderie de rachete multicolore. La acest semnal s-au aprins 140 de reflectoare, dispuse la intervale de 200 de metri. Peste 100 miliarde de wați au iluminat cîmpul de luptă, orbindu-l pe inamic și smulgînd din întinerie obiectivele de atac către care s-au îndreptat tancurile și infanteria noastră. Tabloul era impresionant.

Artileria și-a intensificat focul, infanteria și tancurile au pornit în iureș înainte, atacul lor fiind însoțit de un tăvălug puternic de foc în două valuri. Spre zori trupele noastre au depășit poziția inițială și au început atacul asupra celei de-a doua.

În timpul nopții, inamicul, care avea în zona Berlinului un număr mare de avioane, nu și-a putut folosi aviația cu eficacitate, iar dimineața

dispozitivele noastre de atac erau atît de aproape de trupele dușmanului încît aviatorii germani n-au bombardat unitățile noastre de teamă să nu lovească în ale lor.

În prima zi fuseseră planificate pentru artilerie 1 197 000 de obuze și s-au tras 1 236 000. Asupra inamicului s-au prăvălit aproape 98 000 tone de metal. Focul nostru a zdrobit apărarea germanilor pe o adîncime pînă la 8 km, iar în unele centre de rezistență — pînă la 10-12 km.

Revenindu-și, inamicul a început să opună rezistență din direcția înălțimilor Seelow, iar dinspre Berlin au apărut grupuri de bombardiere. Seelow se înălța ca un zid în fața trupelor noastre, acoperind platoul pe care urma să se desfășoare bătălia generală din preajma Berlinului. Aici voiau germanii să oprească înaintarea trupelor sovietice: aici își concentraseră ei cele mai multe forțe și mijloace de rezistență.

Pentru inamic, această poziție era deosebit de importantă și din punct de vedere moral: în spatele ei se afla Berlinul! Propaganda hitleristă numea înălțimile Seelow ba „lațul Berlinului”, ba „fortăreața inexpugnabilă”.

Pentru a întârzi atacul și a rupe apărarea, am hotărît să

La 21 aprilie, primele tancuri sovietice au pătruns în periferiile Berlinului

Frankfurt-pe-Oder — Fürstenwalde — centrul Berlinului. S-ar fi putut încredința cucerirea Berlinului numai Frontului 1 bielorus, cu aripa stângă întărită prin cel puțin două armate de infanterie și două armate de tancuri, o armată aeriană și unitățile corespunzătoare de artilerie și geniu. În această variantă, pregătirea și conducerea operației ar fi fost mai complicată, dar s-ar fi simplificat simțitor cooperarea generală a forțelor și mijloacelor în vederea zdrobirii grupării de la Berlin a inamicului, mai ales în cursul cuceririi propriu-zise a orașului. Ar fi fost mai puțin fricțiuni și confuzii.

Dar să ne întoarcem la evenimentele din acele zile.

La 20 aprilie, în a cincea zi a operației, artileria grea a Corpului 79 infanterie al Armatei 38 de șoc, de sub comanda generalului V. I. Kuznețov, a deschis focul asupra Berlinului, începând asaltul istoric împotriva capitalei Germaniei fasciste.

La 21 aprilie, unitățile Armatei 3 de șoc, 2 tancuri de gardă, 47 și 5 de șoc au pătruns în periferiile Berlinului și au angajat lupte în oraș. Armata 61, Armata 1 poloneză și alte mari unități ale frontului au înaintat rapid spre Elba, unde urma să aibă loc întâlnirea cu trupele aliaților noștri. La 25 aprilie, gruparea de la Berlin a inamicului, cu efective însumând peste 400 000 de oameni, a fost ruptă în două părți izolate: la Berlin și la Frankfurt-Guben.

Cind trupele noastre au intrat în capitala Germaniei, apărarea orașului era, în unele raioane, deja slăbită, deoarece o parte a trupelor din garnizoana Berlinului fuseseră deplasate de Comandamentul german pentru întărirea apărării pe înălțimile Seelow. Trupele noastre au deplatat repede aceste raioane și au ocultat focarele principale de rezistență. Dar în zona centrală a orașului, rezistența a crescut. Clădirile cu multe etaje, zidurile masive și mai ales adăposturile anti-aeriene și cazemate, legate între ele prin treceri subterane, au jucat un rol important. Fiecare casă era apărată de o garnizoană, cu efective cîteodată pînă la un batalion.

Sosise în sfîrșit ceasul...

Între 21 aprilie și 2 mai, asupra Berlinului s-au tras aproape 1 800 000 de obuze. Asupra apărării inamice din oraș s-au aruncat peste 36 000 tone de metal.

În cea de-a treia zi a luptelor din Berlin, pe calea fe-

Introducerea în luptă, la ora 14.30 armatele de tancuri ale generalilor M. E. Katukov și S. I. Bogdanov.

...Seara am raportat din nou comandantului suprem despre greutățile împlinite. I. V. Stalin a vorbit cu mine mai puțin calm decît ultima dată:

— Nu trebuia să introduceți în luptă Armata 1 tancuri în sectorul Armatei 8 de gardă, în loc de sectorul cerut de Cartierul general. Sînteți siguri că veți cuceri mîine aliniamentul Seelow?

Încercînd să-mi păstrez singele rece, am răspuns:

— Mîine, 17 aprilie, spre sfîrșitul zilei, apărarea de pe aliniamentul Seelow va fi ruptă. După părerea mea, cu cît va arunca inamicul mai multe trupe împotriva noastră aici, cu atît mai repede vom cuceri apoi Berlinul, deoarece în cîmp deschis armata dușmanului poate fi mai ușor zdrobită decît în oraș.

— Îi vom ordona lui Konev să îndrepte armatele de tancuri ale lui Ribalko și Le-lușenko spre Berlin dinspre sud, iar lui Rokossovski să accelereze fortarea și să atace înconjurînd Berlinul pe la nord, mi-a spus Stalin.

Spre dimineața zilei de 18 aprilie înălțimile Seelow au fost cucerite. Am obținut astfel posibilitatea de a introduce în luptă pe un front larg toate marile unități de tancuri. Dar inamicul s-a încapățînat să oprească înaintarea trupelor noastre, aruncînd în împlinirea lor toate rezervele de care dispunea și chiar unități scoase de pe pozițiile de apărare ale Berlinului. Abia la 19 aprilie, suferind pierderi mari și nemairezistînd presiunii, germanii au început să-și retragă trupele pe cerul exterior al zonei de apărare a Berlinului.

Ar fi căzut mai repede Berlinul dacă...?

Acum, după ce a trecut atîta vreme, gîndindu-mă la planul operației de la Berlin am ajuns la concluzia că orașul putea fi ocupat într-un timp mai scurt.

Cucerirea Berlinului ar fi trebuit de la început încredințată celor două Fronturi: 1 bielorus și 1 ucrainean, iar linia de delimitare între ele, trasată în felul următor:

rată dinspre gara Sileziel, lărgită în mod special, au fost aduse tunuri de asediu care au deschis focul asupra centrului oraşului cu obuze de cîte jumătate de tonă. Poziţiile de apărare a Berlinului au fost nimicite.

Ostaşii noştri, porniţi la contraofensivă de lîngă Moscova, Stalingrad, Leningrad, Caucazul de nord, Kursk, din Ucraina, Bielorusia, Republicile Baltice şi alte regiuni ale ţării, asteptau de aproape patru ani de zile acest moment istoric. În sfîrşit sosise ceasul răfulei finale cu fascismul.

Luptele cele mai îndîrîte din centrul oraşului s-au desfăşurat în ziua de 20 aprilie.

Ostaşii noştri au răzbit pînă la clădirea primăriei prin zidurile caselor, sparte cu ajutorul explozivilor. Au fost introduse în luptă tancuri şi tunuri grele autopropulsate care au forţat porţile masive de fier ale primăriei. Primul a pătruns în clădire plutonul locotenentului K. Madenov. A-runcînd grenade de mîină în hol şi coridoare, ostaşii săi au eucerit prin luptă fiecare încăpere.

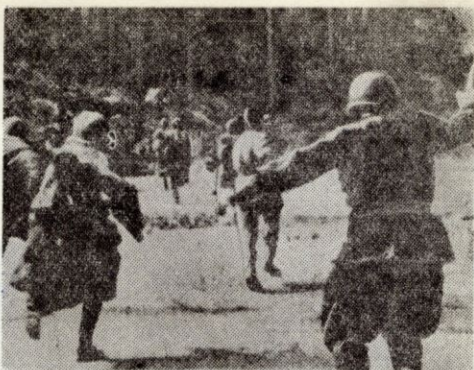
În ziua de 30 aprilie 1945, la ora 14 şi 25 de minute, trupele Armatei 3 de şoc, comandantă de generalul V. I. Kuzneţov, au eucerit partea principală a clădirii Reichstagului, pentru care s-a dat o bătălie sîngeroasă. La 1 mai, în minile germanilor nu mai rămăsesse decît Tiergarten-ul (grădina zoologică) şi cartierul guvernamental, unde se afla Cancellaria Reichului, în curtea căreia se găsea adăpostul subteran al lui Hitler.

„Unde este cadavrul lui Hitler?”

În ziua de 1 mai, la ora 3.50 a fost adus la punctul de comandă al Armatei 3 de gardă şeful Statului major general al trupelor terestre germane, generalul de infanterie Krebs, care a declarat că era imputernicit să stabilească un contact nemijlocit cu Comandamentul suprem al Armatei Roşii pentru ducerea tratativelor de armisticiu.

La ora 4, generalul V. I. Ciulikov mi-a raportat telefonic că generalul Krebs îmi informase despre sinuciderea lui Hitler şi mi-a citit conţinutul scrisorii lui Goebbels către Comandamentul suprem sovietic. În scrisoare se spunea, printre altele:

„În baza dreptului său legitim, Führerul a transmis prin testament întreaga putere lui Doenitz, mie şi lui Bormann. L-am imputernicit pe Bormann să stabilească legătura cu conducătorul poporului sovietic. Această legătură este

Ostaşii Armatei Roşii au fost nevoiţi să ia cu asalt cartier după cartier, stradă după stradă

necesară în vederea tratativelor de pace între puterile care au suferit cele mai mari pierderi. Goebbels”.

La scrisoare era anexat testamentul lui Hitler şi lista noului guvern al Reichului. Avînd în vedere importanţa comunicării, l-am trimis numaidecît pe locuitorul meu, generalul de armată V. D. Sokolovski, la punctul de comandă al lui V. I. Ciulikov pentru a cere lui Krebs capitularea necondiţionată a Germaniei fasciste.

Luînd imediat legătura cu Moscova, l-am sunat pe I. V. Stalin. Era la vilă. La telefon a răspuns generalul de serviciu, care mi-a spus:

— Stalin abia s-a culcat.

— Rog să fie trezit. Este ceva urgent şi nu se poate aştepta pînă dimineaţa.

Stalin a venit la telefon foarte repede. L-am raportat comunicarea primită despre sinuciderea lui Hitler şi venirea lui Krebs, precum şi hotărîrea luată de a-l înşărcina pe generalul V. D. Sokolovski să ducă tratative.

— S-a dus, ticălosul, mi-a spus Stalin. Păcat că nu am reuşit să-l prindem de viu. Unde este cadavrul lui Hitler?

— Conform comunicării generalului Krebs, cadavrul lui Hitler a fost incinerat.

— Transmiţeti-i lui Sokolovski că, în afară de cererea capitulării necondiţionate, să nu ducă nici un fel de tratative, nici cu Krebs, nici cu alţi hitlerişti. Dacă nu se înţîmplă ceva neaşteptat, nu mă mai sunaţi pînă dimineaţa, căci vreau să mă odîhnesc

puţin. Mîine avem parada de 1 Mai.

În jurul orei 5 dimineaţa m-a sunat generalul V. D. Sokolovski şi mi-a raportat prima convorbire cu generalul Krebs.

— Cam umblă cu viclesuguri, mi-a spus el. Krebs declară că nu este imputernicit să hotărască problema capitulării necondiţionate, care nu poate fi hotărîtă decît de noul guvern al Germaniei, condus de Doenitz. Krebs încearcă să obţină un armisticiu, chipurile, pentru a aduna la Berlin guvernul lui Doenitz. Cred că ar trebui să-l trimitem la dracu’ dacă nu cad imediat de acord cu capitularea necondiţionată.

— Just, Vasili Danilovici, i-am răspuns. Transmiţeti-i că dacă pînă la ora 10 nu vom primi acceptarea capitulării necondiţionate din partea lui Goebbels şi Bormann vom porni un atac care le va tăia pentru totdeauna poarta de a se opune.

La ora fixată a-n primit nimic de la Goebbels şi Bormann.

La ora 10.40 trupele noastre au deschis un foc intens asupra rămăşiştelor sectorului special de apărare a centrului oraşului. La ora 18, V. D. Sokolovski a raportat că Goebbels şi Bormann respinseseră cererea de capitulare necondiţionată. Drept răspuns, la ora 19.30 a început ultimul asalt al zonei centrale a oraşului. Nu reţin exact ora, dar abia se întunecase cînd a telefonat generalul V. I. Kuzneţov, raportînd:

— Chiar acum, prin sectorul Diviziei 52 de gardă, a

La 23 aprilie a avut loc „întîlnirea de pe Elba”

preaamni al capitulării. Mîine în Berlin vor sosi reprezentanții Comandamentului suprem german și reprezentanții Comandamentului suprem al trupelor aliate. Sînteiți numiți: reprezentant al Comandamentului suprem al trupelor sovietice, Mîine va sosi și Vișinski, care va rămîne în Berlin în calitate de locțiitor al Comandamentului general pentru problemele politice. Dumneavoastră veți fi comandant general al zonei sovietice de ocupație din Germania și totodată comandant suprem al trupelor sovietice de ocupație din Germania.

În dimineața zilei de 8 mai am început să sosescă la Berlin ziariști, corespondenții celor mai mari ziare și reviste din lume, fotoreporteri. Cître prînz au descins pe aeroportul Tempelhoff reprezentanții Comandamentului suprem al trupelor aliate. Comandamentul suprem al trupelor aliate era reprezentat de mareșalul de aviație britanic Arthur V. Tedder, comandantul forțelor aeriene strategice ale S.U.A., generalul Spaatz și comandantul suprem al Armatei franceze, generalul de Lattre de Tassigny.

Pe același aeroport au aterizat feldmaresalul Keitel, amiralul Friedeburg și generalul-colonel de aviație Stumpf, plecați din orașul Flensburg sub escorta unor ofițeri englezi și împuterniciți de Doenitz să semneze actul capitulării necondiționate a Germaniei.

În partea de est a Berlinului, în clădirea cu două etaje a fostei cantine a școlii germane de ingineri militari, fusese pregătită o sală în care urma să aibă loc ceremonia semnării.

După cum fusese stabilit, la ora 23.45, Tedder, Spaatz și de Lattre de Tassigny, reprezentînd Comandamentul aliat, precum și A. I. Vișinski, K. F. Teleghin, V. D. Sokolovski și alții s-au adunat în biroul meu, alături de sala unde urma să aibă loc semnarea de către germani a actului capitulării necondiționate.

La ora 24 precis am intrat cu toții în sală.

În noaptea de 2 mai, la ora 1.50 postul de radio al Comandamentului apărării Berlinului a transmis în limbile germană și rusă: „Trimitem parlamentari la podul de pe Bismarckstrasse. Începăm acțiunile militare”. La ora 6.30, în dimineața zilei de 2 mai, s-a raportat că, în sectorul Diviziei 47 de gardă, s-a predat comandantul Corpului 56 tancuri, generalul Weidling, și, o dată cu el, toți ofițerii din comandamentul său. În cursul interogatoriului, generalul Weidling a anunțat că, cu cîteva zile în urmă, Hitler îi numise personal comandant al apărării Berlinului. Generalul Weidling a fost imediat de acord să dea trupelor sale ordinul cu privire la încetarea rezistenței.

Imediat s-au făcut tot felul de presupuneri. Cineva a emis chiar ipoteza că Hitler, Goebbels și Bormann încercaseră să părăsească orașul cu tancurile. Trupele noastre au primit de îndată misiunea de a nu lăsa să treacă dincolo de raionul Berlinului nici un suflet de om. În zorii zilei de 2 mai grupul de tancuri a fost depistat la 15 kilometri nord-vest de Berlin și nimicitor de tanchiștii sovietici. Printre morți nu a fost identificat nici unul dintre conducătorii hitleriști.

În noaptea de 2 mai, la ora 1.50 postul de radio al Comandamentului apărării Berlinului a transmis în limbile germană și rusă: „Trimitem parlamentari la podul de pe Bismarckstrasse. Începăm acțiunile militare”. La ora 6.30, în dimineața zilei de 2 mai, s-a raportat că, în sectorul Diviziei 47 de gardă, s-a predat comandantul Corpului 56 tancuri, generalul Weidling, și, o dată cu el, toți ofițerii din comandamentul său. În cursul interogatoriului, generalul Weidling a anunțat că, cu cîteva zile în urmă, Hitler îi numise personal comandant al apărării Berlinului. Generalul Weidling a fost imediat de acord să dea trupelor sale ordinul cu privire la încetarea rezistenței.

În aceeași zi, în jurul orei 14, mi s-a comunicat că dr. Fritzsche, adjunctul ministrului

ceruse să adreseze prin radio un apel către trupele germane pentru a înceta orice rezistență. Am căzut de acord să-i punem la dispoziție stația de radio.

Ziua marelui triumf

În seara zilei de 1 Mai, Diviziile 301 și 248 ale Armatei 5 de șoc au dat lupta finală pentru Cancelaria Reichului, unde încheștarea a fost deosebit de înverșunată.

În ziua de 2 mai spre ora 15 inamicul a fost definitiv învins. Rămășițele garnizoanei din Berlin, numărînd peste 70 000 de oameni, s-au predat.

2 mai 1945 a fost ziua unui mare triumf al poporului sovietic, al forțelor sale armate, al aliaților noștri din acest război și al popoarelor din lumea întreagă.

La 7 mai, I. V. Stalin mi-a telefonat la Berlin:

— Astăzi germanii au semnat la Reims un act cu privire la capitularea necondiționată. Greul războiului l-a purtat pe umerii săi poporul sovietic, nu aliații, de aceea capitularea trebuie să fie semnată în fața Comandamentului suprem al tuturor țărilor coaliției antihitleriste și nu numai în fața Comandamentului suprem al trupelor aliate. Nu am fost de acord nici cu faptul că actul capitulării nu a fost semnat la Berlin, în centrul agresiunii fasciste. Ne-am înțeles cu aliații să considerăm actul de la Reims drept un protocol

Înainte chiar de sfîrșitul luptelor, Comandamentul sovietic a luat măsuri pentru ajutorarea populației Berlinului

Înainte de a se termina războiul, comandanții sovietici au intrat și pe zidurile Reichstagului

Ne-am așezat la masa care se afla lângă un perete împodobit cu drapelele de stat ale Uniunii Sovietice, S.U.A., Angliei, Franței.

În sală, în jurul unor mese lungi, acoperite cu postav verde, s-au așezat generalii aliați. Erau de față numeroși ziariști și fotoreporteri sovietici și străini.

— Noi, reprezentanții Comandamentului suprem al forțelor armate sovietice și ai Comandamentului suprem al trupelor aliate, am declarat eu deschizînd ședința, sintem împuterniciți de guvernele coaliției antihitleriste să primim din partea Comandamentului german capitularea necondiționată a Germaniei. Invitați în sală pe reprezentanții Comandamentului german.

Primul care a trecut pragul a fost feldmaresalul Keitel, mîna dreaptă a lui Hitler. În urma lui a pășit generalul-coșonel Stumpf și, o dată cu el, amiralul Friedeburg, îmbătrînit prematur.

Germanii au fost invitați să ia loc la o masă separată, pregătită special pentru ei, lângă intrare.

M-am adresat reprezentanților Germaniei:

— Aveți în mînă actul capitulării necondiționate; l-ați studiat și aveți împuternici-

rile necesare pentru a-l semna?

Întrebarea mea a fost repetată în limba engleză de maresalul de aviație Tedder.

— Da, l-am studiat și sintem gata să-l semnăm, a răspuns cu glasul înăbușit generalul-feldmaresal Keitel, înmîindu-ne un document semnat de amiralul Doenitz, în care se specifica că cei trei delegați erau împuterniciți să semneze actul capitulării necondiționate.

Keitel nu mai avea nici pe departe aerul arogant cu care primise capitularea Franței subjugate. Acum avea o înfățișare jalnică, deși tot mai încerca să pozeze.

Ridicîndu-mă în picioare, am spus:

— Propun delegației germane să vină aici, lângă masă. Aici veți semna actul capitulării necondiționate a Germaniei.

Keitel s-a ridicat repede, aruncîndu-ne o căutătură dușmănoasă, apoi și-a lăsat ochii în jos și, luînd încet de pe mîsuță bastonul de feldmaresal, s-a îndreptat cu pași nesiguri spre masa noastră. O dată cu el s-au apropiat de masă Stumpf, Friedeburg și ofițerii care-l însoțeau. Îndreptîndu-și monochelul, Keitel s-a așezat pe

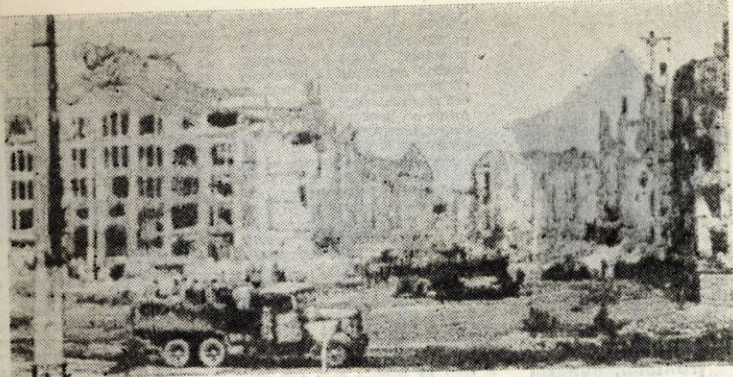
parete, capului și a semnat fără grabă cele cinci exemplare ale actului. Și-au pus apoi iscăliturile Stumpf și Friedeburg.

La ora 0.43 a zilei de 9 mai s-a terminat semnarea actului cu privire la capitularea necondiționată. Am invitat delegația germană să părăsească sala. Ridicîndu-se de pe scaune, Keitel, Friedeburg și Stumpf s-au înclinat și au ieșit din sală cu capul plecat, urmați de ofițerii lor de stat-major.

În numele Comandamentului suprem sovietic am felicitat din inimă pe toți cei prezenți cu prilejul victoriei mult așteptate. În sală s-a produs un tumult de nedescris, au urmat felicitări, strînger de mîini. În ziua de 9 mai 1945, la ora 0.50, s-a încheiat ședința în care a fost primită capitularea necondiționată a forțelor armate germane.

În cursul zilei am primit un telefon de la Moscova prin care mi s-a comunicat că toate documentele cu privire la capitularea Germaniei fasciste fuseseră primite și înmînate comandantului suprem. Așadar, războiul sîngeros luase sfîrșit. Germania fascistă și aliații ei fuseseră definitiv zdrobiți.

**Traducere din limba rusă
Vladimir ZAHARESCU**

Între 21 aprilie și 2 mai, asupra Berlinului s-au tras 1 800 000 de obuze și s-au aruncat, în total, 36 000 tone de metal. (În imagine, Alexanderplatz după încetarea focului)

Spre BÎRLOQUUL FIAREI

Elaborarea planului etapei finale a luptei armate pe frontul sovieto-german a început în cursul campaniei din vară și toamna anului 1944. Bilanțul ultimei ofensive, de o amploare fără precedent, era mai mult decît promițător. Armata sovietică zdrobise 219 divizii și 22 de brigăzi inamice. Dugmanul pierduse în total 1 600 000 de oameni, 6 700 de tancuri, 28 000 tunuri și aruncătoare și 12 000 de avioane. Germania fascistă nu mai era în stare

Fragmente extrase din volumul de memorii *La Marele șal-majoi*, de generalul de armată S. M. Stemenko (Voennizdat, Moscova, 1968), a cărui versiune românească se află în pregătire la Editura militară. (Titlul și subtitlurile aparțin redacției.)

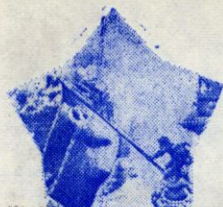
general
S. M. STEMENKO

să înlocuiască aceste pierderi. Prejudiciul moral pe care îl suferise inamicul era, de asemenea, foarte mare.

La sfîrșitul lunii octombrie 1944, trupele sovietice ajunseseră la granița cu Finlanda, înaintînd cu succes în nordul Norvegiei, eliberaseră ținutul baltic, pătrunseseră în Prusia Orientală. Către sud, Narewul și Vistula fuseseră forțate în cîteva puncte, și cucerite importante capete de pod; în față se deschidea direcția strategică Berlin. Frontul 2 ucrain

nean se apropia de Budapesta. La 20 octombrie fusese eliberat Belgradul, capitala Iugoslaviei.

S-a stabilit de la început ca ultima campanie a războiului împotriva Germaniei să cuprindă două etape. În prima, acțiunile ofensive trebuiau continuate mai ales la flancul de sud al frontului sovieto-german, în ralonul Budapesta. Pericolul iminent al zdrobirii flancului său sudic avea să oblige Comandamentul german să-și aducă aici forțe suplimentare de pe direcția Berlin, iar acest fapt crea, la rîndul lui, condiții favorabile pentru înaintarea forțelor noastre principale la nord de Carpați, de la linia existentă în octombrie, pe o adîncime de

120-350 mm. După aceasta, începea a doua etapă a campaniei, care trebuia să se încheie cu capitularea Germaniei.

Sectorul central al frontului, punctul nevralgic al inamicului

Am fost cu toții de acord că sectorul hotărîtor al frontului sovieto-german era sectorul central, care permitea trupelor noastre să ajungă pe direcția cea mai scurtă în zonele vitale ale Germaniei. Tot aici se afla însă cea mai compactă grupare de trupe a inamicului. Pentru a crea condiții optime ofensivei noastre, această grupare trebuia întinsă către flancuri. În acest scop, s-a hotărît intensificarea la maximum a acțiunilor noastre la sud și la nord, atît în Ungaria și Austria, cît și în Prusia Orientală.

Știam precis că inamicul manifesta o sensibilitate deosebită în Prusia Orientală și în Ungaria. Eram conștienți că o presiune puternică aici îl va determina să-și aducă rezerve și unități din sectoarele neatacate ale frontului, slăbind astfel simțitor direcția de vest, unde urma ca noi să întreprindem acțiuni decisive.

Presupunerile noastre s-au adeverit. Ca rezultat al acțiunilor ofensive desfășurate de trupele sovietice în noiembrie-decembrie 1944, dușmanul și-a concentrat, după calculele noastre, 35 de divizii (dintre care 7 divizii blindate) în Prusia Orientală și 55 de divizii (dintre care 9 divizii blindate) în imediata apropiere de capitala Ungariei. În sectorul central rămăseseră doar 40 de divizii, dintre care numai 5 divizii blindate.

O asemenea configurație a frontului strategic al inamicului, cu flancuri întărite și centrul relativ slab și insuficient

asigurat cu rezerve, a impus găsirea unui procedeu corespunzător de acțiune pe direcția principală. După o temeinică analiză s-a ajuns la concluzia că procedeele cel mai indicat era ruperea acestui centru slab printr-o lovitură directă și dezvoltarea fără oprire a ofensivei spre Berlin.

Am considerat suficiente 45 de zile de acțiuni ofensive pe o adîncime de 600-700 km, re-partizate în două etape succesive, fără pauză operativă între ele. Prima etapă trebuia să dureze 15 zile, a doua — 30.

S-a stabilit ca pe direcția principală ofensiva să înceapă la 20 ianuarie 1945, dar planurile de operații n-au fost aprobate și nu s-au dat directive fronturilor.

Cîteva zile mai tîrziu s-a hotărît ca trupele care vor cucerii orașul Berlin — capitala Germaniei — să fie comandate de mareșalul G. K. Jukov, care, la 16 noiembrie 1944, a fost numit în fruntea Frontului 1 bielorus în locul mareșalului K.K. Rokossovski. După ce le-a comunicat personal și telefonic schimbările, Stalin și-a asumat coordonarea acțiunilor celor patru fronturi pe direcția Berlin.

Pe la mijlocul lui decembrie, germanii au declanșat împotriva aliaților acțiuni deosebit de energice (ofensiva din Ardeni — n.r.), și Winston Churchill a fost nevoit să ceară ajutorul lui I. V. Stalin.

Respectînd obligațiile asumate în cadrul alianței, trupele sovietice au declanșat, la 12 ianuarie, o puternică ofensivă. Ritmul înaltărilor a depășit toate așteptările noastre. În sectorul central, trupele Fronturilor 1 bielorus și 1 ucrainean au atins, la 24 ianuarie, aliniamentul Poznan-Breslau. Forțele principale ale Grupului de armate german Centru au suferit o grea înfrîngere.

La sfîrșitul lunii ianuarie 1945, analiza situației a confirmat concluzia noastră anterioară cu privire la necesitatea desfășurării neîntrepruse a ofensivei pînă la cucerirea Berlinului. Dar, la acea dată, căderea Berlinului încă nu însemna capitularea Germaniei. Inamicul mai dispunea de grupări puternice în Europa occidentală și în Ungaria. Oricum însă, pierderea Berlinului ar fi subminat definitiv temeliile celui de-al treilea Reich.

Marele stat-major era însă serios preocupat de o chestiune: în ce fel putea fi corelată ofensiva celor două fron-

turi împotriva Berlinului cu indicația lui Stalin referitoare la cucerirea capitalei germane de către trupele mareșalului Jukov? S-a stabilit linia de despărțire între fronturi așa cum ceruse mareșalul Jukov. Această linie de despărțire împingea însă Frontul 1 ucrainean spre nord, lipsindu-l de posibilitatea de a executa, conform indicațiilor, vreo lovitură împotriva Berlinului.

Situație grea...

Situația era de-a dreptul absurdă: pe de o parte fusese aprobată hotărîrea mareșalului Konev de a înainta cu aripa dreaptă a frontului spre Berlin, iar pe de altă parte se stabilise o linie de despărțire care nu-i îngăduia acest lucru. Dar, pîrîndu-ni-se Berlinul încă departe, am socotit că la timpul oportun, vom reuși să lichidăm acest paradox, că vom aduce corectivele necesare, în funcție de situație, în timpul desfășurării operației. Așa s-a și întîmplat. Dar nu în februarie, nici în martie și nici măcar în aprilie. Evoluția ulterioară a evenimentelor nu ne-a permis să desfășurăm ofensiva asupra Berlinului în termenele stabilite inițial.

La 1 februarie, Armatele 5 de șoc și 8 de gardă (Frontul 1 bielorus) au executat un salt peste Oder și, cu o parte din forțe, au cucerit cîteva capete de pod în raionul citadelei Küstrin, aceasta rămînd însă în mîinile inamicului. Mai la sud, Armata 69 a ieșit pe Oder, dar în fișia ei, în apropiere de Frankfurt, germanii au menținut un cap de pod. Pe Oder ieșise și Armata 33. După un interval nu prea mare, pe malul estic al Oderului începeau pozițiile Frontului 1 ucrainean.

Forțele dușmane din Pomerania sporeau cu repeziciune, în timp ce ale noastre se răreau. De pildă, în cadrul Armatei 8 de gardă a generalului Ciulkov, care străbătuse 500 km purtînd lupte grele, regimentele rămăseseră cu două batalioane în loc de trei, companiile avînd 22-45 de oameni. Greutăți asemănătoare întîmplineau și alte armate. Era mare lipsă de muniții și carburanți. Depozitele rămăseseră dincolo de Vistula și nu puteam folosi din plin principală noastră putere de foc din acel timp, artileria, fără de care încercările noastre de înaintare erau zadarnice.

După avansarea trupelor sovietice pînă la Oder se schimbă și situația aeriană. Avia-

fla germană beneficia de rețeaua de aerodromuri bine utilitate din zona Berlinului; aviația sovietică nu folosea decât aeroporturi de campanie, transformate de plozi și lapovita în cimpuri noroioase. În plus, trupele germane erau aproape de bazele lor aeriene, pe cind cele sovietice se despărțaseră de-ale lor. În aceste condiții, aviația frontului nu putea sprijini, cu destulă eficiență, armatele terestre, în timp ce avloanele dușmane executau, în unele zile, peste 3000 de ieșiri.

Acestea fiind condițiile, germanii ne puteau smulge inițiativa și zădărnici operația preconizată. Pe direcția Berlin reușiseră, datorită unor măsuri extraordinare, să schimbe raportul de forțe în favoarea lor, în special la flancul dinspre Pomerania, și să pună trupele noastre într-o situație extrem de difilă.

Desfășurarea neîntreruptă a ofensivei spre Berlin nu mai era posibilă și o asemenea ofensivă ar fi fost o crimă. Un înșușec ar fi avut consecințe politice grave, căci Germania sonda intens posibilitățile de încheiere a unei păci separate cu S.U.A. și Anglia. Numeroase căpetenii ale celui de-al III-lea Reich duceau tratative secrete, în speranța că vor reuși să-i convingă pe aliații noștri să cadă la o înțelegere de la care U.R.S.S. să fie exclusă. În acel moment, orice hotărîre trebuia bine chibzuită; nu se putea acționa pripit. Marele cartier general, Marele stat-major, consiliile militare ale fronturilor au analizat cu cea mai mare atenție posibilitățile noastre și posibilitățile inamicului și, în cele din urmă, au ajuns la următoarea concluzie: neavînd suficiente rezerve de mijloace materiale, neputînd folosi la maximum aviația și artileria, neavînd flancurile asigurate, nu pu-

teau lansa armatele noastre într-o ofensivă asupra capitalei germane.

Aminarea forțată a operației Berlin garanta însă victoria. Bine pregătită din toate punctele de vedere, această operație devenea într-adevăr nimicitoare. Ultimele lovituri pe care le-am dat dușmanului, în aprilie-mai 1945, au avut forța impecabilă a destinului.

Cine va răzbi primul

Hotărîrea categorică a lui Stalin de a se rezerva Frontului 1 bielorus un rol special, complicate extrem de mult activitatea desfășurată de Marele stat-major pentru pregătirea operațiilor finale. Cucerirea unui oraș atît de mare, pregătit din timp pentru apărare, cum era Berlinul, cu forțele unui singur front, era aproape imposibilă. Situația cerea ca cel puțin Frontul 1 ucrainean să fie dirijat și el spre Berlin.

Am fost nevoiți să revenim la ideea din ianuarie de a cucerii Berlinul prin lovituri de întoarcere, date de Frontul 1 bielorus, dinspre nord și nord-vest, și de Frontul 1 ucrainean, dinspre sud-vest și vest. Trupele celor două fronturi trebuiau să se întâlnească în zona Brandenburg-Potsdam.

Între timp, la aripa de sud a frontului strategic, trupele sovietice au obținut o serie de succese. A fost cucerită Budapesta, a fost zdrobită contraofensiva dușmană din zona lacului Balaton și eliberată Viena. Evoluția evenimentelor i-a stimulat pe aliații noștri. Ritmul lor de înaintare a sporit vizibil. Înfrîngînd slaba rezistență a inamicului, forțele principale anglo-americane s-au avîntat spre Elba și spre litoralul baltic.

Devenise evident că aliații intenționau să cucerească Berlinul înaintea noastră, deși, potrivit acordurilor de la Ialta, capitala germană intra în zona de ocupație a trupelor sovietice. Dar nici noi nu dormeam. Imediat ce s-au descoperit intențiile aliaților noștri, mareșalii Jukov și Konev au fost chemați la Moscova. La 1 aprilie planul operației Berlin a fost examinat la Marele cartier general.

S-au analizat amănunțit situația de pe front, acțiunile aliaților, planurile lor. Statul a tras concluzia că Berlin trebuia cucerit în timpul cel mai scurt; operația trebuia înceapă, cel mai tirziu, 16 aprilie și să se încheie 12-15 zile.

Șeful Marelui stat-major considerat necesar să atragă încă o dată atenția comandantului suprem asupra liniei de despărțire dintre cele două fronturi, subliniind că ea excludea, de fapt, participarea Frontului 1 ucrainean la luptele pentru cucerirea Berlinului. Mareșalul Konev a demonstrat necesitatea de a dirija parte din forțele frontului său în special armatele de tancuri spre latura de sud-vest a Berlinului.

Stalin a recurs la un compromis. El n-a renunțat la ideea sa, dar nici n-a respins argumentele mareșalului Konev, sprijinite de Marele stat-major. Pe harta operațiilor comandantul suprem a tăiat cu creionul acea parte a liniei de despărțire care separa Frontul 1 ucrainean de Berlin și a trasat-o din nou, nu mai pînă la Lüben (60 km sud-vest de capitală).

— Cine va răzbi primul acela să cucerească Berlinul ne-a spus el ulterior.

Marele stat-major era satisfăcut de modul în care fusese rezolvată chestiunea. De peste două luni această blestemată linie de despărțire nu ne dădea pace. N-a obiectat nici mareșalul Konev. Și lui i s-a convenea soluția.

În forma sa definitivă, concepția și planul operației Berlin, care trebuia să ducă la capitularea forțelor armate ale Germaniei fasciste, prevedea fracționarea și încercuirea inamicului la est de capitala germană, concomitent cu nimicirea trupelor încercuite. Totodată, înaintarea rapidă a Armatei sovietice spre vest trebuia să împiedice orice încercare a hitleriștilor de a crea un nou front de apărare.

Ofensiva a început la data fixată și s-a încheiat cu zdrobirea completă a inamicului. La 2 mai, Berlinul a încetat rezistența, iar după șase zile întreaga Germanie fascistă a capitulat necondiționat.

Traducere din limba rusă
Alexandru FIERARU

FINALUL

D. M. PROEKTOR
doctor în istorie

*Уважаемые друзья! Я рад, что редакцию
журнала „История войны“ за многолетнюю
ее деятельность сплоченно поддерживают читатели
и молва зрелая советского народа и
коллектив редакции многолетен. Радостно
с вами, а рад и коллектив с читателями
журнала, которые не один годят и летят
назад.*

Prima prietenie Slat recu-
noscător redacției „Magazin
istoric” pentru posibilitatea pe
care mi-a oferit-o de a face
cunoscut cititorilor români
punctul de vedere al unui is-
toric sovietic asupra citorva
evenimente din războiul tre-
cut. În același timp, sint
bucuros să fac cunoștință cu
cititorii revistei și să le trans-
mit salutul meu și cele mai
bune urări.

D. Proektor
doctor în științe istorice

*D. Proektor
doctor în științe istorice*

În noaptea de 21 aprilie,
început exodul din Berlin.
Printre ruine incendiate, pără-
seau în grabă orașul șiruri de
mașini cu membri ai partidu-
lui nazist, funcționari ai apa-
ratului de stat și militari care,
cuprinși de panică, încercau
să fugă cât mai repede din
capitală. Înainte de a pleca
spre Bavaria, Goering nici nu
apucase să-și ia rămas bun
de la șeful statului său major,
Koller, rămas pe lângă Hitler.
Ribbentrop și diplomații săi,
acum cu desăvârșire inutili,
voiau să ajungă în nord, la
amiralul Doenitz.

În capitală, alături de Hitler,
rămăseseră Bormann, Burg-
dorf, adjunctul lui Himmler,
Vögelein, Goebbels (numit co-
mandant al Berlinului) și alții.

* Fragmente din lucrarea
„Agresiunea și catastrofa de
dr. D. M. Proektor, Editura
Nauka, Moscova, 1963. Subti-
turiile aparțin redacției.

Fantomatica ofensivă a lui Steiner

În zorii zilei de 21 aprilie,
Hitler îl chemă la telefon pe
generalul Koller, singurul re-
prezentant al aviației rămas
la Berlin:

— Știi că Berlinul, că cen-
trul orașului, e sub focul arti-
leriei? Întrebă Hitler.

— Nu, răspunde Koller.

— Cum, d-ta nu auzi?

— Nu! Mă aflu la Wild-
park-Werder, spuse generalul.
Poate că inamicul a reușit să
pună mina pe o baterie grea
germană și a întors-o spre
oraș. Sau poate sint tunuri
de calibru mijlociu aparținând
infanteriei rusești.

Hitler ceru să fie întreat
Krebs dacă artileria infante-
riei rusești putea ține sub ti-
rul său centrul Berlinului și
dădu ordin ca aviația să re-
pereze poziția bateriei ru-
sești și s-o bombardeze.

Koller avu o idee strălucită.
Telefonă la punctul de co-
mandă al diviziei de aviație
din adăpostul de la Tiergar-

ten, al cărui observator se
afia pe un turn înalt. Căpătă
imediat răspuns: bateria ru-
sească de calibru 122 mm
ocupase de dimineață o po-
ziție într-o suburbie a Berli-
nului, la aproximativ 12 km
de centrul orașului. Divizia
antiaeriană, instalată la Tier-
garten, își îndreptă focul îm-
potriva tunurilor sovietice și
a tancurilor din apropiere.

...Koller habar n-avea des-
pre presupusa ofensivă a ober-
gruppenführerului SS Stei-
ner, la care făcuse aluzie
Hitler. Căută să lămurească
prin telefon cum stăteau lu-
curile și afli de la maiorul
Freigang din statul major al
generalului Konrad (Divizia
„Hermann Goering”) că gene-
ralul SS Steiner ar fi trebuit
să pornească o ofensivă din-
spre Eberswald spre sud. De-
ocamdată însă în zona de lan-
sare a ofensivelor sosise numai
Steiner cu un singur ofiter.
Unde erau forțele cu care
urma să înceapă atacul, nu
știa nimeni.

Seara târziu, Koller îl prinse
la telefon pe Krebs și-l rugă
să-i dea informații mai exacte

asupra ofensivel, la care Hitler ceruse să participe și aviatorii în rindurile infanteriei. Convorbirea fu întreruptă de Hitler :

— Văd că aveți îndoieli în privința ordinului meu ? Cred că m-am exprimat destul de limpede. Tot efectivul de aviatori din sectorul de nord va fi pus imediat la dispoziția lui Steiner. Comandantul care va reține aviatorii mai mult de cinci ore, va plăti cu viața. Răspundeți personal, cu capul, de executarea acestui ordin.

După care Krebs adaugă :

— Toți să fie aruncați în ofensiva de la Eberswald.

Koller simți că era gata să înnebunească. Nimeni nu știa nimic. Nici punctul de concentrare al forțelor, nici ora exactă de declanșare a ofensivel, nici traseul, nici vreo altă indicație. Cu toate acestea, pe la miezul nopții, Hitler spuse, tot prin telefon, unui general de aviație :

— O să vezi, rușii vor avea pierderi îngeroase, vor suferi lângă Berlin cea mai grea înfrângere din istoria lor.

În dimineața zilei de 22 aprilie, Statul major al forțelor terestre fu cuprins de o mare agitație : tancurile sovietice, care se opriseră cu o seară înainte, începuseră din nou să înainteze și se apropiau de Zossen.

În după-amiaza aceleiași zile, Hitler dădu Statului major al forțelor terestre permisiunea de a se muta la Potsdam. Generalii din „Sfânta Sfintelor“ erau complet derutați de tot ce se petrecea. Cuprinși de panică, ei se îndreptau în goană spre Potsdam, simbolul de secole al militarismului prusac.

„Totul s-a sfârșit!... Mă împușc!...“

Ultima constatare militară, ținută la Führerul celui de-al III-lea Reich, începu în a doua jumătate a zilei de 22 aprilie. Jodl, apoi Krebs, își prezentară rapoartele, comunicând detaliat situația diferitelor fronturi. Hitler, într-o stare de semi-inconștiență, aproape că nici nu-l asculta pe cei doi generali. Se învioră oarecum când veni vorba despre situația de la nordul și sudul Berlinului. Săgeata ofensivel rușesti ajunsese la linia Treuenbrutzen-Teltow. La nord de oraș se desfășurau lupte în suburbiile Lichtenberg și Frohnau, unde tancurile sovietice pătrunseseră în adâncimea liniei de apărare.

— Soarta Berlinului, încheie Krebs, se va decide în două-trei zile.

Hitler îl întrerupse, întrebând unde se afla generalul Steiner, cu armatele sale. Krebs nu pomenise nici un cuvânt despre ofensivă, deși Führerul dăduse ordinul de declanșare a atacului încă din

Ultimii ostași ai fűhrerului : tineri sub vîrstă
recrutării și veterani ai războiului din 1914-1918

În armata germană dezertorii erau executați fără
cruțare

4 aprilie: pînă acum Steiner ar fi trebuit să distrugă forțele sovietice care-l încercuiau.

Cu puțin înainte de a începe consfătuirea din adăposul Führerului, Koller fusese informat că nici nu putea fi vorba de vreo ofensivă Steiner. Așa că, la întrebarea lui Hitler, Krebs răspunde cu jumătate de glas că atacul nici nu începuse. În schimb, pentru întărirea efectivelor lui Steiner — conform ordinului primit de la Hitler — fuseseră retrase cîteva unități din Berlin, ceea ce permisesse rușilor să pătrundă prin secțiile slăbite ale frontului, pînă în cartierele marginase din nordul orașului.

Urmă o tăcere apăsătoare; în afara lui Keitel, Jodl, Burgdorf și Bormann, cei de față fură invitați să părăsească încăperea. Atmosfera era încălzită la maximum. Deodată, Hitler sări ca turbat în picioare. Începu să urle. Se făcu alb ca varul, dar peste o clipă tot singele îi năvăli în obrazi. Tipa ascuțit, pierzîndu-și din cînd în cînd vocea, și aruncînd cuvinte ca: lagitate, trădare, neascultare și imputări la adresa statului major, a Wehrmachtului și a forțelor SS. Deodată, spre stupefarea celorlalți, se prăvăli în scaunul său și izbucni în plîns, ca un copil mic. Printre hohote recunoscute, pentru prima oară, de față cu martori:

— Totul s-a sfîrșit... războiul e pierdut... mă împușc.

Muți, cei prezenți priveau uimit la Hitler, care tremura ca scuturat de friguri. Apoi, participanții la această scenă penibilă, cu Jodl în frunte, se aruncară la picioarele Führerului adorat, încercînd să-l convingă să nu se sinucidă. Jodl îi aminti de „datoria sa față de poporul german și Wehrmacht”, spunîndu-i că soldații încă mai luptau, că, în sud, Schörner și Kesselring își vor da silința să schimbe situația, că Führerul trebuia să plece de îndată la Berchtesgaden și să conducă de acolo, lupta.

În sfîrșit, Hitler își reveni. Declară că va rămîne la Berlin și ordonă să se comunice poporului hotărîrea sa. Confirmă imputările deplină acordată amiralului Doenitz pentru conducerea civilă și militară în nordul Germaniei. Keitel și Jodl urmau să preia asupra lor conducerea forțelor armate care luptau în Germania de sud, Boemia, Austria și Italia de nord. Mai ordonă ca Bormann — care de curînd refuzase să se supună ordinului lui Hitler de a părăsi Berlinul —, Burgdorf, Krebs și, bineînțeles, Goebbels, ca și ofițerii de legătură, Keitel și Jodl refuzară și ei să plece în sud, făgăduindu-i lui Hitler să facă totul pentru eliberarea Berlinului. În aceeași noapte, Keitel plecă la Wehen și la unitățile Ar-

În sfîrșit, a sosit ziua Victoriei

matei 12. Jodl plecă la Steiner, iar de acolo la Krampnitz, unde, în momentul acela se adunase majoritatea ofițerilor din Statul major al Comandamentului suprem al Wehrmachtului. Keitel și Jodl sperau să organizeze o ofensivă, spre Berlin, dinspre sud, a Armatei 9 și 12, iar dinspre nord, a armatelor lui Steiner și Holste. De asemenea, Jodl recomandase ca forțele Frontului de apus împotriva aliaților să fie trimise în capitală și destinate „luptei pentru Berlin”.

Două cablograme

Jodl îi spuse lui Keitel:

— Hitler consideră situația extrem de critică; a hotărît să rămînă în Berlin, ca să conducă de acolo apărarea și, în ultimul moment, să se împușce. Zice că nu poate lupta din cauza condiției sale fizice; nici n-ar dori să lupte cu arma în mînă, ca să nu riste să cadă rănit în mîinile dușmanului. Am încercat cu toții să-l facem să-și schimbe hotărîrea și i-am propus să disloce armatele din apus spre răsărit, pentru a continua lupta. Ne-a obiectat că nu mai are rost, că totul se destramă... Statul major al forțelor armate își va concentra armatele la Krampnitz. Apoi — retragere spre nord. Vom întoarce Armata 12 spre est, pentru

ofensiva împotriva armatei de tancuri a rușilor, indiferent ce vor face americanii pe Elba. Prin această ofensivă vom demonstra că dorim să luptăm numai împotriva sovieticilor.

— Dacă Frontul de apus se va întoarce spre răsărit, trebuie întreprinse imediat tratative cu anglo-americanii, își dădu Koller cu părerea. Altfel vor cădea în stăpînire armatele noastre, lichidînd statele majore și serviciile din spatele frontului.

Convorbirea dintre Koller și Jodl arată adevăratul motiv al întoarcerii frontului german, dinspre apus spre răsărit, în faza finală a războiului; generalii germani nu urmăreau să „salveze populația germană de Armata Roșie”, cum afirmă unii istorici și memorialiști burchhezi, ci sperau să semene discordie între puterile occidentale și Uniunea Sovietică. Amiralul Doenitz îndreptă toate forțele militare spre capitală, în sprijinul unităților angajate în luptă. La Berlin se concentrase parcă întreaga furie a fașismului muribund.

În noaptea de 24-25 aprilie, din bunkerul său, Führerul dispuse unificarea Statului major al forțelor terestre cu Statul major al Comandamentului suprem al Wehrmachtului, sub conducerea acestuia din urmă. Krebs primi misiunea de a ordona grupării lui Steiner, întărîtă acum cu două divizii de

tancuri dislocate de pe Frontul de apus să declanșeze, în sfârșit, ofensiva dinspre nord, pentru a lovi dinspre Orlenburgh flancul rușilor, care pătrunseseră dincolo de Nauen. Concomitent, Armata 9 urma să pornească spre apus unde să întâlnească Armata 12 și să se întoarcă împreună spre nord, ca să zdrobească armatele sovietice din partea de sud a orașului și „să stabilească legătura pe un front larg cu Berlinul”.

Cei din bunkerul de sub Căminăria Reichului nu așteptau încă de joncțiunea dintre corpurile de tancuri ale Fronturilor 1 bielorus și 1 ucrainean, care avuseseră loc la 24 aprilie la sud-est de Berlin, izolând cu desăvârșire principalele forțe ale Armatei 9 germane. A doua zi, Armatele sovietice 4 de gardă tancuri, dinspre sud-est, și 2 de gardă tancuri, dinspre nord-est, se întâlneau la Potsdam, închizând complet cerul în jurul capitalei. Nici Armata 9, nici „eventuala” grupare a lui Steiner — ale cărei „poziții de atac” erau de mult în minile diviziilor sovietice — nu mai puteau veni în ajutorul garnizoanei berlineze. Inutile fură și încercările armatei lui Wenck de a răzbate spre răsărit. Armatele sovietice înconjuraseră Berlinul și, cucerind strada după stradă, se apropiau victorioase de cancelăria Reichului.

În bunker domnea o atmosferă de groază. Crahul militar și politic al fascismului agonizant era inevitabil. În ultimul moment, Hitler descoperi că Goering era un trădător, așa cum rezulta din scrisoarea în care-l declară că se pregătește să ia puterea în minile sale.

Curând Führerul mai primi o știre transmisă prin radio Londra: Himmler încercase să ducă tratative cu comandamentul anglo-american, prin intermediul contelui suedez Bernadotte, cu care se întâlnise la Lübeck. Goering și Himmler fură pe loc declarați trădători și Hitler semnă ordinul pentru arestarea lor. În locul lui Goering, Hitler îi numi pe generalul von Greim, chemat în grabă de la München și rănit în cursul zborului spre capitală. Avionul lui Hanna Reisch, pilotul avionului cu care venise von Greim, îi propuse lui Hitler să-l scoată din Berlin, dar el refuză, tot mai sperând că armata lui Wenck va sparge încercuirea.

Aproape de miezul nopții în ziua de 29 aprilie, Jodl primi ultima radiogramă din partea lui Hitler:

„Comunicați imediat:

1. Unde se află detașamentele de avangardă ale lui Wenck?

2. Cînd vor desfășura ofensiva?

3. Unde se află Armata 9?

4. În ce direcție încearcă să

pătrundă Armata 9?

5. Unde se află detașamentele de avangardă ale lui Holste?

În noaptea următoare, la ora 1, Führerul primi următorul răspuns, la fel de succint:

„1. Detașamentele de avangardă ale lui Wenck au fost observate la sud de lacul Schwillow.

2. Armata 12 nu poate continua ofensiva spre Berlin din locul unde se află.

3. Forțele principale ale Armatei 9 stau încercuite.

4. Corpul de armată al lui Holste e nevoit să ducă lupte de apărare.”

Voia lui n-a fost îndeplinită

Nici o speranță nu mai era posibilă. Armatele sovietice se aflau la câteva sute de metri de adăpost. Hitler își întocmi testamentul politic, prin care stabili compoziția „noului guvern”, încheind cu următoarele cuvinte: „Scopul rămîne același — cucerirea pămînturilor din răsărit pentru poporul german.”

La 30 aprilie, Führerul celui de-al III-lea Reich își puse capăt zilelor.

Bormann trimise îndată o telegramă lui Doenitz care comanda forțele militare germane din nord, înștiințându-l: „Führerul v-a numit urmașul său. Vi s-a expediat documentul respectiv”. Trece însă sub tăcere faptul că Hitler murise. Răspunsul lui Doenitz urmă imediat: „Mein Führer! Devotamentul meu față de Dv. este absolut. Voi face tot posibilul pentru a vă salva din Berlin. Dacă însă soarta mă va sili să conduc Reichul în calitate de urmas, hotărît de Dv., voi continua războiul pînă la sfîrșit.”

Berlinul era în flăcări. Deasupra orașului plutea un nor

greu de fumingine și fu Soldații sovietici își croșă drum înainte și, curînd cu sinuciderea lui Hitler, lui cu asalt Reichstagul.

Asediul Berlinului și căderea lui însemnau sfîrșitul Reichului fascist. Dar frontul de răsărit, armate germane continuau să reziste din dirigenți și înverșunatul Scopul guvernului Doenitz era de a încerca — fără întrerupă lupta împotriva Armatei Roșii — să obțină „capitulare parțială” față de aliații apusei. Cea mai puternică grupare a armatelor fasciste în sud — Grupul de armate „Centru” și „Altru” — primîră ordin de a continua acțiunile militare. Cehoslovacia și de a deplasa spre Apus „tot ce se putea”. Feldmaresalul Schörner, al în fruntea acestei grupări, avea misiunea de a „continua” mai mult timp lupta în favoarea armatelor sovietice.

Rămășițele statului fascist se destrămau într-un ritm vîginos. Goebbels se sinucise încercînd, pînă în ultimă clipă să respecte „voia Führerului” privind „rezistența fanatică”. Dar comandantul Berlinului, generalul Weidling, dîndu-și seama de inutilitatea luptei, comunică Comandamentului sovietic că era gata să înceteze focul. La cererea generalului V. I. Chuikov, Weidling semnă ordin de capitulare a garnizoanei din Berlin. După ce textul a fost transmis prin radio, zece mii de soldați și ofițeri îi părăsiră ultimele poziții de capitală și se predară.

Din însărlănarea lui Doenitz, amiralul Friedeburg stabilă legătura cu Comandamentul britanic al feldmarșalului Montgomery și predă armatele germane „în mod individual”. La 5 mai capitulară în fața Comandamentului anglo-american Grupurile germane de armate „E”, „G” și „I”, din Austria de sud, Bovaria și Tirol. În ajun fusese semnat actul de capitulare a armatelor germane din Danemarca. În noaptea de 7 mai la orele 2,30, în numele Comandamentului german, Jodl semnă la Reims, unde se afla comandamentul lui Eisenhower, actul de capitulare necondiționată. Iar în noaptea de 8 spre 9 mai, la Karlshorst, o suburbie a Berlinului, în clădirea cenusie a fostei cantine a Institutului politehnice militar, Keitel, Stumpf și Friedeburg semnă capitularea în fața delegațiilor Comandamentului suprem al forțelor aliate: G. K. Jukov, A. W. Tedder, K. Spaatz și de Latre de Tassigny.

...Peste câteva ore mijea de zor. Începea o nouă zi — ziua Victoriei. O dată cu venirea ei, lua sfîrșit, în Europa, istoria singeroasă a celui de-al doilea război mondial.

Traducere de Ana COGAN

ultima BĂTĂLIE

CORNELIUS RYAN

Cornelius Ryan și-a consacrat cercetările și publicistica de evocări istorice celui de-al doilea război mondial, alegând din multitudinea evenimentelor momente culminante, momente-cheie, hotărâtoare nu numai prin ele însele, ci și prin antecedentele și implicațiile pe care le însumează. Primul său volum *Ziua cea mai lungă* povestește istoria debarcării aliate în Franța. În *Ultima bătălie* — Berlin 1945, este vorba de o perioadă de douăzeci și una de zile; dar aceste trei săptămâni, vestite de prima lovitură de tun sovietic, trasă în dimineața de 16 aprilie 1945, au însemnat moartea lui Hitler, ocuparea Berlinului, terminarea războiului în Europa.

Fără să negligeze documentele oficiale diplomatice și militare, actele politice și studiile de ansamblu consacrate evenimentelor pe care le evocă, Cornelius Ryan preferă informația directă, vie, iar în cazul când contactul acesta nemijlocit cu martorii și eroii, deseori obscuri, ai întâmplărilor se vadește insuficient, el apelează la alte mărturii. Multe dintre aceste mărturii au, desigur, o valoare limitată: rapoarte întocmite după acțiuni militare, interogatorii, scrisori, pagini de jurnal, note, impresii, istorii ale diviziilor și chiar regimentelor, ordine de luptă etc. etc.; dar ele au reprezentat, la timpul lor, însăși țesătura intimă a evenimentelor istorice. Autorul a cunoscut și a stat de vorbă cu mari personalități militare ale războiului, între care Konev, Rokossovski, Ciulkov, Eisenhower, Montgomery, Bradley, cu generali ai Wehrmacht-ului etc. De asemenea, este folosit fondul arhivelor Ministerului Apărării al U.R.S.S. și ale Ministerului de Război al S.U.A.

În paginile ce urmează, prezentăm cititorilor revistei noastre mai multe extrase din *Ultima bătălie* — Berlin 1945.

Într-o fostă clasă de liceu¹

O imensă procesiune de autotancioane militare se scurgea pe strada principală a orașelului francez. În șiruri nesfârșite, convoaiele se îndreptau spre nord, către Rin, unde era frontul. Oprirea era

interzisă. De altfel, soldații nici nu doreau să se oprească: orașul, cu aerul lui adormit și nelipsita catedrală gotică, nu se deosebea cu nimic de celelalte prin care trecuseră de când intraseră în Franța. N-aveau de unde ști că, în acel moment al războiului, Reims era probabil cel mai important punct pe harta Europei occidentale.

De-a lungul secolelor, răsunase prea adesea zvon de lupte la această răscruce de

drumuri din nord-estul Franței, iar catedrala gotică ce se înalță măiestruoasă în centrul orașului fusese de nenumărate ori avariată și reconstruită. Începând din anul 496, cu Clovis I, și până la Ludovic al XVI-lea, în 1774, toți monarhii țării fuseseră încoronati sub cupola ei. Din fericire, de rândul acesta războiul crucifase orașul și străvechea catedrală. Acum, în umbra celor două turnuri înalte ale bisericii, se afla Cartierul general al lui Dwight D. Eisenhower.

Comandamentul suprem al Forțelor expediționare aliate era înghesuit într-o clădire cu trei etaje și înfățișare modestă, aflată pe o străduță lăturalnică, în apropiere de gară. Clădirea aparținuse unei școli tehnice pentru băieți — „Collège Moderne et Technique” — și putea adăposti peste 1.500 de oameni. Părea însă neînfrăgătoare: Cartierul general avea acum (23 martie 1945 — n.r.) un personal de două ori mai mare decât în 1944, numărând aproape 1.200 de ofițeri și 4.000 de ostași. O parte din servicii fuseseră instalate în alte clădiri din Reims.

În clasa de la etajul al doilea, pe care o transformase în birou, generalul lucrase toată ziua fără întrerupere. Camera mică avea un aspect spartan. Drapelele trase de o parte și de cealaltă a celor două ferestre ce dădeau în stradă erau negre. Cîteva scaune se oglindeau în podeaua de stejar lustruit. Masa de lucru a lui Eisenhower se afla într-un capăt al încăperii, pe podiulul pe care altădată stătuse catedrala. Pe masă, o mapă de piele închisă, fotografiile fiului și soției sale, înrămate tot în piele, și două telefoane negre — unul pentru conversații obișnuite, celălalt pentru

¹ Subtitlurile aparțin redacției.

legătura cu Washington și Londra. Mai erau și câteva surmieri, căci comandantul suprem obisnuia să aprindă țigară de la țigară.

În după-amiaza din ajun, Eisenhower se repezise cu avionul pînă la Paris să ia parte la o conferință de presă. Subiectul discuțiilor fusese victoria obținută pe Rin. Comandantul suprem anunțase că principalul punct de apărare al inamicului în vest fusese distrus. Bineînțeles, venise vorba și despre Berlin. Unul dintre reporteri întrebă: cine vor ajunge în capitală primii, „noi sau rușii”? Eisenhower declarase că „nu vrea să facă pronosticuri” și adăugase că „deși rușii au o cursă mai scurtă de făcut, ei trebuie să țină piept grosului forțelor germane”.

Eisenhower petrecuse noaptea la hotel „Raphaël”; apoi în zori luase avionul și se întorsese la Reims. La 7.45 se afla în biroul său stînd de vorbă cu șeful statului său major, generalul locotenent Walter Bedell Smith. În mapa acestuia așteptau vreo douăzeci de telegrame primite peste noapte, la care numai comandantul suprem putea răspunde. Pe dosare era specificat: „Numai pentru ochii generalului Eisenhower”. Printre hîrtii se afla și mesajul lui Montgomery, cerînd aprobarea pentru ofensiva pe Elba, în direcția Berlin. Cea mai importantă dintre telegrame era însă cea expediată de șeful statului major al Forțelor armate ale Statelor Unite, generalul George C. Marshall. Printr-o coincidență, mesajul lui Marshall și cel al lui Montgomery sosiseră cu o seară înainte, la distanță de două ore; ambele au avut o influență hotărîtoare asupra lui Eisenhower.

În acea zi de miercuri 23 martie, ele au jucat rol de catalizator, ajutîndu-l pe comandantul suprem să-și cristaliceze, în sfîrșit, planul strategic pe care acesta avea să-l urmeze pînă la sfîrșitul războiului.

Cu multe luni înainte, misiunea lui Eisenhower fusese definită de către șefii statelor majore ale celor trei arme ale S.U.A. în următoarea frază: „Veți debarca în Europa, unde, împreună cu forțele altor Națiuni Unite, veți întreprinde operații de pătrundere în inima Germaniei și de zdrobire a mașinii ei de război”.

Avea toate motivele să fie mulțumit de desfășurarea luptei: în douăzeci și unu de zile unitățile sale trecuseră Rinul și intraseră adînc în Germania, cu mult înainte de termenul stabilit. Înaintarea lor — pe care întreaga lume liberă o urmărise cu sufletul la gură — puna însă acum câteva probleme complexe, pe care comandantul suprem trebuia să le rezolve. Viteza ne-

ășteptată a ofensivei anglo-americane înădușise necesitatea anumitor mișcări strategice, concepute cu luni în urmă. Ca să fie în concordanță cu evenimentele, Eisenhower trebuise să-și croiască, pe loc, noi planuri de luptă și fusese nevoit să schimbe rolul atribuit în acțiune unor armate și comandanților lor — ca, de pildă, feldmaresalului Montgomery și puternicului său Grup de armate 21.

Divergențe serioase în comandamentul suprem

Feldmaresalul — care implinise 58 de ani — nu cerea îndreptății, ci își revendica dreptul de a conduce atacul, fiind convins că ocuparea Berli-

de armate 21. Mesajul confirma existența unor divergențe serioase între el și comandantul suprem. Reașezînd pe Eisenhower la telegraf, feldmaresalului fusese — de expresia generalului Smith — „cea a unui cal ros sub manta”. Diferența de opinii dintre Montgomery și Eisenhower se manifesta cu violență mai de seamă în problema strategiei de urmat. Luni de zile, Mo-

Instantaneu simbolic: lîngă una din statuile Reichstagului, un grup de ostași ai Armatei Roșii

ful Marelui stat major britanic, feldmaresalul Alan Brooke, se agitasera în favoarea străpungerii frontului într-un singur punct, până în inima Germaniei. Aproape imediat după căderea Parisului, cînd germanii erau încă derutați și păraseau în goană teritoriul Franței, Montgomery îl expusese lui Eisenhower planul său. „Sîntem în stadiu — îi scrisese el — în care o acțiune viguroasă îndreptată spre Berlin ar avea toate șansele de reușită, punînd astfel, totodată, capăt războiului”.

Planul lui Montgomery, condensat în nouă paragrafe, pornea de la argumentul că forțele anglo-americane nu aveau suficiente posibilități de aprovizionare și întreținere pentru două acțiuni simultane de pătrundere în Germania. După părerea sa, conducerea acestei acțiuni nu putea reveni decît lui. „Dacă vom recurge la o soluție de compromis — îi avertizase Montgomery pe comandantul suprem — și vom împărți resursele de care dispunem, nici una dintre operații nu va fi decisivă și vom prelungi durata războiului. Timpul, adăugase el, are o importanță atît de mare încît hotărîrea trebuie luată imediat”.

Planul era îndrăzneț și bine pus la punct, marcînd totodată o fundamentală schimbare în concepțiile feldmaresalului. După cum spunea generalul locotenent Frederick Morgan — sef adjunct al statului major al lui Eisenhower: „Montgomery, cunoscut pînă atunci pentru prudența sa, avea convingerea că dacă i se va acorda lui prioritatea și nu Grupului de armate americane, el va zdrobi pe inamic, va cuceri Berlinul și va grăbi sfîrșitul războiului”.

Dar planul presupunea riscuri mari. Contopirea a două grupuri de armate de peste patruzeci de divizii într-o singură acțiune putea duce la o victorie fulgerătoare și definitivă — dar, tot așa de bine, putea duce la un total și poate ireversibil dezastru. Comandantul suprem i se păreau riscurile prea mari. În mesajul de răspuns către Montgomery îl scrisese plin de tact: „Sînt de acord cu concepția dumneavoastră asupra ofensivei împotriva Berlinului, dar nu sînt de acord să pornim acțiunea acum”. El voia ca pătrunderea în Germania să se desfășoare pe un front larg și să pornească ofensiva împotriva Berlinului abia după traversarea Rinului și ocuparea regiunii industriale a Ruhrului.

În mesajul său către cei trei comandanți de grupuri de armate — Montgomery, Bradley și Devers —, Eisenhower

Torgau, 25 aprilie 1945, ora 1.30 p.m.

Ostașii ucraineni, conduși de maresalul Konev, se întîlnesc cu ostașii Armatei 1 S.U.A., conduși de generalul Hodges.

le explicase planul său: „Fără îndoială, ținta noastră finală este Berlinul, în apărarea căruia inamicul își va concentra probabil grosul forțelor sale. La fel, și noi ne vom concentra toată energia și toate resursele în vederea unei grabnice operații împotriva Berlinului. Dar planurile noastre strategice trebuie conjugate cu cele ale rușilor, așa că sîntem nevoiți să fim pregătiți pentru una sau mai multe dintre următoarele eventualități:

A. Grupurile de armate Nord și Centru să se îndrepte spre Berlin fie pe calea Ruhr — Hanovra — Berlin, fie pe calea Frankfurt — Leipzig — Berlin, fie pe ambele căi.

B. Dacă rușii ajung înaintea noastră la Berlin, Grupul de armate Nord va ocupa regiunea Hanovrei și porturile din jurul Hamburgului. Iar Grupul de armate Centru va ocupa o parte sau întreaga regiune Leipzig — Dresda, ținînd seama de viteza de înaintare a rușilor.

C. În orice caz, Grupul de armate Sud va ocupa regiunea Augsburg — München. Zona Nürnberg — Regensburg va fi ocupată de Grupurile Centru sau Sud, după cum va cere situația în acel moment.

Pe scurt — rezumase în încheiere Eisenhower cele expuse —, dorința mea este ca forțele anglo-americane, cu sprijinul tuturor celorlalte forțe de care dispunem, să ajungă la Berlin cît mai repede și pe drumul cel mai scurt, ocupînd în prealabil toate centrele-cheie și regiunile din flancuri, printr-o operație unitară și bine pregătită. Dar — adăugase el — mai avem de așteptat, căci în clipa de față nu putem încă hotărî nici momentul declanșării acestor operații, nici efectivele afectate lor”.

Indiferent dacă strategia „însăntării pe un front larg” era sau nu cea potrivită, Eisenhower era comandantul suprem și Montgomery trebuia să-i execute ordinele. Dar era profund dezamăgit. De la Wellington încoace, nici un soldat nu se bucurase de o faimă mai mare ca a sa în ochii poporului englez; pentru ostașii săi, „Monty” avea atributele unui erou legendar. Disputa aceasta din toamna anului 1944 a creat în relațiile dintre cei doi comandanți o fisură care n-avea să se vindece niciodată.

Între Ike și Monty

În cele șapte luni care se scurseseră de atunci, Eisenhower se menținuse pe poziție, iar Montgomery nu încetase să demonstreze oricui voise să-l asculte cum, unde și de câte cîte trebuia să fie cîștigat războiul. Feldmaresăul Brooke, șeful Statului major britanic, fusese auzit spunînd despre Eisenhower că „este un om încîntător, dar în privința strategiei nu dă dovadă de o minte prea luminată”.

Comentariile și aprecierile usturătoare care circulaseră pe seama lui la Ministerul de Război al Angliei și la cartierul general al lui Montgomery, ajunseseră la urechile lui Eisenhower, dar acesta „și înțelegea dinții” — după expresia generalului Bradley — și luni în șir nu reacționase. Pînă cînd, într-o bună zi, imediat după atacul german din Ardeni (decembrie 1944 — n.r.) își lășese din fire.

Deoarece inamicul spărsese frontul anglo-american, Eisenhower fusese nevoit să pună Armatele 1 și 9 americane din întindul de nord sub comanda lui Montgomery.

După respingerea atacului, Montgomery afirmase, într-o conferință de presă, că numai el îl salvase pe americani de dezastru. Comandase într-adevăr contraofensiva din nord și din est în chip strălucit. Dar la conferința de presă neglijase să menționeze rolul lui Bradley, Patton și al celorlalți comandanți americani și faptul că, pentru fiecare soldat englez, fuseseră angajați în luptă treizeci pînă la patruzeci de soldați americani.

Propaganda germană agra-vase și mai mult gafa lui Montgomery. Posturile de radio inamice exageraseră și denaturaseră declarația lui și americanii aflaseră primele știri despre conferința de presă în vesteunea lor.

În tabăra anglo-americană izbucnise o furtună fără precedent. Campania „pro Montgomery” crescînd — după părerea unor americani, atîtă de statul său major —, comandantul suprem hotărîse să pună o dată pentru totdeauna capăt oricăror discuții și să scape de Montgomery, aducînd totul la cunoștința Consiliului aliat al șefilor de stat major. Aflînd de această hotărîre, șeful de această hotărîre, Montgomery — generalul de Quingand — sîrîse să salveze unitatea militară anglo-americană și îl făcuse o vizită comandantului suprem. „Mi-a arătat mesajul pe care voia să-l trimită la Washington — povestea acesta mai tîrziu. Am rămas uluit cînd l-am citit”. Cu ajutorul generalului Bedell Smith insistase pe lîngă Eisenhower să amine cu douăzeci și patru de ore expediția notii. Acesta cedase cu mare greutate.

Întorcîndu-se la Montgomery, de Quingand îi relatează totul. „I-am spus lui Monty că văzusem mesajul lui Ike (diminutiv familiar de la Dwight — n.r.) în care scria negru pe alb: «Ori eu, ori Monty»”. Montgomery fusese foarte abătut și îl întrebase pe șeful său de stat major: „Freddie, ce crezi că ar trebui să fac?” În cele din urmă, Montgomery scrisese o scrisoare, făcîndu-i cunoscut lui Eisenhower, în termeni ostășești, că nu avea de gînd să se abată de la disciplină: „Ori-care ar fi hotărîrea dumneavoastră, puteți conta pe mine sută la sută”. Și semnase „prea devotatul dumneavoastră subaltern, Monty”.

Pentru moment, lucrurile se oprișeră aici. Acum însă, la cartierul său general din Reims, în această zi de 28 martie 1945, Eisenhower auzea parcă din nou ecoul vechiului refren: contradicția dintre acțiunea de străpungere a frontului într-un singur punct și înaintarea pe un front larg. Fără a se sfătui cu Eisenhower, Montgomery — cum scria chiar el — „dăduse dispoziții tuturor comandantilor să pornească către est” și spera că, printr-o singură operație de mare anvergură, să treacă Elba și să intre, încununat de glorie, în capitala Germaniei.

Cîndva Eisenhower făgăduise că va porii o ofensivă masivă spre Răsărit, fără însă să specifice care grup sau grupuri de armate vor participa la atacul final. Acum, înaintea de a lua o hotărîre, trebuia să analizeze minuțios o serie întreagă de factori, care ar fi putut influența soarta acestei ultime campanii.

În primul rînd, uluitoarea viteză cu care înaintau rușii spre Oder. Pe vremea cînd comandantul suprem își formulase planul de asalt pe Rîn și al ofensivei lui Montgomery la nord de Ruhr, părea că vor trece luni de zile înainte ca rușii să se apropie de Berlin. Acum, Armata Roșie se afla la numai 38 de mile de oras, iar forțele anglo-americanale la mai bine de 200. Cît de curînd vor începe rușii ofensiva? Unde și în ce fel vor dezlănțui atacul? Cît timp îi va trebui Armatei Roșii să înfrîngă apărarea inamicului? Odată Oderul trecut, în cît timp vor ajunge sovieticii la Berlin și în cît timp îl vor ocupa? Comandantul suprem nu putea răspunde la aceste întrebări, foarte nespuse de importante pentru planul său.

Se așteptaseră la cu totul altceva...

Spărseseră cercul exterior de apărare al orașului și își croiau acum calea prin cel de-al doilea. Fitiți îndărătul

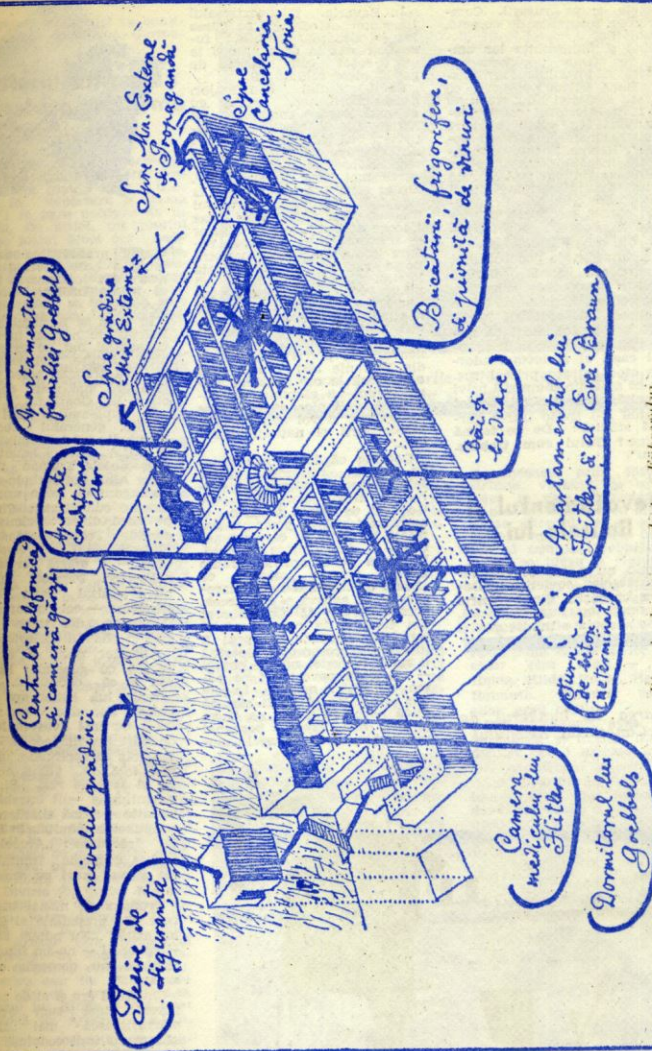

tancurilor T-34 și al tunurilor autopropulsate luptau să creezească uliță de uliță, stradă de stradă, bulevard de bulevard. Drumul îl deschideau trupele de asalt călîte luptă, ale lui Konev și Jukov, urmau apoi soldații cu căpeiele aparținînd celor patru armate blindate.

Clădă era înfățișarea celor ostași. Veneau din toate republicile Uniunii Sovietice și — în afară de fercheșii dați ai regimentelor de gară — chipurile lor se deosebeau între ele tot atît de mult, și uniforme. Vorbeau limbi și dialecte felurite: erau ruși sau beloruși, veneau din Karelia sau Ucraina, Gruzia sau Kazahstan, Armenia sau Azerbaidjan, și tîi erau bașchiri, tătari, uzbeki, kirghizi, mongoli, kazaci. Unii purtau uniforme întinsecate, alții kaki și alverzi. Unii aveau pantaloni negri și cămăși cu guler înalt; iar cămășile erau toate nuanțate, de la negru la cafeniu deschis. Mergeau cîllări, pe jos, pe motocicletă, pe care minate de cai, pe tosolul de vehicule capturate de la inamic, năpustindu-se asupra Berlinului.

Lăptarul Richard Pogonowska opri căruța și privi o suflău la gura către cei cinci tancuri rusești ce-i ieșiseră în întîmpinare în capul străzii. Făcu repede cale la toarsă spre ferma Dahlem de mîine unde se adăposi, împreună cu întreaga familie, pînă la sfîrșitul războiului. Deodată ușa de la intrare nu dată în lături și în prag apărură soldații Armatei Roșii. Aruncară o privire, apoi plecară. Puțin mai tîrziu, cîteva dintre soldați se înapoiară și-l chemară — pe Pogonowska și pe ceilalți lucrători ai fermei — la administrație. În timp ce aștepta, lăptarul băga de seamă că toți caili dispărușeră; vacile însă erau la locurile lor. Un ofițer sovietic se adresă oamenilor în limba germană și le dădu ordin să continue munca. Lui Pogonowska nu-i venea să-și creadă urechilor. Se așteptase la cu totul altceva.

La fel îi se întîmplă și celorlalți locuitori din împrejurimile Berlinului cînd văzură

Planul ultimii rezidențe a Führerului

primele trupe rusești. Comportarea, scrupulos de corectă, a soldaților Armatei Roșii, disciplina și bunăvoința lor umplu de mirare populația îngrozită a orașului. Farmacistul Hans Miede observă că soldații sovietici „nu voiau să tragă în interiorul caselor decât numai în cazul în care găseau oameni înarmați ascunși”. Helena Boese, care așteptase înspăimântată venirea rușilor, se pomeni față în față cu un ostaș al Armatei Roșii pe treptele pivniței. Era „tînăr, frumos și purta o uniformă imaculată”. O privi leșind din pivniță, apoi îi întinse, în semn de pace, un băț de care era legată o batistă albă. În aceeași suburbie, Wilmersdorf, Ilse Antz trăise cu gândul că locuitorii Berlinului vor fi „aruncați ca nițreț rușilor”; se afla în subsolul casei ei și tocmai adormise cînd intrase primul rus. Sări ca arsă din somn și-l privi îngrozită, dar tînărul soldat îi zîmbi și-i spuse într-o germană stiletă: „De ce te temi la mine? Totul cum trebuie. Dormi!”.

Devotamentul și limitele lui

Nimic nu putea stăvilii valul armatelor sovietice. Degeaba împrăștiă din bunkerul său, omul cu mintea năucă, ordine disperate în dreapta și

Intrarea în bunkerul de sub Cancelaria Reichului

În Bavaria, reichsmareșalul Hermann Goering se găsea într-o situație penibilă: fusese arestat la domiciliu și la ușa casei sale făceau de gardă niște soldați SS.

Șeful statului său major, generalul Koller, venise cu avionul după conferința lui Hitler din 23 aprilie să-l raporteze că fîhrerul spusese: „În ceea ce privește negocierile, reichsmareșalul se va descurca mai bine decît mine”. Drept care Goering pornise la fapte. Îi trimisese fîhrerului un mesaj, cîntărindu-și bine fiecare cuvînt: „Mein Fîhrer — scrisese el —, avînd în vedere hotărîrea dumneavoastră de a rămîne în fortăreața Berlin, sînteți de acord să preluați imediat întreaga conducere a Reichului — avînd deplină libertate de acțiune, atît în țară cît și dincolo de granițe — ca locuitorul dumneavoastră, potrivit decretului din 29 iunie 1941? Dacă pînă astăzi seară la ora zece nu primise nici un răspuns, voi socoti că v-ați pierdut libertatea de acțiune și voi acționa spre binele țării și națiunii noastre...”

Goering căpătase neașteptat de repede răspunsul. Hitler telegrafiasc cu viteza fulgerului un mesaj, acuzîndu-l pe Goering de înaltă trădare și amenințîndu-l cu pedeapsa capitală în cazul în care nu accepta să demisioneze pe dată. În seara de 25 aprilie, radio Berlin anunța solemn că „boala de inimă a reichsmareșalului se agravase. De aceea, acesta ceruse să fie eliberat din funcția de comandant al forțelor aeriene... Fîhrerul îi îndeplinesc cererea...” Goering îi spuse nevastei sale — Emmy — că toată povestea i se părea ridicolă: oricum, în cele din urmă, tot el va fi ales să ducă negocierile. Iar ea îi va povesti mai tîrziu baroniei von Schirach că în acele mo-

mente preocuparea de a ține a lui Goering în „care din uniforme să îmbrace prima întîlnire cu Eisenhower”.

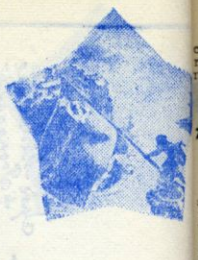
În timp ce Berlinul ardea, Reichul se năruia, în singurul lui om pe care Hitler nu-l bănuise niciodată și îl bănuise să-l trădeze, sețea de teroare era mai mare chiar cît a lui Goering.

În după-amiaza zilei de 26 aprilie, generalul George Marshall, șeful Statului major al S.U.A., fusese anunțat că președintele Truman părăsise Casa Albă îndreptîndu-se la Pentagon, de unde urma să discute cu Winston Churchill pe firul direct: primise pe contele Folke Bernadotte președintele Crucii Roșii să deze — o ofertă germană de negociere. Pașnicul oferit nu era altul decît Heinrich Himmler — cel pe care Hitler îl numea „der treue Reich” (fidelul Heinrich).

Himmler voia să se înnească cu generalul Eisenhower și să capituleze. De spusese lui, Hitler era foarte bolnav și, dacă nu muri încă, nu mai avea multe zile de trăit. Era împedat că Himmler voia să capituleze, dar mai față de aliații apuse nu și față de ruși. „Și ce va întîmpla — îl întreabă Bernadotte — dacă aliații resping propunerea dumitale?” Himmler răspunde: „Atunci prelua comanda frontului est și voi muri cu arma în mînă”.

Truman, de numai trei zile președinte al S.U.A., nu ezită: „Nu putem accepta” — spuse el — ne-am înțeles cu rușii să nu acceptăm o pace separată”.

Churchill era și el de aceea părere. După cum avea să mărturisească mai tîrziu: „Eram cu toții conștienți că foarte scurt timp capitularea avea să fie totală și necondiționată”. Cînd Churchill și Truman îl informară pe Stalin de oferta lui Himmler și de refuzul lor, generalisimul le mulțumi, făgăduind la rîndul său

că Armata Roșie „își va continua atacul împotriva Germaniei”.

Ofițerul american zărește o uniformă neobișnuită

Stind la volanul jeep-ului său, locotenentul Albert Kotzebue din Divizia 69 a S.U.A. văzu în depărtare o fermă care i se păru nefirească de liniștită. De altfel, tot ținutul de pe malul Elbei era nefirească de liniștit. Prin sate, deasupra caselor, filiflau steaguri albe, dar sătenii se așezau îndărătul ușilor încuiate. Obosit, Kotzebue se îndreptă spre fermă. Ușa era întredeschisă. Se sprijini de canalul ei și o dădu în lături cu patul puștii. În capul mesei stătea fermierul și în jurul său nevastă-sa cu cei trei copii. Era o scenă liniștită, de familie, numai că... toți cinci erau morți. Le fusese prea frică și se otrăviseră.

Locotenentul sări în mașină și se îndreptă spre Elba. Înainte să ajungă la apă, Albert Kotzebue își înscrise numele în istorie. În satul Leckwitz văzu călare pe un călău un om cu o uniformă neobișnuită. Omul se întoarse în șă și îl privi. Locotenentul și omul călare traversaseră luptind jumătate de planetă, pentru această clipă. Kotzebue întâlnise primul ostaș sovietic.

Unul din tovarășii săi, care știa rusște, îl puse o întrebare călărețului. Da, încredințat acesta, era rus. „Unde ți-e unitatea?” — se interesă Kotzebue. „Pe Elba” — răspunse scurt omul. Americanii porniră într-acolo și traversară riul într-o bărcuță, văzind cu patul puștii. Pe malul celălalt zăriră primul detașament sovietic. Kotzebue salută militărește. Așa făcuseră și soldații ruși. Stătură cu toții pe loc, privind-se unul pe altii. Era ora 1.30 p.m., aprilie 25, ora cind armatele din Vest și aliații lor din Răsărit s-au întâlnit în micul oraș Strehla.

Douăzeci de mii către nord, la Torgau, pe Elba, locotenentul William D. Robinson, tot din Divizia 69, întâlni la ora 4.40 p.m. alți cîțiva ostași sovietici. Patru dintre ei îl însoțiră pînă la cartierul general. Acesta este momentul consemnat în analele războiului ca primul contact oficial. În orice caz, fie că era ora 1.30, fie că era ora 4.40, Reichul lui Hitler a fost tăiat în două de Armata 1 S.U.A.

* Textul scrisorii este publicat în *Correspondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președintele S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii*, din timpul Marelui Război pentru apărarea Patriei, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1958, vol. 2.

Alt moment pe malurile Elbei: întâlnirea dintre mareșalul Konev și generalul Bradley

condusă de generalul Hodges și de primii ucrainenii ai mareșalului Konev. Și tot în aceeași zi — nu se știe precis ora — Berlinul a fost înconjurat.

În așteptarea ultimului ceas

Locuitorii bunkerului (cazămată subterană construită pentru Hitler sub Cancelaria Reichului — n.r.) trăiau ca într-un coșmar. „Cei care rămăseseră — povești mai tirziu secretara lui Hitler, Gertrud Junge — erau într-o continuă stare de așteptare. Hărți întinse erau împrăștiate pe mese, ușile erau toate deschise, nimeni nu putea dormi, nimeni nu știa data sau cît era ceasul. Hitler nu suporta să rămînă singur: umbla încolo

și înapoi prin încăperile strîmte, vorbind cu oricine-l ieșea în cale. Pomenea într-una de moartea sa iminentă și de sfîrșitul ce se apropia. Între timp se mutase în bunker și familia Goebbels, iar copiii se jucau și cîntau cîntece pentru «menea Adolf».

Nimeni nu se mai îndoaia că Hitler avea de gînd să se sinucidă; de asemenea, toți păreau să fie la curent că Magda și Josef Goebbels hotărîseră să-și pună capăt zilelor lor și celor șase copii — Helga, Holde, Hilde, Helde, Hedda și Helmuth. Singurii care nu știau erau copiii...

Frau Goebbels avea dureri de masele și trimise după un dentist care-i extrase un molar. Aflînd de venirea doctorului, Eva Braun îl rugă să-i lucreze și el. Dar, aducîndu-și deodată aminte, îi spuse: „Ah, uitasem! La ce bun? Mai sînt

Tara arde, dar Adolf și Eva își sărbătoresc nunta

citeva ceasuri și se isprăvește cu toate!"

Eva optase pentru otrăvă. Arată celor din jur o capsulă cu cianură, zicându-le: „E atât de simplu; o înghiți și gata". Unul din medicii lui Hitler, de față la această scenă, o întrebă: „Da' de unde știți că-și face efectul? De unde știți că înăuntrul e otrăvă?" Toată lumea se nălușea și cineva încerca efectul capsulei pe cinele lui Hitler, Blondi: animalul muri imediat.

Ultima lovitură pe care o primi Hitler fu în după-amiaza zilei de 29 aprilie, din partea unui om aflat la vreo opt mii de mile depărtare, la San Francisco. Corespondentul agenției Reuter — Paul Scott Rankine — aflate, de la seful Serviciilor de informații britanice, că Himmler făcuse o ofertă de capitulare aliaților apusei. Rankine transmisese știrea, pe care imediat o difuzară toate posturile de radio de pe glob.

Vestea ajunse la urechea fűhrerului în timp ce acesta stătea de vorbă cu Weidling, Krebs, Burgdorf, Goebbels și asistentul acestuia, Werner Naumann. Se făcu cenusi la față și încercă să se ridice în picioare. „Îl privi lung pe Goebbels — povesti Weidling —, apoi băgău ceva de neînțeles". Pareă uluit. Eva Braun șopti lui Gertrud Junge și unei alte secretare: „Probabil că în seara asta vom avea motive să vărsăm lacrimi".

Ofițerul de legătură al lui Himmler, cu bunkerul fűhrerului, SS gruppenfűhrer Hermann Fegelein — însoțit cu sora Evei Braun —, fu bănuț de complicitate cu seful său. Dispăruse din bunker de citeva zile; îl găsiră acasă, îmbrăcat în haine civile, pregătindu-se să plece din Berlin. Se întoarce la bunker sub state de arest. Hitler făcu numaidecît legătură între planul lui Fegelein — de a părăsi capitala și trădarea lui Himmler. După relatarea colonelului Otto Gűnsche, „Fegelein a fost împușcat. Cumnata sa a refuzat să intervină în favoarea lui".

Două ceremonii: cununia și incinerarea Fűhrerului

Era evident că Hitler nu mai avea îndoieli în privința apropierei sfirșitului. În zori își dictă testamentul, desemnându-l în funcția de președinte pe amiralul Karl Doenitz și în cea de cancelar al Reichului pe Goebbels. Apoi se cu-

nună cu Eva Braun. „După cununie — povesti Gertrud Junge — Hitler și mireasa lui petrecură un ceas cu Goebbels, generalii Krebs și Burgdorf. Hitler vorbi despre sfirșitul național-socialismului, pe care acum îl socotea greu de reînviat, și declară: „Pentru mine moartea înseamnă eliberare, căci existența mea a fost trucidată și plină de griji. Am fost înșelat de cei mai buni prieteni și am cunoscut durerea de a fi fost trădat".

În aceea zi, Hitler mai primi citeva vești proaste: Mussolini, împreună cu iubita lui fuseseră prinși de partizani, executați și spânzurați de picioare. Seara își luă rămas bun de la toți cei din bunker. În ziua următoare, cînd tancurile rusești se aflau la o distanță de numai jumătate de milă, socoti că sosise „momentul". Luă prînzul împreună cu cele două secretare și cu bucătarul lui vegetarian; chelnerul Erwin Jakubeik își aminti că la ultima masă „a servit spaghetti cu un sos ușor". După prînz, Hitler își mai luă rămas bun de la cei din subalternii săi, Eva Braun o sărută pe Gertrud Junge, zicându-i: „Salută Műnchenul din partea mea și fa blana mea drept amintire, știți că mi-au plăcut întotdeauna oamenii bine îmbrăcați". Apoi se retraseră amîndoi în apartamentul lor.

Colonelul Otto Gűnsche trecu la postul lui de pază, în fața ușii ce dădea spre odăile rezervate lui Hitler. „Era ceasul trei și treizeci — trei și patruzeci de minute — relată el mai tirziu. Știam că se va sinucide. N-avea altă cale de ieșire".

Toemai atunci apără Magda Goebbels cu chipul răvășit, cerînd să intre la fűhrer. Gűnsche bătu la ușă. „Fűhrerul stătea în birou — povesti Gűnsche. Eva nu era în cameră, dar am auzit apa curgînd la baie și am dedus că era acolo. Venirea mea l-a nemulțumit. L-am întrebat dacă o primește pe Frau Goebbels. „Nu mai vreau să văd pe nimeni" — spuse el. Am plecat.

Cinci minute mai tirziu am auzit o împușcătură.

Bormann intră primul. Apoi eu, împreună cu valetul Linge. Hitler stătea pe un scaun. Eva zăcea pe pat. Își scoase pantofii și îi aranjase cu grijă la marginea patului. Fața lui Hitler era plină de singe. Alături erau două revolve: o un Walther P.P.K., aparținînd lui Hitler; celălalt, care era mai mic, îl purtase totdeauna la el, în buzu-

nar. Eva era îmbrăcată într-o rochie albastră cu guleras, manșete albe. Ținea ochii dechiși. În odăile plutea un miros puternic de cianură. Mirosul era atât de puternic încît mi-am închipuit că nu ies din hainele mele zile de rînd. Dar impresia aceasta a fost probabil rodul imaginației mele.

Bormann n-a rostit nici un cuvînt; eu m-am dus imediat în sala de conferințe unde se aflau Goebbels, Burgdorf și alții de care nu-mi amintesc. Le-am spus: „Fűhrerul a murit".

Puțin mai tirziu, cadavrele fură învelite în cearșafuri scoase din bunker și depuse într-un fel de adăncitură lingă intrare. Turnară benzina peste ele și le dădură foc. Lui Erich Kempka, șoferul lui Hitler, se păru că după incinerare „ne simțeam încătușați din nou de prezența lui Hitler". Pompele de la instalația de aer condiționat inspiraseră mirosul de ars și îl răspindiseră în bunker.

Succesor pentru 24 de ore

O dată cu căderea nopții, Josef Goebbels luă prima decizie importantă de la înalțarea sa în grad și hotărî să înceapă tratativele de capitulare a orașului în condiții propuse de el. Trimise prin radio, pe lungimile de undă ale rușilor, un mesaj, cerînd o întrevvedere. Sovieticii îi răspunsă stabilînd locul pe unde ofițerii germani puteau trece linia frontului.

Puțin după miezul nopții, generalul locotenent Hans Krebs și seful statului major al lui Weidling, von Dultving, întovărășiți de un interpret și doi soldați, își croiră drum printre ruinele Berlinului și pătrunseră în zona ocupată, unde-i aștepta o mașină care-i duse în dreptul unei clă-

Primul „ambasador“ al lui Goebbels: generalul locotenent Hans Krebs așteptând să fie primit de generalul colonel V. I. Ciulikov pentru tratative de capitulare a Berlinului

din Tempelhof. Intrară într-o mică sufragerie în care pe unul din pereți era pictată „Cina cea de taină“ după Leonardo da Vinci. Krebs și von Dulfing avură impresia că cei dinăuntru erau ofițeri superiori. Nu salutară și nici rușii nu se prezentară. Astfel încât Krebs n-avea de unde ști că omul din fața lui era cunoscutul general colonel Vasili Ivanovici Ciulikov, apărătorul Stalingradului și comandantul Armatei 8, și că ceilalți „ofițeri“ erau de fapt doi corespondenți de război, adjunctul lui Ciulikov (care îl era și cumnat) și doi traducători. Adevărul era că cererea de începere a tratativelor îl luase pe generalul sovietic prin surprindere și nu avusese timp să-și strângă statul major.

Krebs ceru mai întâi să stea de vorbă între „patru ochi“ cu „șeful sovietic însărcinat cu negocierile“. Ciulikov făcu un gest cu mîna spre cei din jurul său, spunînd: „Acesta este statul meu major — acesta este consiliul meu de război“.

Krebs insistă ca la întrevvedere să nu participe ceilalți, dar, în cele din urmă, cedă și spuse: „Am misiunea de a vă transmite o comunicare de o importanță capitală și de natură confidențială. Vă rog

să luați notă că sintetiz primul străin căruia i se aduce la cunoștință că în ziua de 30 aprilie Hitler s-a sinucis“. Era, într-adevăr, o știre de care Ciulikov nu aflase încă, dar spuse fără să clipească: „Știam“.

Krebs era înmărmurit. „Cum se poate una ca asta? — întrebă el. Am trecut de-abia câteva ceasuri de cînd s-a sinucis Hitler“.

Apoi începură negocierile. Krebs îi comunică lui Ciulikov că Hitler lăsase un testament, prin care își desemnase succesorii, și îi înmînă generalului colonel sovietic o copie după testament. Capitularea — explică Krebs — nu putea fi completă deoarece Doenitz — noul președinte — nu era la Berlin. Dar se putea face primul pas — încetarea focului sau o capitulare parțială, după care, probabil, guvernul lui Doenitz va începe negocierile cu rușii. Această tentativă de dezbinare a aliaților eșuă, căci Ciulikov — după o scurtă convorbire telefonică cu Jukov — respinsese propunerea germanilor.

Discuțiile durară toată noaptea. În zori, tratativele lui Krebs se încheiară cu capitularea necondiționată a capitalei, plus predarea tuturor celor din bunker.

Dar în timp ce Krebs discuta cu Ciulikov, von Dulfing se înapoiasă la bunker și raportase că rușii nu acceptau decît o capitulare necondiționată. Goebbels începu să se agite: „Cu așa ceva nu voi fi niciodată, niciodată de acord“ — strigă el.

În bunker domnea panica. Pentru cei dinăuntru nu existau decît două alternative: sinuciderea sau fuga. Unii începură să facă planuri de evadare. Voiau să pornească în grupuri mici prin labirintul de tunele și cazemate de sub Cancelaria Reichului, apoi prin tunelurile metroului, pînă la stația Friedrichstrasse, unde sperau să întilnească resturile armatei germane.

Alții aleseră cealaltă soluție. Familia Goebbels luase de mult hotărîrea să se sinucidă. Sosise clipa să treacă la faptă. În ziua de 1 mai, pe la ora opt și jumătate, în timp ce Goebbels și soția lui stăteau de vorbă cu Naumann, Magda Goebbels „se ridică deodată și se îndreptă spre camera copiilor“. Tot atunci începu și Goebbels să-și ia rămas bun de la cei din jur. „Mi-a spus și mie câteva vorbe, nimic

despre politică sau despre viitor, ci doar și-a luat rămas bun“ — povestî Naumann. Înainte de a ieși din bunker, Goebbels îi spuse adjunctului său că dorea ca trupurile lui și ale familiei sale să fie arse. Apoi Naumann îi văzu pe Josef și pe Magda Goebbels „urecînd scara spre garaj“. Goebbels purta pe cap o pălărie și mîinile îi erau înmănușate. Magda tremura atît de tare încît de-abia putea păși.

Copiii fuseseră uciși nu se știe precis de cine. „O singură persoană — relată Naumann — intrase în odala lor în ultimele clipe înainte de sinuciderea lui Josef și a Magdăi — și această persoană fusese mama lor“.

Puțin înainte de ora 1, în dimineața zilei de 2 mai, Divizia 79 pușcași de gardă a Armatei Roșii primul, prin radio, următorul mesaj: „Alo, alo — spune crainicul —, aici Corpul de armată 56 blindate. Cerem încetarea focului. La douăsprezece și cincizeci de minute, ora Berlinului, trimitem o delegație pentru negocieri în vederea armistițiului, la podul Potsdam. Semn de recunoaștere — un steag alb. Așteptăm răspuns“.

Rușii răspunseră: „Am înțeles. Am înțeles. Transmitem cererea voastră șefului de stat major“.

La primirea mesajului, generalul Ciulikov dădu ordin de încetare a focului. În ziua de 2 mai, la ora douăsprezece și cincizeci de minute, colonelul von Dulfing — șeful de stat major al lui Weidling —, însoțit de doi ofițeri, sosi la podul Potsdam, cu un steag alb. Fură escortați pînă la cartierul general al lui Ciulikov. Puțin după ei veni și Weidling. Mai tîrziu, în aceeași zi, megafonul anunțau în tot orașul sfîrșitul ostilităților. „Fiecare oră de război — suna ordinul generalului Weidling — mărește îngrozitoare suferință a populației civile din Berlin și a răniților noștri... Oordon încetarea imediată a luptei“. Deși în zilele următoare se mai auziră ici-colo împușcături răzlete, oficial lupta pentru Berlin încetase. Oamenii care se aventurară în după-amiaza aceea pînă în Platz der Republik văzură fluturînd deasupra Reichstagului steagul roșu. Fuseseră înălțați înainte de sfîrșitul luptei, la ora 1.45 p.m., în ziua de 30 aprilie.

I. Deceniul agresiunilor nepedepsite (1931-1939)

18 sept. 1931. Japonia militaristă atacă China fără declarație de război, copleșind partea de nord-est a țării (Manciuria). Protestele Chinei la Societatea Națiunilor rămân fără nici un rezultat.

28 ian. 1932. Japonezii atacă orașul Shanghai pe care chinezii îl apără eroic.

3 martie. Pe teritoriul chinez invadat, Japonia constituie statul-marionetă Manciukuo. Societatea Națiunilor se mulțumește să adopte „rezoluții de condamnare” a acestei agresiuni.

5 mai. Convenție de armistițiu chino-japoneză la Shanghai.

30 ian. 1933. Susținut de cercurile monopoliste din țară și Occident, Hitler devine cancelar al Germaniei, anunțându-și de la început intențiile în materie de politică externă: reunirea într-un singur stat a tuturor germanilor din Europa (aluzie la Austria și la

importantele minorități germane din Cehoslovacia și Polonia), dobândirea de „spațiu vital” în răsăritul continentului, realizarea unei „răfuielei finale” cu Franța.

27 martie. Refuzând invitația de a evacua teritoriile copleșite în China, Japonia se retrage din Societatea Națiunilor.

31 mai. Cian Kai-și capitulează în fața japonezilor, semnând un acord înrobitor.

14 oct. Germania nazistă se retrage din Societatea Națiunilor după ce anunță trecerea fățișă la o înarmare rapidă.

30 dec. Primul ministru al României, I. Gh. Duca, e asasinat de legionari.

25 iulie 1934. Hitleriștii austrieci încearcă să acapareze puterea, asasinând în mod sălbatic pe cancelarul Engelbert Dollfuss, dar tentativa eșuează.

9 oct. Ministrul de externe francez Louis Barthou, adversar al unei Germanii agresive, este asasinat la Marsilia, împreună cu regele Alexandru al Iugoslaviei, de un grup de teroriști croați, subvenționați de Berlin și Roma.

5 dec. Italia mussoliniană provoacă un incident sângeros cu Etiopia la Wal Wal.

7 ian. 1935. Primul ministru francez Pierre Laval semnează cu Mussolini o convenție, dând mină liberă Duceului în Etiopia.

16 martie. Hitler anunță reintroducerea serviciului militar obligatoriu, pe care Tratatul de la Versailles îl interzicea Germaniei. Uniunea Sovietică este singura mare putere care ia atitudine fermă împotriva acestei acțiuni.

2 mai. Pact de asistență mutuală sovieto-francez pe o durată de cinci ani. Dar Laval târăgănează ratificarea tratatului și respinge propunerea sovietică de a se încheia simultan o convenție militară.

16 mai. Pact de asistență mutuală între U.R.S.S. și Cehoslovacia.

18 iunie. Guvernul britanic semnează un pact naval secret cu Reichul, permițându-i construcția unei flote de război.

3 oct. Mussolini declară începutul război de copleșire împotriva Etiopiei.

18 oct. Societatea Națiunilor adoptă față de Italia măsuri de „pedepsire” extrem de blinde. Singurele sancțiuni eficace — închiderea Canalului de Suez și interzicerea exportului de petrol către Italia — nu sînt aplicate.

7 martie 1936. Hitler remilitarizează Rhenania, regiune la frontiera cu Franța.

9 martie. Guvernul Poloniei — aliată a Franței din 1921 — anunță că socotește justificată acțiunea Reichului. Ministrul de externe britanic Anthony Eden apreciază că măsura lui Hitler e „de necuzat, dar nu prezintă vreo primejdie”. Din proprie inițiativă, Franța nu ia nici o măsură și acceptă faptul împlinit.

5 mai. Trupele fasciste italiene intră în Addis-Abeba. Societatea Națiunilor se pronunță pentru încetarea sancțiunilor: mecanismul de menținere a securității colective înregistrează astfel un răsunător eșec.

17-18 iulie. Ridicîndu-se împotriva guvernului Frontului Popular de la Madrid, un grup de generali fasciști, susținuți de Berlin și Roma, declanșează războiul civil în Spania. La Comitetul de neintervenție în războiul civil din Spania, înființat în acest scop și avînd sediul la Londra, aderă 27 de state, inclusiv Germania și Italia, care continuă însă să sprijine din pînă rebeliunea fasciștii.

11 aug. Japonia militaristă proclamă că destinul ei este de a domina Asia răsăriteană.

25 oct. Germania și Italia formează „Axa Roma-Berlin”, un început de alianță fatîșă între cele două state fasciste.

25 nov. Germania și Japonia semnează așa numitul „Pact anticomintern”, îndreptat împotriva Uniunii Sovietice.

7 iulie 1937. Provocînd un incident la podul Lugontsiao (Marco Polo) de lângă Pekin, Japonia declanșează invazia pe scară mare a Chinei. Marile puteri capitaliste nu iau nici o măsură.

23 iulie. Trupele japoneze ocupă Pekinul.

21 aug. Pentru a veni în sprijinul Chinei, U.R.S.S. încheie un tratat de neagresiune cu acest stat.

22 aug. Armata roșie chineză, înființată la 4 mai 1928 și care, între octombrie 1934 și noiembrie 1936, a executat Marele marș din sudul spre nordul Chinei, se reorganizează în Armata 8.

25 aug. C.C. al P.C. Chinez publică „Programul de luptă împotriva coterpitorilor japonezi, pentru salvarea patriei”, încheind cu Gomindanul o

convenție de front unic împotriva agresiunii japoneze.

6 oct. Societatea Națiunilor votează o rezoluție de „condamnare” a Japoniei, dar neconsiderînd această țară agresoare, problema sancțiunilor nu e nici măcar invocată.

3 dec. Japonezii ocupă orașul Nankin, pe care-l jefuiesc.

12 mai 1938. Trupele naziste invadează Austria, pe care o anexează Reichului. Marea Britanie apreciază că această țară „nu o privește în mod direct” și se mulțumește cu un protest diplomatic, ca și Franța. După Anschluss, Germania are 555 867 km² și 76 milioane de locuitori.

20 mai. În fața concentrării de trupe germane la frontierele sale și a campaniei de presă din Reich pentru anexarea regiunii Sudeților, unde se află concentrată minoritatea germană, Cehoslovacia își mobilizează rezervații.

22 mai. Hitler se grăbește să asigure Praga că nu are intenții agresive.

29 iulie. Atacînd U.R.S.S. în regiunea lacului Hasan, lângă Vladivostok, Japonia este înfrîntă în lupte care durează pînă la 11 august.

3 aug. Neville Chamberlain, primul ministru britanic, trimite pe lordul Runciman să „ancheteze” în regiunea Sudeților, cu sarcina „de a găsi o formulă care să dea satisfacție Führerului”.

7 sept. Intr-un editorial inspirat de guvern, ziarul londonez „Times” sugerează ca regiunea Sudeților să fie desprinsă de Cehoslovacia și alipită Reichului.

12 sept. Discurs furibund al lui Hitler la adresa Cehoslovaciei; diviziile germane se îndreaptă spre frontiera cehoslovacă.

15 sept. Chamberlain se înfîlnește cu Hitler la Berchtesgaden, oferindu-i regiunea Sudeților. Primul ministru francez Georges Daladier adoptă aceeași poziție conciliatoristă. Singura mare putere gata să-și respecte angajamentele față de Cehoslovacia este Uniunea Sovietică.

21 sept. Sub presiunea anglo-francezilor, guvernul de la Praga acceptă condițiile stabilite la Berchtesgaden.

22 sept. La Bad Godesberg, Chamberlain constată că cele discutate anterior nu-l mai satisfac pe Hitler. Acesta fixează ca termen ultim de ocupare a Sudeților data de 28 septembrie, ora 14. Generalii germani consideră aproape în unanimitate că o aventură militară ar fi fatală Reichului și se gîndesc la o eventuală demisie în bloc.

29-30 sept. Politica de conciliere atinge punctul său culminant: Chamberlain și Daladier se înfîlesc la München cu Hitler și Mussolini semnînd un pact prin care Cehoslovacia pierde 28 600 km², 3 600 000 de locuitori, cele mai puternice fortificații din Europa (după linia Maginot) și covârșitoarea majoritate a industriei sale extractive, siderurgice, chimice, textile etc. Winston Churchill: „München a fost nu numai anticamera războiului, ci și cea a primelor și gravelor noastre înfrîngerii”.

6 dec. Franța și Germania semnează o declarație comună prin care își garantează reciproc frontierele. Britanicii inițiază tratative comerciale cu Reichul. Politica de conciliere continuă.

27 febr. 1939. Anglia și Franța rup relațiile diplomatice cu Spania republicană și recunosc guvernul Franco.

6 martie. Lovitură contrarevoluționară la Madrid: „Junta națională” creată captează fără condiții; războiul civil din Spania ia sfîrșit.

15 martie. Trupele naziste coterpesc Boemia și Moravia, transformîndu-le în „protektorat german”; Slovacia devine „independentă”, ca stat-marionetă sub tutela Berlinului.

21 martie. Hitler dă o tur-nură amenințătoare negocierilor începute cu Polonia încă din octombrie 1938, pentru retrocedarea portului Gdansk și dreptul de extraterritorialitate rutieră și feroviară între acest oraș și Reich, pe teritoriul polonez (așa numitul „Coridor” dintre Germania și Prusia Orientală).

23 martie. Reichul anexează portul lituanian Klaipeda (Memel).

7 aprilie. Italia fascistă invadează Albania.

Campania de presă și radio împotriva Poloniei la proporții tot mai mari în Germania nazistă.

II. Criza finală (martie-august 1939)

16 martie. U.R.S.S. propune o conferință între Marea Britanie, Franța, Uniunea Sovietică, Polonia, România și Turcia, în vederea adoptării de măsuri capabile să împiedice noi agresiuni ale Reichului nazist. Chamberlain găsește că sugestia e „prematură”.

31. Fără a se consulta în prealabil cu U.R.S.S., Chamberlain anunță că în eventualitatea cînd va fi atacată Polonia va primi ajutor din partea Franței și Angliei.

16 aprilie. U.R.S.S. propune oficial încheierea unui triliu

pact de asistență mutuală anglo-franco-sovietic.

4 mai. Churchill în Camera Comunelor: „Nu există nici o posibilitate de a mentine în Răsărit un front împotriva agresiunii fără un ajutor activ din partea Rusiei”.

11. Japonia atacă R. P. Mongolă în regiunea lacului Halhin-Gol. În colaborare cu unități sovietice, Armata mongolă respinge pe agresori (31 august).

22. Semnarea „Pactului de oțel”, alianță militară germano-italiană cu caracter net agresiv.

27. Reprezentanții diplomației britanice și franceze la Moscova prezintă un proiect total nesatisfăcător al viitorului pact dintre cele trei țări.

14 iunie. Ministrul de externe britanic Halifax refuză să se deplaseze la Moscova pentru negocieri.

15. Generalul Brauchitsch prezintă lui Hitler forma finală a Planului alb (atacarea Poloniei): războiul va avea un caracter total, prevăzând încorporarea a 7 000 000 de soldați, mobilizarea completă a resurselor industriale și economice ale Germaniei, utilizarea ca mină de lucru a prizonierilor de război și a deținuților din lagărele de concentrare.

iunie-iulie. Incidentele provocate de naști la Gdansk sporesc nențenit în număr și în gravitate.

23 iulie. Consfățuirii între statele majore sovietic, englez și francez pentru a pregăti o alianță. Delegațiile occidentale sînt conduse de ofițeri care dețin posturi subalterne și nu dispun de împuterniciri efective.

24. Printr-un acord semnat cu Japonia, Marea Britanie recunoaște cuceririle acesteia în China.

11-20 august. Delegațiile militare engleză și franceză se

mențin la generalități, evitînd abordarea problemelor urgente și concrete sau ignorîndu-le. Conciliatorii păstrează, după toate aparențele, convingerea că agresiunea hitleristă se va dezlînta împotriva Uniunii Sovietice.

21. U.R.S.S. intrerupe negocierile militare cu puterile occidentale.

23. Răspunzînd insistențelor solicitărilor ale Berlinului de a normaliza relațiile cu U.R.S.S. guvernul sovietic semnează un pact de neagresiune cu Germania.

25. Guvernele britanic și polonez semnează un pact de asistență mutuală, deși Chamberlain este decis să nu acorde nici un ajutor direct și concret Poloniei, în cazul unei agresiuni naziste.

Mussolini îl anunță pe Hitler că Italia nu va intra în război o dată cu Reichul.

26. Halifax îl roagă pe Mussolini să comunice lui Hitler că dacă se va mulțumi cu Gdanskul și comunicațiile rutieră și feroviară, Anglia „nu ar considera imposibil ca într-un termen rezonabil să se găsească o soluție fără război”...

29. Anglia află pentru prima oară, printr-o notă oficială, care sînt pretențiile naziste față de Polonia.

30. Londra adresează Berlinului cinci note: printre ele figurează o scrisoare personală a lui Chamberlain către Hitler, prin care îl roagă să evite incidentele de frontieră.

31. Guvernele francez și britanic continuă totuși să exercite presiuni asupra Poloniei pentru a o determina să înceapă negocieri cu Reichul. La ora 12.30, Hitler semnează „Directiva nr. 1 pentru conducerea războiului”. O bandă de S.S.-iști, deghizați în uniforme poloneze, simulează un atac asupra stației de radio din Gleiwitz, pentru a furniza pretextul propagandistic al unui incident.

III. Ostilitățile! (1 sept. 1939- 2 sept. 1945)

1 septembrie. Fără declarație de război, trupele naziste trec frontiera poloneză, cu 51 divizii, 6 divizii blindate (total: 1 516 000 oameni), 1 540 avioane de vînătoare și bombardament, o artilerie modernă motorizată etc. Polonezii au în prima linie 23 divizii (cca 600 000 oameni), cca 100 tancuri vechi, 420 avioane (dintr-un total de 935, majoritatea demodate), 37 regimente de cavalerie. În ciuda vitefiei ostasilor polonezi, blindatele naziste fac ravagii, iar Luftwaffe

distruge majoritatea avioanelor poloneze înainte de a decola. Varșovia pierde contactul cu numeroase mari unități, procesul de desăvîrșire a mobilizării e paralizat, șoselele pline de refugiați civili nu mai permit trecerea trupelor spre front.

2. Tancurile germane au pătruns cu peste 80 km pe teritoriul polonez.

Franta și Anglia decretează mobilizarea generală.

3. Franța, Anglia, Noua Zeelandă, India și Australia declară război Reichului.

În Marea Britanie se introduce serviciul militar obligatoriu. Pachetbotul britanic „Athena” e scufundat lângă insulele Hebride.

4. Japonia declară că nu se va amesteca în războiul din Europa.

Polonia cere ca garanțiile Angliei și Franței să se materializeze măcar prin bombardarea aeriană a Germaniei. Dar „Royal Air Force” se limitează să arunce manifeste, iar Parisul nu vrea să riște represalii asupra propriilor sale industrii.

6. Hitleriștii ocupă Cracovia și Kielce.

Uniunea Sud-Africană declară război Reichului.

7. România se declară neutră, dar își dă acordul pentru trecerea prin teritoriul său a materialelor de război destinate Poloniei.

8. Ocuparea orașului Lodz; începe bătălia Varșoviei.

Pe frontul de Vest, unde dispune de 80 divizii față de cele 11 ale germanilor, comandamentul francez ordonă începerea unor operații pe scară locală, care vor înceta după patru zile.

10. Canada declară război Germaniei.

12. Ofensivă japoneză în China, după o debarcare efectuată la Canton.

14. Varșovia e încercuită.

15. Trupele naziste ocupă Lublin.

17. Armata Roșie trece frontiera sovieto-poloneză, eliberînd regiunile de vest ale Ucrainei și Bielorusiei.

Portavionul britanic „Courageous” e scufundat.

Guvernul polonez se refugiază în România.

21. Primul ministru român Armand Calănescu este asasinat de legionari.

27. Varșovia capitulează după un bombardament de patru zile.

30. La Angers (apoi Paris) se formează un guvern polonez în emigrație.

5 octombrie. Ultimele unități poloneze încetează rezistența. Hitler își face intrarea triumfală în Varșovia. Germanii au pierdut 13 901 morți și 30 322 răniți; numărul polonezilor uciși (militari și civili) trece de 100 000.

12. Hitleriștii transformă regiunile Varșovia și Cracovia în „Guvernământ general” sub administrație germană. Zona de vest a Poloniei (Poznan) e anexată Reichului, formind Gau Wartheland.

14. Cuirasatul britanic „Royal Oak” e torpilat de un submarin german chiar în rada bazei navale Scapa Flow.

Pe frontul de Vest, după retragerea ultimelor patrulare franceze de pe teritoriul german, nu mai are loc nici o acțiune: este așa numitul „război ciudat”, care va dura până în mai 1940.

26 noiembrie. Torpilarea crucișătorului britanic Rawalpindi. Vasele de comerț aliate suferă pierderi de pe urma minelor magnetice.

17 decembrie. După o luptă susținută cu trei crucișătoare britanice și refugierea temporară la Montevideo, cuirasatul „de buzunar” german „Graf Spee” se sabordează în largul portului uruguayean.

— Pierderile aliaților occidentali în vase comerciale (1 sept.-31 dec. 1939): 420 000 tone.

1940

10 ianuarie. Documente secrete, găsite la bordul unui avion german care a aterizat forțat la Mechelen (Belgia), dezvăluie intenția lui Hitler de a viola neutralitatea Belgiei și Olandei, dar comandamentul aliat nu ia nici o măsură în consecință.

19. Ofensivă chineză în provincia Kuan-si.

20 martie. În Franța, primul ministru Daladier demisionează fiind înlocuit de Paul Reynaud.

9 aprilie. Germanii ocupă Danemarca și debarcă în toate porturile norvegiene.

10-13. Englezii scufundă 10 distrugătoare germane la Narvik (Norvegia). Armata norvegiană (15 320 oameni) opune o dîră, dar inutilă rezistență cotoptorilor.

14-16. Englezii debarcă la Namsos, Andalsnes și la nord de Narvik.

20-23. Francezii debarcă la Namsos și lângă Narvik. Dar victoria naziștilor în Norvegia e iminentă.

10 mai. Folosind din plin blindatele și aviația, Wehrmacht-ul invadează Belgia, Olanda și Luxemburgul, declanșînd ofensiva și împotriva

Franței. Efective germane: 136 divizii, 2 439 tancuri, 3 200 avioane. Efective aliate: 94 divizii franceze, 10 engleze, 23 belgiene, 9 olandeze, 2 689 tancuri, 1 800 avioane.

Anglia ocupă Islanda. Primul ministru britanic, Chamberlain, demisionează, fiind înlocuit de Churchill în fruntea unui guvern de coaliție.

11. Ocuparea portului Eben-Emael, poziție-cheie în apărarea belgiană.

12. Guvernul olandez se refugiază la Londra.

13. Frontul francez e rupt la Sedan.

14. Naziștii bombardează sălbatic Rotterdamul.

15. Capitularea Armatei olandeze. Hitleriștii ocupă Haga și Rotterdam. Aliații se retrag la frontiera franco-belgiană.

17. Naziștii ocupă Bruxelles, declarat „oraș deschis”.

18. Anvers și Saint Quentin sînt ocupate de germani.

19. Generalul francez Weygand ia locul generalului Gamelin în postul de comandant suprem al Armatei aliate din Franța.

20. Germanii ocupă Abbeville, pe litoralul Canalului Minecii.

23. Naziștii ajung la Calais, încercuind în nord 40 divizii franco-anglo-belgiene.

27. La Dunkerque începe evacuarea, pe calea mării, a armatelor aliate din nord.

28. Armata belgiană capitulează din ordinul regelui Leopold III. În dezacord cu el, guvernul belgian se refugiază la Londra.

3 iunie. Aviația germană bombardează Parisul.

Începe evacuarea trupelor anglo-franceze din Norvegia de nord (Narvik).

4. La Dunkerque se încheie evacuarea trupelor aliate: au participat 848 vase militare și civile, franceze, engleze, belgiene și olandeze, salvînd 338 226 ostași (două treimi din ei britanici).

5-9. Frontul francez e rupt pe riurile Somme și Aisne.

8. Se încheie evacuarea Norvegiei de către aliați.

9. Armata norvegiană cere armistițiul.

10. Italia declară război Franței și Angliei.

14. Naziștii ocupă Parisul, declarat „oraș deschis”.

16. Primul ministru francez Reynaud demisionează, fiind înlocuit de mareșalul Pétain, care cere imediat armistițiul.

18. Refugiat la Londra, generalul de Gaulle adresează fran-

cezilor un apel, cerîndu-le să continue lupta împotriva cotoptorilor.

22. Armistițiul franco-german la Compiègne. Pierderi germane: 56 000 oameni (dintre care 27 000 uciși, 18 000 dispăruți); britanice: 68 000; franceze: 323 600, plus 1 500 000 prizonieri.

24. Armistițiul franco-italian la Roma.

1 iulie. Ofensiva Italiană în Africa de Nord, unde britanicii au 63 500 oameni, iar italienii 200 000 (în Africa de Est raportul este 19 000—390 000).

10. Avioanele naziste bombardează zona de sud a Marii Britanii.

25. S.U.A. instituie embargoul asupra materialelor strategice destinate Japoniei.

5 august. Italia invadează Somalia britanică, pe care o ocupă în 2 săptămîni.

8. Ofensiva aeriană germană împotriva Marii Britanii se intensifică considerabil, în vederea debarcării proiectate (operația „Leul de mare”). Duelul aviatic „Bătălia Angliei” se desfășoară de la început în favoarea britanicilor.

13. Luftwaffe își concentrează atacurile asupra aeroporturilor și fabricilor de avioane britanice.

20. Ofensiva Armatei 8 chineze împotriva ocupanților japonezi.

3 septembrie. S.U.A. cedează Angliei 50 distrugătoare în schimbul a 8 baze militare britanice din Indile occidentale.

4. Primul bombardament nazist asupra Londrei. Aviația germană începe atacul sistematic al marilor orașe engleze.

6. Regele Carol II abdică în favoarea fiului său, Mihai. Puterea se află în mâinile guvernului de dictatură militarofascistă, prezidat de generalul Ion Antonescu.

10. Documentul P.C.R. intitulat „Punctul nostru de vedere” cheamă poporul la luptă împotriva dictaturii militarofasciste.

13. Trupele italiene pătrund aproape 100 km în Egipt, ocupînd Sidi Barrani.

17. Hitler amînă sine die operația „Leul de mare”.

22. Japonia ocupă partea de nord a Indochinei.

26. S.U.A. introduce embargoul asupra exporturilor de fier și oțel vechi, cu excepția celor destinate Angliei.

27. Japonia încheie cu puterile Axei „Pactul tripartit de alianță militară”.

12 octombrie. Trupele germane intră în România, ocupînd punctele strategice.

15. Deși bombardamentele germane continuă, „Bătălia Angliei” ia sfârșit prin înfrângerea nazistilor. Pierderi germane: 1 389 avioane de diverse tipuri; engleze: 799 avioane de vânătoare.

28. Mussolini atacă Grecia de-a lungul frontierei albaneze. Englezii ocupă insulele Creta și Limnos.

3 noiembrie. Unități de aviație britanice se instalează în sudul Greciei.

5. F. D. Roosevelt e ales pentru a treia oară președinte al S.U.A.

8. În Thessalia, forțele grecești înfrâng pe agresorii italieni și trec la contraofensivă, înaintând într-o lună cu cca 80 km în Albania.

20-24. Ungaria, România și Slovacia aderă la „Pactul tripartit”.

26-27. În România, legionarii asasinază 67 personalități politice în pădurea Jilava.

27-28. Nicolae Iorga este asasinat de legionari.

4 decembrie. Acord româno-german prin care economia română e complet aservită intereselor Reichului.

9. Contraofensivă britanică în Africa de Nord.

11. Englezii recuceresc Sidi Barrani, luând 33 300 prizonieri.

31. Aliații au pierdut, în cursul anului, 1 059 vase comerciale (3 991 641 tone). Germanii au pierdut 24 submarine.

1941

4 ianuarie. Englezii cuceresc Bardia.

10. Bătălie navală anglo-italiană în strimtoarea Messina.

15. Britanicii lansează o ofensivă în Africa de Est.

21-24. Legionarii organizează o „rebeliune” împotriva lui I. Antonescu, dar sînt îndepăr-

tați de la putere, regimul rămînînd militar-fascist.

22. Englezii ocupă Tobrukul.

7 februarie. Britanicii ocupă Benghazi, avînd în 2 luni 990 km și capturînd 130 000 prizonieri, 400 tancuri, 850 tunuri.

10. Anglia rupe relațiile diplomatice cu România.

12. Generalul Erwin Rommel sosește la Tripoli, în fruntea forțelor expediționare germane „Deutsches Afrikakorps” (D.A.K.).

25-26. Grevă antihitleristă la Amsterdam.

27. Englezii cuceresc cea mai mare parte din Somalia Italiană.

11 martie. Congresul S.U.A. votează legea de „împrumut și închiriere” a armamentului, destinată să favorizeze Anglia.

15. Sub comanda lui Rommel, începe ofensiva germano-italiană în Africa de Nord.

27. În urma unei lovituri de stat, guvernul iugoslav Tvetkovici, care a aderat la „Pactul tripartit”, e răsturnat, urmîndu-l un guvern condus de generalul Dušan Simovici care nu ratifică adeziunea la „Pact”.

28. Italienii suferă o grea înfrîngere în bătălia navală cu flota britanică de la Capul Matapan (Mediterrana orientală).

3 aprilie. Trupele Axei recupă Benghazi. Lovitură de stat pronazistă în Irak.

5. U.R.S.S. și Iugoslavia semnează, un pact de prietenie și neagresiune.

Trupe britanice, australiene și neozelandeze (62 500 oameni) debarcă în Grecia continentală.

6. Germania, Italia și Ungaria atacă Iugoslavia. Belgradul e bombardat cu sălbăticie (17 000 morți) deși a fost declarat „oraș deschis”. Naziștii invadează Grecia.

8. Germanii ocupă Saloncul.

10. Croația se proclamă „stat independent”, sub protecția Germaniei naziste.

11. Trupe americane debarcă în Groenlanda, pentru a folosi bazele aeriene.

12. Germanii ocupă Belgradul.

Englezii se retrag din Cirenaica, dar rezistă la Tobruk.

13. Tratat de neutralitate sovieto-japonez.

15. Grevă a muncitorilor din Valea Jiului, care durează pînă în 5 mai.

17. Iugoslavia cere armistițiu.

19. Trupele bulgare intră în Iugoslavia și Grecia.

22. Forțele grecești din Ept și Macedonia capitulează.

27-30. Naziștii ocupă Atena în Grecia continentală, închează rezistența organizată.

1 mai. Trupele britanice se retrag din Grecia continentală, înregistrînd 12 000 morți, răniți și dispăruți. Pierderi germane: 5 100 morți, răniți și dispăruți.

2. Britanicii angajează luptă cu forțele pronaziste din Irak.

3. Italia anexează Slovenia.

5. Englezii și etiopienii eliberează Addis-Abeba.

15. Partidul Comunist Francez cere crearea Frontului național al rezistenței împotriva hitleristilor.

Rudolf Hess, „locoțiitorul” lui Hitler, fuge în Anglia, unde e tratat ca prizonier de război.

16. Trupele italiene din Africa de Est capitulează la Amba Alogi. Pierderi italiene: 289 000 morți, răniți și prizonieri; britanice: 1 154 morți și răniți, 74 550 cazuri de boală și accident.

19. În Indochina ia ființă „Liga pentru independența Vietnamiului”, sub conducerea partidului comunist.

20. Începe invazia germană în insula Creta, apărată de forțe grecești și britanice. Naziștii atacă cu 1 000 avioane, 72 planoare, parașutiști și trupe aerportate.

22. Atacate de aviația germană în largul Cretelor, vase de război britanice sînt scufundate și 17 avariate.

24. Într-o bătălie navală din Atlanticul de Nord, e scufundat cuirasatul britanic „Hood” (42 000 tone).

27. Aviația britanică scufundă cuirasatul german „Blismarek” (35 000 tone). S.U.A. proclamă „starea de urgență nelimitată”.

31. Germanii ocupă întreaga insulă Creta, pierzînd 6 000 morți și răniți. Aliații termină evacuarea insulei, înregistrînd 17 000 morți, răniți și prizonieri.

Englezii ocupă Bagdadul zdrobind pe puciștii în slujba Reichului.

8 iunie. Britanicii atacă forțele guvernului Pétain, încadrate de ofițeri nazisti din Siria, învingîndu-le după 6 zile de lupte.

11-12. I. Antonescu se angajează să antreneze Armata română în războiul antisovietic.

15. Ofensivă britanică în Africa de Nord, eşuată după două zile.

18. Pact de prietenie și ne-agresiune anglo-turc.

22. Germania și sateliții săi atacă U.R.S.S., aruncind în luptă 190 divizii (19 blindate), cu 3 300 000 soldați, 3 350 tancuri, 7 184 piese de artilerie, 2 500 avioane.

Churchill declară că Anglia va sprijini lupta Uniunii Sovietice.

23-29. Bătălie de tancuri în regiunea Luțk-Rovno.

24. Guvernul american anunță că va sprijini războiul antihitlerist al Uniunii Sovietice.

25. Finlanda declară război U.R.S.S.-ului.

26. Crearea primului detașament de partizani în Bulgaria.

27. Ungaria declară război U.R.S.S.-ului.

În Iugoslavia se creează Statul major general al detașamentelor de partizani, în frunte cu Iosip Broz Tito, secretar general al Partidului Comunist Iugoslav.

28-1 iulie. Naziștii ocupă orașele Minsk, Lvov și Riga.

3 iulie. Stalin ține o convîntare, expunând programul de luptă al U.R.S.S. Hitler comunică anturajului său că „războiul din Rusia este practic încheiat”.

7. În Iugoslavia începe lupta armată antihitleristă, conform unei hotărâri a partidului comunist.

10. Începe bătălia Smolenskului (ocupat la 10 septembrie).

11. Primele lupte pentru apărarea Kievului (ocupat la 19 septembrie).

12. Acord anglo-sovietic de colaborare în războiul antihitlerist.

13. P.C.U.S. organizează lupta de partizani în spatele trupelor naziste.

21-22. Moscova e bombardată de Luftwaffe.

22. Începe răscola antihitleristă în Slovenia.

23. Trupele japoneze ocupă sudul Indochinei.

27. În Croația și Hertegovina se declanșează răscola antihitleristă.

30. Tratat de asistență mutuală între U.R.S.S. și guvernul polonez în emigrație: pe teritoriul sovietic se formează unități militare poloneze.

4 august. Încep luptele de apărare a Odesei (ocupată la 16 octombrie).

8. I. V. Stalin e numit comandant suprem al forțelor armate ale U.R.S.S.

10-14. Pe bordul navei „Prince of Wales”, Roosevelt și Churchill

adoptă „Carta Atlanticului” (dreptul popoarelor de a-și alege forma de guvernământ, colaborarea internațională pe plan economic etc.).

25. Zădărniciind intențiile unor grupări pronaziste, trupe sovietice și britanice intră în Iran.

4 septembrie. Din inițiativa partidului comunist, se creează în Cehoslovacia Comitetul central național revoluționar pentru conducerea luptei antihitleriste.

6. P.C.R. adresează partidelor, grupărilor și personalităților din România platforma-program, care cheamă la unirea forțelor naționale împotriva naziştilor.

8. Încercuit de trupe inamice, izolat de restul țării, orașul Leningrad începe lunga și eroica sa apărare.

23. La Londra se constituie Comitetul național al Franței libere, în frunte cu generalul de Gaulle.

27. Partidele progresiste din Grecia alcătuiesc Frontul de eliberare națională (E.A.M.).

29-1 octombrie. Conferința sovieto-anglo-americană, care proclamă unitatea celor trei mari puteri în lupta antihitleristă și elaborează programul de livrări anglo-americane către U.R.S.S.

30. Lângă Moscova, Armata Roșie duce grele lupte de apărare a capitalei.

7 octombrie. S.U.A. extind asupra U.R.S.S. legea de „împrumut și închiriere”.

8. La Tirana se formează, în ilegalitate, Partidul Comunist din Albania.

9. În Belgia, organizațiile patriotice alcătuiesc Frontul independent.

15. Trupele naziste din sectorul central lansează o ofensivă, menită să prindă Moscova într-un clește.

18. Ofensivă britanică în Africa de Nord, dar încercarea de a degaja Tobrukul asediat, eșuează.

26. S.U.A. cer Japoniei ieșirea din „Pactul tripartit” și retragerea trupelor sale din China și Indochina.

În zona Tihvin, forțele sovietice trec la contraofensivă.

30. O contraofensivă sovietică, începută la 22 octombrie, duce la eliberarea Rostovului.

5 decembrie. Trupele naziste ajung la 22 km de Moscova. Englezii reiau contraofensiva în Africa de Nord.

6. Contraofensivă sovietică în sectorul central (Moscova), care va dura până la 7 mai 1942: germanii suferă prima

mare înfrângere din cursul războiului, retrăgându-se cu 150-300 km și pierzind, până la 31 martie 1942, 1 074 067 oameni, 1 300 tancuri, 2 500 piese de artilerie, 15 000 vehicule.

Anglia declară război Finlandei, Ungariei și României.

7. Atac prin surpriză al forțelor aeriene ale unei escadre de portavioane japoneze asupra bazei S.U.A. de la Pearl Harbor: sint scufundate 6 cuirasate și 3 contratorpiloare, avariate alte vase, distruse 247 avioane americane. Japonezii dispun de 2 400 000 soldați (plus o rezervă de 3 milioane), 7 500 avioane, 250 nave militare mari, 6 100 000 tone vase comerciale; S.U.A.: 1 500 000 soldați, 1 137 avioane, 347 nave militare, 10 000 000 tone vase comerciale.

8. S.U.A., Anglia, Canada, Comitetul național al Franței libere etc. declară război Japoniei.

Canada declară război României.

Japonezii debarcă în Malaezia și Thailanda și bombardează Filipinele, Hong Kong, insula Guam.

În Africa de Nord, trupele Axel încep retragerea.

9. China declară război Japoniei, Germaniei și Italiei. Japonezii invadează insulele Gilbert.

În Grecia ia ființă Armata națională de eliberare (E.L.A.S.).

10. În largul Malaeziei, japonezii scufundă cuirasatul „Prince of Wales” (35 000 tone) și crucişătorul „Repulse” (32 000 tone), ambele britanice. Trupele japoneze ocupă insula Guam.

Australia declară război României.

Englezii degajează Tobrukul.

11. Birmania e invadată de japonezi.

16. Japoniezii debarcă în Borneo britanic.

18. Japonezii invadează Hong Kong.

19. Hitler prela personal comanda forțelor terestre ale Reichului.

22-23. Masive debarcări japoneze în Filipine.

24. Englezii intră în Benghaz.

25. Capitulara garnizoanei britanice din Hong Kong. Pe mare, aliații au pierdut, în cursul anului, 1229 vase comerciale (4 339 553 tone), germanii — 87 submarine.

1942

ianuarie. Forțele patriotice și antifasciste din Bulgaria se grupează în Frontul Patriei.

1. Documentul P.C.R. „Pieirea sau salvarea poporului român”.

Declarația Națiunilor Unite, semnată de 26 state, se angajează să lupte pînă la înfrîngerea Germaniei naziste.

2. Japonezii ocupă Manila. Englezii ocupă fortăreața Bardia (Libia).

5. Crearea în ilegalitate a Partidului Muncitoresc Polonez.

11. Rommel se retrage spre El-Agheila.

30. Sovieticii eliberează Mōjaiskul. Puternică ofensivă japoneză în Birmania.

21. Rommel trece la contra-ofensivă.

23. Debarcări japoneze în insulele Bataan și Noua Irlandă și în arhipelagul Solomon.

31. Japonezii ocupă Malaezia, britanicii retrăgîndu-se în insula Singapore.

1 februarie. În Norvegia trădătorul Quisling devine prim-ministru.

14. Guvernul britanic hotărăște să intensifice bombardarea orașelor germane.

15. Garnizoana britanică din Singapore capitulează (73 000 prizonieri).

18. Japonezii ocupă insula Bali, izolînd Java.

19. Atac aerian japonez asupra portului Darwin (Australia).

23. Submarine japoneze bombardează o rafinărie din California.

27. În Marea Javel, flota aliată e înfrîntă de japonezi.

28. Japonezii debarcă în Java.

martie. În flință Armata Populară, organizația ilegală militară a Partidului Muncitoresc Polonez.

Impotriva ocupanților japonezi se constituie Armata Populară în Filipine.

7. Englezii evacuează Rangoon, capitala Birmaniei.

8. Forțele olandeze din Java capitulează.

27. Raid britanic împotriva portului francez St. Nazaire.

30. 1 000 avioane britanice bombardează Köln.

9 aprilie. Principalele forțe americano-filipineze capitulează pe insula Bataan (36 500 prizonieri).

18. Raid aerian american împotriva orașelor Tokio, Yokohama și Nagoya.

29. Japonezii ocupă Laskio, extremitatea sudică a „drumului Birmaniei” (legătura dintre China și India).

1 mai. Acțiuni muncitorești la Torino împotriva războiului.

4. Avioane americane atacă navele japoneze în Marea Coralilor.

5. Englezii debarcă în Madagascar (cucerit complet la 5 noiembrie).

6. Ultimele forțe americane din Filipine capitulează.

7-8. Bătălia aeronavală în Marea Coralilor între americani și japonezi.

12. Ofensivă sovietică în sectorul Harkov.

20. Japonezii ocupă toată Birmania.

26. Tratat anglo-sovietic de colaborare și asistență mutuală pe 20 de ani.

27. Atentat împotriva lui Reinhard Heydrich, „protectorul” Boemiei și Moraviei. Rommel reia ofensiva, izbindu-se de rezistența Forțelor franceze libere la Bir-Hakeim.

30. Crearea Statului major central al mișcării de partizani în U.R.S.S.

3-6 iunie. Gravă înfrîngere japoneză (4 portavioane și alte nave scufundate) în largul insulei Midway (americani pierd un portavion).

6. S.U.A. declară război României și Bulgariei.

10. Ca represalii pentru moartea lui Heydrich, naștii răd de pe fața pămîntului satul ceh Lidice, exterminînd pe locuitorii.

Ofensivă germană în direcția Volgăi.

11. Acord de asistență mutuală sovieto-american.

28. Ofensivă germană în direcția Voronej.

30. Englezii se retrag din nou pînă la El Alamein (Egipt).

1-5 iulie. Trupele Axei încearcă zadarnic să forțeze

pozițiile britanice de la El Alamein.

6. Germanii ocupă Voronej.

23. Rostovul e recuparat de Wehrmacht.

25. Lupte grele în nordul Caucazului.

7 august. Americanii debarcă în insula Guadalcanal (arhipelagul Solomon).

15. Eșec al unui raid anglo-canadian împotriva portului francez Dieppe.

23. Germanii bombardează masiv Stalingradul.

4 septembrie. Wehrmachtul ocupă Kotelnikovo; începe bătălia Stalingradului.

5-9. Japonezii provoacă pierderi serioase flotei aliate în largul insulei Savo.

9. Unicul bombardament asupra teritoriului continental al S.U.A. din cursul războiului e efectuat de un avion japonez lansat de pe un submarin și care provoacă incendiul unei păduri.

14. În Albania ia flință Frontul de Eliberare Națională. Germanii pătrund în suburbiile Stalingradului.

În Caucaz, Wehrmachtul este oprit în fața orașelor Grozni și Ordjonikidze.

octombrie. În Italia se creează Comitetul Frontului Național, pentru a coordona lupta patrioților și antifasciștilor.

Lupte de stradă la Stalingrad; germanii ocupă orașul Nalcik (Caucaz).

23. Sub comanda generalului Montgomery, englezii lansează o ofensivă la El Alamein.

23-26. Japonezii contraatacă fără succes în Guadalcanal și suferă o înfrîngere în bătălia navală de la Santa Cruz.

1 noiembrie. Ofensivă americană în Guadalcanal.

5. Sub presiunea englezilor, forțele Axei se retrag de la El Alamein.

8. Sub comanda generalului Eisenhower, trupele anglo-americane debarcă în Algeria și Maroc.

9. Germanii încep ocuparea Tunisiei.

10. Armata Roșie eliberează Nalcikul.

11. Trupele Axei invadează zona neocupată a Franței. Englezii pătrund din nou în Libia.

12. Disperată ofensivă germană împotriva Stalingradului, unde luptele se dau din casă în casă, din etaj în etaj.

În bătălia navală de lângă Guadalcanal, japonezii pierd 17 vase, americanii — 10.

19. Ofensivă sovietică în regiunea Stalingrad, care duce, după 4 zile, la încercuirea a 22 divizii inamice (330.000 oameni).

În România se creează Uniunea Patrioților, organizație antifascistă condusă de P.C.R.

20. Rommel părăsește orașul Benghazi.

22. Armata Roșie atacă concentrice trupele germane de la Stalingrad.

27. La Toulon, flota franceză se sabordează pentru a nu cădea în mâinile hitleriștilor.

decembrie. Succese sovietice pe Frontul Central și de Nord. Tentativele germane de a elibera diviziile încercuite la Stalingrad eșuează.

— Pe mare, aliații pierd 1.664 vase comerciale (7.790.697 tone), germanii — 237 submarine.

1943

2 ianuarie. Ofensivă sovietică în Caucaz.

Japonezii sînt înfrinți în Noua Guinee.

12-18. Armata Roșie rupe blocajul Leningradului.

16. Bombardament aerian britanic împotriva Berlinului.

23. Montgomery cucerește Tripoli, capitala Libiei.

27. Primul bombardament aerian american împotriva Germaniei (Wilhelmshaven).

28. Apare ziarul ilegal „România liberă”.

1-9 februarie. Japonezii evacuează Guadalcanalul.

3. Capitularea armatei germane încercuite la Stalingrad. Continuă eliberarea Caucazului de nord, care se încheie la 28 februarie.

4. Forțele britanice comandate de Montgomery pătrund în Tunisia, după ce au străbătut toată Libia.

8-16. Armata Roșie eliberează orașele Kursk, Krasnodar, Rostov, Harkov etc.

21. Contraofensivă germană la Harkov.

22. Trupele Axel, sub comanda lui Rommel, se retrag în Tunisia.

2 martie. Un convoi japonez e scufundat în bătălia din Marea Bismarck.

5. Mari greve ale muncitorilor italieni.

8. Unități cehoslovace luptă, alături de Armata Roșie, pe frontul de Răsărit.

27. Sub presiunea britanicilor, trupele Axel părăsesc linia Mareth (Tunisia).

19 aprilie. Răscoala ghetoului din Varșovia, înăbușită de hi-

tieriști pînă la 16 mai (68.000 morți).

30. 1.000.000 participanți la grevele antihitleriste din Olanda.

4 mai. Ofensivă aliată în Tunisia.

Aliații bombardează masiv Germania.

9. Crearea, pe teritoriul U.R.S.S., a Diviziei poloneze „Koscziuszko”.

13. Trupele Axei capitulează în Africa de Nord (250.000 prizonieri).

27. În Franța se formează Consiliul Național al Rezistenței.

— Crearea Consiliului Național al Rezistenței în Olanda.

1 iunie. P.C.R., Frontul Plugărilor, Uniunea Patrioților, Mădosz-ul, Partidul Socialist-Tărănesc și organizații locale ale P.S.D. constituie Frontul Patriotic Antihitlerist.

11. Aliații ocupă insula italiană Pantelleria.

19. Ultima ședință a guvernului fascist italian, prezidată de Mussolini.

22. Masiv bombardament american de zi asupra Ruhrului.

30. Aliații debarcă în insulele Solomon (Pacifioul de sud-vest).

5 iulie. Ofensivă germană eșuată la Kursk, urmată de victorioasă contraofensivă sovietică (12 iulie-23 august), soldată cu nimicirea a 30 divizii hitleriste (500.000 oameni).

10. Aliații debarcă în Sicilia, pe care o cuceresc după 38 zile (17 august).

12. În U.R.S.S. la flintă Comitetul Germaniei Libere.

19. Americanii bombardează Roma.

23. Ofensivă sovietică se întinde de-a lungul întregului front.

24-29. Bombardamente masive asupra Hamburgului.

25. Mussolini e demis și arestat. Mareșalul Pietro Badoglio prezidează noul guvern.

26. Mari manifestații antifasciste în întreaga Italie.

1 august. Masiv bombardament american asupra Ploieștiului.

— Sînt eliberate orașele Orel (5), Harkov (23), Taganrog (31) etc.

17. Raid aerian britanic asupra bazei de rachete (V 1) de la Peenemünde.

29. Grevă generală antihitleristă în Danemarca; flota daneză se sabordează.

3 septembrie. Armistițiul secret încheiat de Italia cu Națiunile Unite.

Aliații debarcă în Calabria.

9. Englezii debarcă la Taranto, iar forțe anglo-americane în golful Salerno, unde se duc lupte grele, pînă la 17 septembrie, cînd începe retragerea nazistilor.

12. Parașutiști germani eliberează din captivitate pe Mussolini, care creează la Salo (Italia de nord) o „republică” fascistă sub tutela lui Hitler (25 septembrie).

18-19. Eliberarea Sardiniei.

30. Eliberarea orașului Napoli, după o răscoală populară antifascistă.

— Armata Roșie eliberează Stalino (5 septembrie), Briansk (17). Smolensk (25), etc., recîștigînd cele mai valoroase teritorii sovietice ocupate de inamic.

4 octombrie. Eliberarea Corsiciei.

7. Armata Roșie trece Niprul.

12-13. Trupele americane traversează fluviul Volturno.

13. Italia declară război Germaniei.

19-20. Conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A.; se pun bazele O.N.U.

— Eliberarea orașelor Zaporijie (15 octombrie), Melitopol (23), Dnepropetrovsk (25). Constituirea în Franța a Frontului Național Român, organizație de luptă antihitleristă.

1 noiembrie. Armata Roșie izolează trupele germane în Crimeea. Sînt eliberate Kiev (6 mai), Jitomir (13), Gomel (26).

Americanii debarcă în insula Bougainville.

5. Americanii atacă fără succes „Linia de iarnă” (pozițiile defensive ale germanilor în Italia).

14-19. Contraofensivă a nazistilor, care reocupă Jitomirul.

15. Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu” se constituie în U.R.S.S.

18-26. Masive bombardamente aeriene asupra Berlinului.

21. Debarcări americane în insulele Gilbert.

28-1 decembrie. Conferința Stalin-Roosevelt-Churchill la Teheran.

2-29 decembrie. Bombardamente masive asupra Berlinului și Leipzigului.

14. Ofensivă sovietică, care eliberează orașele Jitomir, Kirov, Rovno etc.

16. Germanii se retrag de pe „Linia de iarnă” din Italia.

24. Americanii bombardează centrele germane de fabricare a armelor V1.

26. Scufundarea cuirasatului german „Scharnhorst” (26 000 tone).

Americanii debarcă în Noua Anglie.

— În 1943, aliații pierd 597 vase comerciale (3 220 137 tone) germanii — 237 submarine.

1944

5 ianuarie. Armata Roșie trece granița Poloniei.

15. Germanii sînt înfrinți pe „Linia de Iarnă”.

Ofensivă sovietică pe Frontul Leningrad (încheiată cu zdrobirea nazistilor la 29 februarie).

18. Victoriile sovietice pe Frontul Central.

22. Debarcarea aliată la Anzio (Italia), în spatele frontului german.

23. Trupele chineze trec la contraofensivă în Birmania.

1 februarie. Americanii debarcă în arhipelagul Marshall.

3. Contraofensiva germană la Anzio.

Pe frontul principal, aliații sînt opriți la Monte-Cassino, unde luptele durează pînă în mai.

6. Bazinul Donului e eliberat. Ofensivă sovietică în Ucraina.

29. Americanii debarcă în insulele Amirantății.

4 martie. Primul bombardament american asupra Berlinului.

6-15. Armata Roșie forțează trecerea peste Nipru și Bug. Sînt eliberate orașele Kerson (12 martie), Cernăuți (27) etc. Ofensivă generală pe Frontul de Sud.

15. Al treilea asalt aliat respins la Cassino.

17. În lagărul de la Ribnitz, hitleriștii asasinază aproximativ 1 400 deținuți (cetățeni sovietici și antifasciști români).

19. Aliații resping contraatacurile germane de la Anzio. Wehrmachtul ocupă Ungaria.

20. Armata Roșie zdrobește 10 divizii inamice pe Bug.

aprilie. P.C.R. și P.S.D.R. cad de acord să formeze Frontul Unic Muncitoresc. Intelighenții români semnează un memoriu, cerînd încetarea imediată a războiului.

4. Masiv bombardament american asupra Bucureștilor (3 000 morți, 2 000 răniți).

8. Atacînd din Birmania, japonezii înconjoară localitățile indiene Imphal și Kohima.

10-15. Eliberarea Odesei; după pătunderea în Crimeea, Armata Roșie eliberează Kerchi, Simferopol etc.

mal. În Banat se creează grupul de partizani „Mărășești”, în Maramureș intră în acțiune alt grup de partizani. La naștere Frontul Ungar Antifascist.

9. Eliberarea Sevastopolului.

11. Ofensivă aliată pe „Linia Gustav” din Italia, străpunsă de francezi la 13 iunie.

17. Ofensivă japoneză în Honan (China).

18. Aliații cuceresc Monte-Cassino.

23. Ofensivă aliată în Anzio.

1 iunie. În Moldova intră în acțiune grupul de partizani „Tudor Vladimirescu”.

4. Eliberarea Romei.

5. Japonezii evacuează India pînă la 22 iunie.

6. Debarcarea aliată în cinci puncte din Normandia, sub conducerea generalului Eisenhower: traversarea Canalului Mînceii e efectuată de 4 128 vase de transport și 1 213 nave de război, sub protecția a 11 590 avioane; efectivele totale aliate: 2 876 000 oameni.

10. Ofensivă sovietică în Karelia.

Hitleriștii masacrează pe locuitorii satului francez Orléans-sur-Glane.

13. Primele bombe V1 cad asupra Angliei.

13-14. Reprezentanții P.C.R., ai armatei și ai palatului creează un comitet militar pentru pregătirea insurecției și adoptă planul propus de P.C.R.

20. P.C.R. și P.S.D. formează, împreună cu partidele țărănist și liberal, Blocul Național Democrat.

23. Ofensivă sovietică în Belorusia.

28. Ofensivă sovietică pe Frontul de Nord.

Victoriile aliate în Normandia. În Valea Prahovei începe să lupte grupul de partizani „Carpați”.

9 iulie. Insula Saipan (Arhipelagul Marianelor) e cucerită de americani.

10. Ofensivă sovietică în zona Mării Baltice.

20. Atentat nereușit împotriva lui Hitler.

21. La Lublin se constituie primul guvern democrat-popular al Poloniei.

Armata Roșie forțează trecerea Bugului, începe eliberarea Poloniei.

Americanii debarcă în insula Guam pe care o cuceresc la 10 august.

22, 28, 31. Bombardamente americane asupra Bucureștilor.

23. Trupele sovietice trec Vistula la Sandomir.

1 iulie-octombrie. Armata Roșie eliberează republicile baltice.

— În Italia, aliații eliberează Siena (3 iul.), Livorno (18), Ancona (19).

1 august. Insurecție la Varșovia, organizată de gruparea „Armata țării” și reprimată singeros de naziști (3 oct.).

15. Debarcare aliată în sudul Franței: sînt eliberate Marsilia (23 aug.), Toulonul (23) etc.

19. Îzbucnirea insurecției la Paris, încheiată cu victoria forțelor patriotice la 25 august, cînd în capitală intră o divizie a Forțelor franceze libere.

20. Ofensivă sovietică pe frontul Iași-Chișinău.

21. La Dumbarton-Oaks, conferință U.R.S.S. — S.U.A. — Anglia, pentru a defini structura și compoziția viitorului Consiliu de Securitate O.N.U.

23. Insurecția armată antifascistă în România; regimul antonescian este răsturnat. Românii ies din războiul hitlerist și se alătură Națiunilor Unite. Formarea guvernului C. Sănătescu.

24. Aviația germană bombardează Bucureștii.

24-31. Armata română și formațiuni de luptă patriotice alungă pe hitleriști de pe cea mai mare parte a teritoriului țării.

25. Ofensivă aliată împotriva „Liniei gotice” a nazistilor din Italia.

28. Răscoală antifascistă în Slovacia, înăbușită de naziști (28 oct.).

20-31. Trupele sovietice intră în București.

3-4 septembrie. Eliberarea orașelor Bruxelles și Anvers. Luptele între U.R.S.S. și Finlanda încetează.

5. U.R.S.S. declară război Bulgariei.

Naziștii evacuează sudul Greciei și insulele din Marea Egee.

6. Ungaria se declară în stare de război cu România.

Se formează guvernul provizoriu al Republicii Franceze, în frunte cu de Gaulle.

7. Guvernul belgian revine la Bruxelles.

Trupele sovietice încep eliberarea Bulgariei.

8. Incepe bombardarea Angliei cu V2, prima rachetă balistică cu o singură treaptă, pământ-pământ.

9. Insurecție armată victorioasă în Bulgaria; se instaurază primul guvern al Frontului Patriei.

10. Aliații forțează trecerea Moselle și eliberează Luxemburgul.

Bulgaria declară război Germaniei naziste.

12. Semnarea la Moscova a armistițiului sovieto-român.

13. Trupele aliate, debarcate în Normandia, fac joncțiunea, la Dijon, cu cele debarcate în sudul Franței; numeroase orașe franceze și belgiene sînt eliberate.

14. Forțele aliate pătrund pe teritoriul Germaniei (Aachen).

Trupele române poartă lupte grele în defileul Mureșului pînă la 20 septembrie.

Armata Roșie ajunge în suburbiile Varșoviei.

Ofensivă anglo-indiană în Birmania.

15. Aliații străpung linia germană de fortificații „Westwand” (Zidul de apus).

Trupele sovietice fac joncțiunea cu cele iugoslave.

17. Armata 4 română forțează, prin lupte înverșunate care durează pînă la 5 oct., trecerea Mureșului.

Parașutist sau adus în planoare, deasupra aliat din spatele frontului german duce lupte grele la Arnhem și Nijmegen, fiind înfrînt pînă la 30 septembrie.

20-25. În Italia, aliații străpung „Linia gotică”.

Debarcare americană în Cailine și Leyte (Filipine).

25-21 octombrie. Ofensivă sovietică în direcția Belgrad.

24. C.C. al F.C.R. elaborează proiectul de platformă-program al F.N.D.

2 octombrie. Britanicii debarcă în sudul Greciei.

6. Trupe sovietice și unitățile cehoslovace formate în U.R.S.S. încep eliberarea Cehoslovaciei.

6-20. Eliberarea Debreținului de către forțele sovieto-române.

7. 4000 avioane americane bombardează Germania.

10. Ofensivă sovietică pe Frontul de Nord, soldată cu încercuirea unui grup de armate naziste.

11. Eliberarea Clujului.

11-25. Lupte îndrăgite pe cursul mijlociu al Tisei; fortarea râului în cîteva puncte.

12. Constituirea Frontului Național Democrat (F.N.D.), concentrare a forțelor democratice din România, în frunte cu P.C.R.

Eliberarea Oradiei.

14. Englezii intră în Atena.

15. Ofensivă aliată în nordul Birmaniei.

20. Eliberarea Belgradului. Debarcarea aliată în insula Leyte.

21. Garnizoana din Aachen capitulează în fața aliaților.

23. Incepe bătălia navală din golful Leyte, încheiată la 26 octombrie cu zdrobirea japonezilor.

25. Eliberarea orașului norvegian Kirkenes.

O dată cu Satu Mare și Carei, tot teritoriul României este eliberat.

7 noiembrie. F. D. Roosevelt este ales pentru a patra oară președinte al S.U.A.

8. Ofensivă americană în Lorena.

10-11. Trupele germane evacuează Grecia. Salonicul e eliberat la 30 noiembrie.

12. Aviația britanică scufundă cuirasatul german „Tirpitz” (42 000 tone) în fiordul Tromsø.

11-22. Alături de Armata sovietică, unități ale Armatei române forțează Tisa în zona Mindszent-Csongrad, Dunărea în sudul Ungariei și eliberează orașul Tokaj.

17. Ia sfîrșit bătălia pentru eliberarea Tiranei (Albania) de către Armata populară de eliberare.

26-16 decembrie. Masivul Bükk din Ungaria e traversat de trupe române după lupte grele.

24-30. Tokio suferă bombardamente masive.

29. Albania e eliberată complet de către Armata populară de eliberare.

— Continuă eliberarea Iugoslaviei.

— Piloți sinucigași (Kamikadze) și oameni-torpilă încep să fie folosiți de armata japoneză.

3-5 decembrie. Trupele britanice și poliția reprimă singeros demonstrațiile populare de la Atena și Pireu.

5. Armatele sovietice și române încep lupte grele pentru Budapesta.

10. Trupele japoneze din China de sud și Indochina fac joncțiunea.

12. Ofensivă britanică în sectorul Arakan (Birmania).

15. Americanii debarcă în insula Mindoro (Filipine).

16-20. Ofensivă germană în regiunea Aideni; după unele eșecuri ale armatelor americane și engleze, ofensiva germană e oprită.

18-21. Forțele sovietice și române traversează după lupte înverșunate Masivul Matra.

22. Ia ființă primul detașament al Armatei de eliberare vietnameze.

26. Budapesta (unde se află 150 000 soldați și ofițeri germani) e complet încercuită.

31. Contraofensivă germană eșuată în Alsacia-Lorena.

— În 1944, aliații pierd 205 vase comerciale (1 045 629 tone), germanii — 242 submarine.

1945

9 ianuarie. Americanii debarcă pe insula Luzon.

12-1 februarie. Armata 4 română străbate Munții Metalici și deschide calea spre Banská-Bystrica.

12-3 februarie. Ofensivă sovietică și poloneză pe direcția Vistula-Oder.

13-25 aprilie. Ofensivă sovietică în Prusia Orientală.

14. Turcia deschide aliaților strîmtorile Bosfor și Dardanele.

17. Eliberarea Varșoviei.

20. Armistițiul semnat la Moscova între guvernul național provizoriu din partea de est a Ungariei și Națiunile Unite.

Aliații redeschid „drumul Birmaniei”.

23. Armata 4 română eliberează Roznava.

31. Forțele sovietice și române eliberează Brezno.

4-11 februarie. Conferința Stalin-Roosevelt-Churchill la Ialta: se stabilesc planuri militare, se statuează regimul politic al Europei postbelice.

Calendarul celui de-al doilea război mondial

10-21. În Munții Tatra Mică, lupte grele cu participarea Armatei române.

13. Eliberarea Budapestei, la care participă și trupe române.

13-14. Bombardamente masive asupra Dresdei (135 000 morți).

16. Americanii debarcă la Corregidor (insulă din arhipelagul Filipine, lângă Manila).

19. Debarcare americană pe insula Iwo Jima (Japonia).

20-14 martie. Lupte în direcția Zvolen; acțiuni ale Armatei române.

23. Turcia declară război Germaniei.

25. Primul raid cu bombe incendiare asupra orașului Tokio.

25-13 martie. Pe valea Hronului superior, lupte cu participarea Armatei române.

3 martie. Aliații cuceresc complet Manila.

4. Finlanda declară război Germaniei.

6. Instaurarea guvernului de largă concentrare democratică în frunte cu dr. Petru Groza.

Aliații trec Rinul la Remagen.

7. Guvern de uniune națională în Jugoslavia, prezidat de Iosip Broz Tito.

Rhinul e cucerit de aliați.

10. Americanii debarcă pe insula Mindanao (Filipine).

13-17 aprilie. Ofensivă aliată în Ruhr, unde, la 31 martie, trupele germane sînt complet încercute.

14-25. Forțe sovieto-române luptă pentru eliberarea orașului Banská-Bystřica.

16. Incepe lupta pentru eliberarea Viennei.

21. Englezii cuceresc orașul Mandalay (Birmania).

22-31. Aliații trec Rinul în diverse puncte.

25. Incepe ofensiva de primăvară a Armatei Roșii.

25-12 mai. Armata 4 română cucerește masivele Tatra Mare, Tatra Mică și Carpații Albi.

1 aprilie. Debarcare americană la Okinawa.

4. Constituirea primului guvern național al cehilor și slovacilor la Košice; eliberarea Bratislavei.

Teritoriul Ungariei e complet eliberat.

5. U.R.S.S. denunță pactul de neutralitate cu Japonia.

7. Eliberarea Viennei. Gravă înfrângere japoneză în bătălia navală din Marea Chinei de Est.

9. Armata Roșie ia cu asalt Königsbergul (azi Kaliningrad).

Puternică ofensivă britanică în Italia.

12. Moartea presedintelui Roosevelt; în locul lui e instalat ca președinte H. Truman.

13-15. Aliații stabilesc capete de pod peste Elba.

14. Americanii trec și ei la atac în Italia.

16. Ofensivă sovietică împotriva Berlinului.

18. În Ruhr încetează rezistența organizată a germanilor (325 000 prizonieri).

20. Americanii ocupă Nürnbergul.

23. Himmler oferă numai aliaților occidentali capitularea Germaniei, dar tentativa lui eșuează.

25. Lîngă Torgau pe Elba are loc prima întîlnire între avangărzile sovietice și americane; forțele sovietice ajung în suburbiile Berlinului.

La San Francisco începe conferința de constituire a O.N.U. (50 state): se adoptă Carta O.N.U.

În Italia se declanșează insurecția națională antifascistă.

23. Capturat de partizani, Mussolini este executat.

29. Aliații eliberează Milano; grupul de armate germane din Italia capitulează.

30. Aliații ocupă Münchenul; în Berlin, forțele sovietice cuceresc Reichstagul.

Sinuciderea lui Hitler: succesor în fruntea guvernului e amiralul Doenitz.

1 mai. Orașele din nordul Italiei sînt eliberate.

2. Capitularea garnizoanelor germane din Berlin.

3. Eliberarea Rangoonului, capitala Birmaniei.

5. Eliberarea Olandei.

5-9. Insurecție la Praga, care este eliberată.

Englezii debarcă în Danemarca, unde se formează un guvern din reprezentanți ai mișcării de rezistență.

7. Trupele germane din Norvegia capitulează.

8-9. La Berlin, reprezentanții U.R.S.S., S.U.A., Angliei și Franței semnează cu reprezentanții înaltului comandament german capitularea fără condiții a tuturor trupelor germane; în Europa ostilitățile încetează oficial la 9 mai ora 12.01 a.m.

14. Gruparea germană încercuită la sud-est de Praga e lichidată.

29. La Flensburg e arestat guvernul Doenitz.

— Forțele iugoslave desăvîrșesc eliberarea țării lor.

4 iunie. În Vietnam ia ființă o regiune eliberată (6 provincii).

21. La Okinawa încetează orice rezistență organizată.

22. Delimitarea zonelor de ocupație în Germania.

1 iulie. Australianii și olandezii debarcă în Borneo.

10. Bombardamente asupra Japoniei efectuate de către flota și aviația americană.

16. Experimentarea cu succes a bombelor atomice la Alamogordo (statul New Mexico, S.U.A.).

17-2 august. Conferință Stalin-Truman-Churchill la Potsdam: se iau hotărîri privind situația Europei postbelice, statutul și frontierele Germaniei.

26. S.U.A. adresează un ultimatum Japoniei, cerind capitularea fără condiții.

2 august. Eliberarea completă a Birmaniei.

6. Aviația americană lansează, la ora 6.15 o bombă atomică asupra orașului Hiroshima (71 000 morți și dispăruți).

8. U.R.S.S. declară război Japoniei, ocupînd, după lichidarea rezistenței japoneze în Manducaria, Harbinul și Mukdenul (19 aug.). Dalen și Port Arthur (22), insula Sahalin (23).

10. Armatele 8 și 4 chineze trec la ofensivă împotriva japonezilor.

14. Japonia capitulează, dar numeroase unități ale armatei sale continuă lupta.

27. Incepe debarcarea americană în Japonia.

2 septembrie. Japonia semnează actul oficial de capitulare pe bordul cuirasatului „Missouri”.

Cel de-al doilea război mondial ia sfîrșit.

ÎN LAGĂRE ȘI ÎNCHISORI STUDIAM ÎNVĂȚĂTURA LUI LENIN

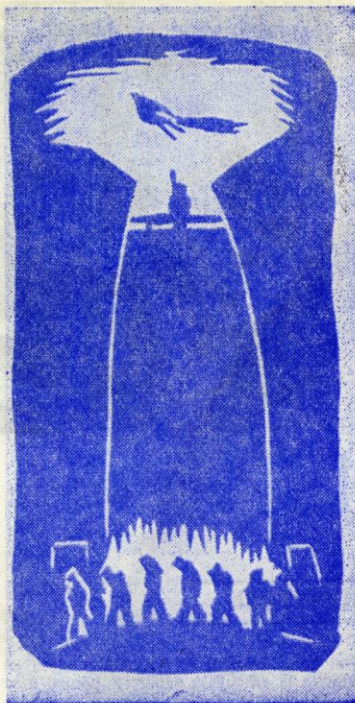
NICOLAE GOLDBERGER

Januarie 1925. Peste 100 de comuniști ne aflam deținuți în închisoarea militară Jilava, fort clădit sub pământ, umed și rece, cu un regim aspru. Condițiile deosebit de grele nu ne-au frânt însă voința de a lupta și a învăța. Aici l-am cunoscut pe Alexandru Dobrogeanu-Gherea, care în 1920 făcuse parte din delegația Partidului Socialist din România la Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste. Delegația română fusese primită de Lenin.

Al. Dobrogeanu-Gherea ne-a relatat pe larg discuțiile purtate atunci cu Vladimir Ilici Lenin. Nu pot uita felul în care sublinia Gherea puternica impresie pe care marele conducător o făcuse asupra delegației române. El ne spunea că Lenin a fost mare nu numai prin ideile lui geniale, nu numai prin faptul că a organizat primul stat sovietic, nu numai ca strălucit conducător al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, dar și fiindcă a știut să se apropie de oameni, să asculte și să fie ascultat; cînd făceai cunoștință cu el, orice rețineră era înlăturată chiar din primele momente.

Au trecut mulți ani de atunci, dar amintirile stăruie. Acum, cînd s-au împlinit 100 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin, ele

imi apar deosebit de vii. Mă gîndesc cu emoție la eforturile neobosite pentru a se instrui depuse de comuniștii aflați în lagăre și închisori înainte de eliberare, pregătindu-se ca luptători de nădejde ai clasei muncitoare. Cadrele cu experiență ale partidului internate în închisori foloseau timpul pentru pregătirea politică și ideologică a comuniștilor. Studiul devenise nu numai o cale de instruire, dar și mijlocul cel mai potrivit pentru menținerea moralului. Pot afirma că în cei peste 10 ani pe care i-am petrecut în închisori și lagăre, oricare a fost regimul aplicat de autorități — mai blind sau mai aspru —, întotdeauna am studiat marxism-leninismul, istoria, economia, filozofia, precum și limbile străine, matematicile etc. Fiecare își însușea învățătura după nevoi și posibilități, obiectivul principal al studiului rămînînd însă marxism-leninismul. Ne lipseau cărțile de specialitate, dar partidul se îngrijea să primim presa ilegală și organizam în așa fel munca de educație politică încît cunoștințele unuia deveneau un bun al tuturor. Pot spune că studiul nostru avea la bază o bogată „bibliotecă” ascunsă în mintea tuturor deținuților politici.

În iarna anului 1926 am fost internat, ca deținut politic, la Doftana. La începutul lui 1927, regimul din închisoare fiind mai blând, în camera comună — mai tirziu atelierul — am fost cazați peste 100 de comuniști. Aceasta ne-a dat posibilitatea, mai ales seara, să facem o intensă muncă de educație politică. Între noi erau și unii care l-au văzut, iar alții care l-au ascultat pe Lenin. Îmi amintesc astfel că, în 1927, sărbătorirea celor trei „L” (Lenin, Liebknecht, Luxemburg) pe care o inițiasse mișcarea muncitorească internațională, a fost împlinită la Doftana prin trei expuneri; cea despre Lenin a ținut-o Iascha Berman, care ajunsese la Doftana după ce stătuse ani de zile în Siberia, în timpul țarismului. El ne-a povestit cum, în calitatea lui de comisar politic al unui regiment, înainte de a pleca pe front, l-a ascultat pe Lenin într-o piață din Petrograd.

Mai tirziu, în 1928, după ce M. Gh. Bujor a fost scos de la „secret” *, am as-

* M. Gh. Bujor avusese un regim foarte sever, de izolare totală, neavând voie să comunice cu nimeni.

cultat o largă expunere a sa despre felul în care l-a cunoscut pe marele Lenin.

Dar la Doftana au fost și perioade cînd regimul era foarte sever, cînd nu aveam nici ateliere, unde să se poată desfășura munca politică, și nici dreptul la plimbări în curte, în timpul cărora să se poată difuza știri sau să se țină scurte expuneri politice și teoretice. În aceste condiții se foloseau alte forme. Una dintre ele consta în a se vorbi la geamuri: mai mulți deținuți politici erau pregătiți din timp pentru aceeași expunere, iar la ora fixată se deschideau toate geamurile (de ziua lui Lenin, de exemplu) și unul dintre ei începea să vorbească. Cînd gardienii îl smulgeau pe acesta de la geam, snopindu-l în bătaie, la un alt geam, într-o altă direcție, un alt comunist continua expunerea întreruptă. Multe teme fuseseră scrise pe foile de țigări și răspindite la cei care urmau să le prezinte.

În toate condițiile regimului existent la Doftana, ca și în alte închisori din țară, s-a vorbit și s-a învățat despre Lenin. În fiecare an sărbătoream ziua de naștere a marelui conducător. Deținuții comuniști, care avuseseră posibilitatea să studieze genialele lucrări ale lui Vladimir Ilici, au împărtășit și celorlalți aceste cunoștințe, transformîndu-le în bun al tuturor. Fiecare și-a adus contribuția la cît mai buna cunoaștere a lucrărilor teoretice leniniste, la sublinierea personalității și influenței sale. Cîteodată, în situații mai grele, s-au organizat discuții între internații politici comuniști cu ajutorul ciocăniturilor în perete.

Nu am avut ocazia să-l cunosc personal pe Lenin. Am avut însă posibilitatea să învăț din operele lui, să citesc și să aud multe despre el. Îmi amintesc că în 1930 și pe la începutul anului 1931, fiind la Berlin, am avut prilejul, de ziua lui Vladimir Ilici, să văd o piesă de teatru în care juca marele artist german Pîscator. Prin anii 1931—1932, am avut, de asemenea, ocazia s-o aud pe N. Krupskaja povestind despre Lenin. Despre toate acestea am povestit apoi atît în închisoarea Doftana, cît și la Jilava și Văcărești, iar mai tirziu la Tg. Jiu, Vapniarka și Grosulovo. Gîndindu-mă acum la felul în care vorbeam, deși nu am pretenția de a fi un bun povestitor, îmi dau seama că, de fiecare dată, cuvintele mele produceau o puternică impresie ascultătorilor.

Pentru comuniștii din lagăre și închisori, ca și pentru cei din afară, învățătura lui Lenin a fost un izvor nesecat de călire politică și ideologică, a contribuit imens la ridicarea conștiinței comuniste, a spiritului de luptă, la formarea unor luptători dărji și hotărîți.

Unul contra o sută

CRISTINA LUCA BOICO

Nicolae Cristea, Olga Bancic, Iosif Clisci...

Numele lor a intrat în legendă.

Rănit grav într-o acțiune a mișcării de rezistență din Franța, Iosif Clisci s-a retras într-o clădire pe care naștii nu au intrizat să o încercuiască cu două companii. A rezistat singur, pină la ultimul glonte. Episodul s-a petrecut la Clîchy, o suburbie din nordul Parisului. „Unul contra o sută” — așa s-a înscris fapta sa în cronică luptătorilor pentru libertate.

„Războiul ciudat” și amintirea lui Racoviță

În mîntea mea, imaginea lui Clisci apare cîteodată limpede, alteori difuză, ca oglîndită în apele involburate ale unui rîu. Îl revăd în micul hotel „Raza de aur” din strada Monge nr. 25, unde locuiam cîțiva studenți români. Ne întîlneam seara,

în camera unuia dintre noi, beam ceai și povesteam despre țară, despre casă, despre viitor. Studiam la facultăți diferite, astfel încît apropierea dintre noi nu se făcea pe cale profesională. Discuțiile alunecau invariabil spre teme politice.

Era în 1939 și toți cei care ne întîlneam acolo eram comuniști. Războiul se anunța. Eram însă tineri, nimeni nu manifesta îngrijorare pentru propriul său viitor. Aveam încredere în viață. În progresul omenirii, eram convinși că fascismul era sortit zdrobirii.

La diferite reuniuni întîlneam emigranți germani antifasciști. Din spusele lor înțelegeam că era nevoie de multă vreme pentru ca mișcarea antifascistă germană, decapitată și însîngerată, să poată salva poporul german.

Veștile care veneau de acasă ne tulburau. Caracatița hitleristă se aruncase și asupra României, devorîndu-i nesățioasă bogățiile. În două lagăre din Franța erau deținuți tovarăși de-ai noștri care luptaseră curajos în brigăzile internaționale din Spania. Care avea să fie soarta lor în cazul unui război?

Seară de seară treceam în revistă evenimentele și făceam pronosticuri.

Și, într-o bună zi, din „pericol iminent”, războiul s-a transformat în realitate. „Raza de aur” și-a închis porțile, iar noi ne-am risipit care încotro. Clisci se căsătorise cu o tinăra franțuzoaică și s-au mutat împreună. Ceilalți — fiecare pe unde au nimerit.

Împreună cu alți comuniști români, Clisci s-a înrolat voluntar în armata franceză. În timpul lunilor faimosului „război ciudat” l-am revăzut de multe ori la cazarma unde era cantonat inițial. Am cunoscut-o și pe Henriette, soția lui, aparent zburdalnică și nepăsătoare față de tot ce se întîmpla, dar în fond extrem de sensibilă, caldă, devotată. Cînd l-au avut pe Serge, unicul lor copil, familia Henriettei l-a crescut cu afecțiune.

„Războiul ciudat” era pe sfîrșite și, pe măsură ce trupele germane înaintau dinspre nord și est, populația din regiunile cotropite se retrăgea spre Paris și mai departe.

Cu o zi sau două înainte de intrarea nemților în Paris, am plecat spre sud. Sorbona își închisese porțile, recomandînd studenților să-și susțină examenele la universitățile din sud. Drumul pină la Toulouse a fost un coșmar de nedescris. Populația din jumătatea de nord a Franței se revărsase

Iosif Clisci, împreună cu soția (1940)

parcă pe drumurile celeilalte jumătăți din sud. Oamenii se scurgeau în camioane, automobile, biciclete sau pe jos, într-un șuvoi interminabil. De fapt, nici nu mai zăreai oamenii, ci doar mulțimea, o mulțime nesfârșită de refugiați umblind în neștire, zi și noapte. Din cind în cind, avioanele fasciste își demonstrau împotriva lor eroismul.

A urmat, după cum se știe, armistițiul, împărțirea Franței în două zone, cea ocupată și cea „liberă”.

Părăsind Toulouse, unde domnea o atmosferă de derută, m-am îndreptat spre Banyuls-sur-Mer, unde se aflau un laborator și o stațiune de biologie marină, condusă de un mare savant, prof. Edouard Chatton. Am fost primită să lucrez și să locuiesc în incinta stațiunii. Apoi, zi de zi, numărul celor ce veneau în stațiune a crescut, printre ei aflându-se și grupul masiv al refugiaților Universității din Strasbourg.

Într-una din zile, de la fereastra laboratorului, situat chiar pe malul mării, am zărit vasele pescărești cu drapelele în bernă. Mai întâi mi-am închipuit că vreo furtună își smulsese tributul. Dar Mediterana se întindea calmă pînă în cele mai mari depărtări.

Am coborît în oraș și am văzut că și casele erau îndoliate.

Placă comemorativă pe o stradă pariziană: „Glorie nemuritoare marelui nostru compatriot, franc-tirorul și partizanul francez Iosif Clisci care a căzut în această casă, într-o luptă cu 100 de hitleriști. Frontul Național Român din Franța”.

Se zvonise¹ că, în România, murise Emil Racoviță. Locuitorii îl cunoșteau, căci marele savant, creatorul biospeologiei, lucrase ani de-a rîndul aici, unde elaborase multe din lucrările sale fundamentale. Făcuse parte din marea familie a portului mediteranean. Probabil însă puțini știau că semnătura lui Racoviță figurase pe istoricul document de constituire a Internaționalei a II-a. Poate că nici despre expediția din Antarctica nu-și mai aminteau decît bătrînii. Dar populația aceasta meridianală îl iubea pe Racoviță, îl venera, ca pe un ilustru om de știință legat de popor.

Sorbona refuză „colaborarea”

„Linia de demarcație” între zona de nord și cea de sud. Am trecut-o în 1940, către sfîrșitul lunii septembrie, într-un tren alcătuit din vagoane pentru vite. Uniformele germane abundau în gări și pe șosele.

¹ Faptul a fost infirmat ulterior.

...in calmul și elegantul cartier Passy,
la colțul dintre avenue Paul Doumer și
rue Nicolo..."

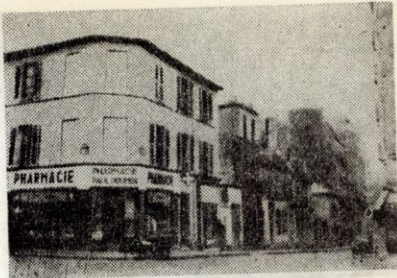
Am ajuns la Paris. Incomparabilul Paris. Capitala Franței, centrul vital al proletariatului francez, al mișcării sale revoluționare, gema sub călciiul ocupației fasciste. Prezența ocupantului își pusese amprenta sălbatică și dureroasă pe viețile oamenilor, pe iubirile și miniile lor, pe întreg peisajul citadin.

Sorbona — 1940. O tristețe neînchipuită, copleșitoare. Mulți colegi rămăseseră în sud. Viața universitară reîncepea într-o atmosferă grea. Se vorbea puțin. Oamenii se fereau parcă să se uite unii în ochii altora. Iarna, sălile de curs nu se încălzeau și domnea un frig cumplit — în amfiteatre, în laboratoare, în inimi.

Sorbona a refuzat orice „colaborare” cu inamicul, orice concesiune făcută guvernului odios de la Vichy. În noiembrie 1940 s-au desfășurat mari demonstrații pentru eliberarea profesorului Paul Langevin, la care au participat numeroși profesori și studenți.

Am luat curînd legătura cu studenții comuniști francezi. Responsabilul lor era Francis Cohen, care lucra chiar în laboratoriu unde îmi pregăteam diploma de licență. Am participat la difuzarea gazetelor ilegale „La relève” și „Université de demain”, apoi am fost arestat de poliția franceză, împreună cu un grup de studenți. Nu s-au putut însă dovedi învinuirile ce ni se aduceau și am fost puși în libertate. Alături de mine, în această acțiune au fost Hélène Cotton, azi profesoară la Sorbona, și Jean-Jacques Legrand, profesor la Universitatea din Tours. Cînd m-am văzut liberă, am meditat îndelung asupra perspectivelor luptei în cadrul organizațiilor studențești. M-am hotărît să caut alt drum.

La începutul anului 1941, am început să activez în cadrul O.S. (Organisation Spéciale), o formă inițială de organizare a luptei armate. Aici activau și ceilalți combatanți români aflați la Paris. La început, transportam armament și produse explozive. Borcanele cu glicerină și acid azotic ale laboratoarelor Sorbonei se scurgeau spre depozitele clandestine. Ulterior, la sugestia lui Jacques Monod, pe atunci asistent la Facultatea de științe, am utilizat și acidul percloric, mult mai bogat în oxigen. Împreună cu Al. Buican, studiam tratate militare germane, pe care, cu multă trudă, reușisem să le procurăm. Copiam schițe, transmitem informațiile găsite. Am învățat gradele, insigne, fa-

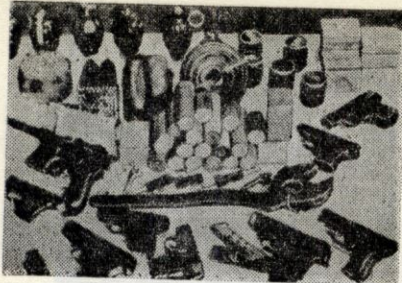
nioanele și tot felul de alte semne, ceea ce ne-a fost foarte util ulterior.

Laboratorul dispunea pe atunci de o interesantă colecție de maimuțe antropoide împăiate, destul de puțin utilizate ca material didactic (la zoo puteau fi studiate cele vii). În trupurile lor scorojite am făcut cîteva deschizături discrete în care am adăpostit materialele conspirative. „Colțul maimuțelor” își căpătase o întrebuințare!

Spre sfîrșitul anului 1941, O.S.-ul a fost desființat, trecîndu-se la o formă superioară de organizare. În Răsărit, Armata Roșie stăvilea cu succes înaintarea mașinii de război germane. În timp ce teroarea nazistă se întindea la Paris, combatanții dobîndiseră experiență, iar populația începuse să susțină tot mai activ lupta lor. Partidul Comunist Francez chema la luptă hotărîtă, generalul de Gaulle lansa apeluri la rezistență.

Noua organizație de luptă a primit denumirea „Franc-Tirori și Partizani”. Un nume purtat cu mîndrie. În cadrul ei activau și detașamentele de imigranți (M.O.I.), din care făceau parte și cele ale combatanților români. Condițiile extrem de grele ale luptei într-un oraș ultramilitarizat, cum era Parisul, au făcut necesară existența unei rețele de informații a detașamentelor M.O.I. Am condus această rețea pînă în 1944.

Acțiunile detașamentelor se desfășurau în plină stradă și adesea în plină zi. Pentru a se evita sacrificiile inutile era necesar ca obiectivele să fie minuțios studiate, analizîndu-se și posibilitățile de retragere fără pierderi. Totodată eram preocupați ca populația franceză să nu aibă de suferit de pe urma atacurilor sau exploziilor organizate împotriva obiectivelor inamice. Atacarea detașamentelor inamice, a hotelurilor locuite de Wehrmacht, a depozitelor de muniții, a garajelor s-a realizat pe baza indicațiilor primite de la rețeaua de informații. Pentru activitatea noastră, am tot nu o dată felicitări de Înaltul Comandament al Franc-Tirorilor și Partizanilor.

Armament și materiale explozive folosite de luptătorii din Rezistență

Călărețul matinal

Am inițiat acțiunea împotriva generalului nazist Schaumburg, comandantul a ceea ce germanii numeau „Gross-Paris” (Marele Paris).

Prima mea „întâlnire” cu generalul von Schaumburg a avut loc întâmplător, într-o dimineață de toamnă, în Bois de Boulogne, pe la ora opt și jumătate. Șoseaua care parcurge pădurea era pustie, aleile pentru călăreți neîngrijite. Printre copaci desfrunziți am zărit un convoi straniu: doi călăreți la trap, precedați și urmați de cîte doi cicliști civili, puternic înarmați. Am încetinit pasul și grupul a trecut pe lângă mine, la o distanță de doi-trei metri. Unul dintre călăreți era un general. Cine se plimba oare atît de bine păzit?

O astfel de ocazie nu trebuia lăsată nefructificată. M-am sfătuit cu B. Holban, pe atunci șeful grupurilor M.O.I. din Paris, și cu Brover, un combatant român, cunoscut sub numele conspirativ de Jean-Pierre. Am căzut de acord că era preferabil să cercetez îndeaproape locul respectiv. În nici un caz nu puteam trimite un bărbat, a cărui prezență ar fi atras mai lesne atenția. Într-adevăr, am fost acolo în mai multe rânduri, cu multă prudență și evitînd să fiu zărită de însoțitorii civili. În sfîrșit, am aflat că matinalul călăreț era comandantul Marelui Paris, Evident, ne dădeam seama că orice acțiune împotriva lui ar fi fost foarte primejdioasă: nu vedeam, de pildă, nici o posibilitate de retragere sigură.

A fost desemnată o echipă, al cărei conducător era Iosif Clisci. Am primit misiunea de a studia împreună obiectivul.

Îată-mă deci pe o bancă din micul parc Muette, împreună cu Clisci, în apropierea locuinței lui Schaumburg. Simulam un cuplu de îndrăgostiți; în jurul nostru,

doar cîteva guvernante, care supravegheau jocul unor copii din „lumea bună”.

Mai 1943. Parcurgeam străzile spălate de ploia repede și caldă și admiram un splendid cer parizian, smuls parcă dintr-o pinză de Marquet, cînd era cit pe ce să fiu strivită de un „Mercedes” decapotabil. De pe bancheta din spate, un general cu monoclu mi-a aruncat o privire trufașă și plină de dispreț. Întîmplarea mi-a fost utilă. Am propus reluarea obiectivului Schaumburg a acțiunii contra celui care semnase ordinele de execuție a mii de patrioți. Între timp, comandant militar al detașamentelor M.O.I. din regiunea pariziană devenise Manuchian², al cărui nume a intrat, de asemenea, în legendă. El a obținut aprobarea forurilor superioare. Într-o dimineață însorită din iulie 1943, pe cînd generalul se îndrepta în mașina sa decapotabilă spre comandatură, în calmul și elegantul cartier Passy, la colțul dintre avenue Paul Doumer și rue Nicolo, mașina a fost atacată cu grenade. Clisci nu mai era printre noi. Căzuse răpus de naziști, într-o luptă inegală, despre care am amîntit la începutul acestui articol. Echipa, formată din polonezul Rayman, spaniolul Alfonso Celestino și italianul Fontano, a realizat acțiunea împotriva lui Schaumburg și s-a retras fără pierderi.

Septembrie 1943. Numărul mașinii cu care Julius Ritter circula la Paris era ZF-10. L-am văzut pentru prima oară la „Maison de la Chimie”, din rue Saint-Dominique, unde se ținea o consfățuire SS. O mare parte a străzii era barată și doar un pasaj îngust permitea pietonilor să treacă.

L-am urmărit după aceea și am raportat tot ce observasem. După cîteva timp, Manuchian ne-a cerut să înștiințăm oamenii din verigile de informație de a evita cîteva timp cartierul Passy. Am înțeles că acolo se pregătea ceva.

Nu au trecut decît două zile și am citit în ziarul „L'Oeuvre”, condus de zealous colaboraționist Marcel Déat, necrologul lui Julius Ritter. Hitler trimisese personal o coroană de flori. Tot din ziarul lui Déat am aflat și motivul venirii lui Ritter la Paris: nemulțumit de ritmul deportărilor

² În fruntea unui grup de 24 de partizani, din care făceau parte și combatanți români Olga Bancic și Francisc Boczor, Manuchian a înfruntat eroic, în februarie 1944, plutonul de execuție.

la muncă obligatorie, fùhrerul îl trimisese în Franța pentru a accelera trimiterea tinerilor francezi în Reich, unde erau destinați să lucreze pentru mașina de război germană.

„Afișul roșu“

Prima întâlnire cu „afișul roșu“ a fost pentru noi zguduitoare. Pe o hîrtie de ziar de aproape doi metri înălțime, pe un fond roșu ca singele, se aflau chipurile tovarășilor noștri dragi, franc-tirori și partizani prinși de Gestapo în noiembrie 1943. După acțiuni curajoase și răsunătoare, 24 dintre cei mai buni luptători căzuseră în mîinile inamicului.

La început, evitam să privim afișul, de teamă că reacția noastră ne va da de gol. Mai tîrziu, în spatele mulțimii tăcute care îl privea, am început și noi să-l examinăm.

Iată-l pe combatantul român Francisc Boczor, pe spaniolul Alfonso Celestino, pe Fontano, iată-l în centrul afișului pe Manuchian, comandantul detașamentelor de imigranți din regiunea pariziană. Iată ar-

În această formă a fost reeditat, după război, celebrul „afiș roșu“, ca un omagiu adus celor căzuți în lupta împotriva fascismului

mamentul descoperit la ei, armament pe care cu atîta pasiune îl pregătise și îl îngrijise Mihai Patriciu. „Armata crimei“ — era titlul imens pus de naziști, care urmăreau să-i compromită pe patrioți, să-i rupă de sprijinul lor firesc, populația pariziană, să semene descurajarea, deruta în rîndurile combatanților. Dar „afișul roșu“ nu era nicidecum dovada puterii Wehrmachtului, ci a panicii care-l cuprinsese. În nici un moment din noapte sau din zi și nicaieri — în cazărmi, pe stradă, în cinematografe sau în vilele luxoase — ocupantul nu se mai simțea în siguranță. Puterea militară a celui de-al treilea Reich era incapabilă să se opună armatei invizibile a franc-tirorilor și partizanilor.

Căderea unui atît de mare număr de oameni în mîinile Gestapoului s-a datorat unei trădări. Omul care știa cele mai multe locuri de întâlnire și cunoștea întregul efectiv fusese arestat și dezvăluisese totul poliției secrete germane. Partidul Comunist Francez ne-a avertizat împotriva sa. Cu toate măsurile ce s-au luat de a se suspenda orice activitate, căderile s-au ținut însă lanț. Oamenii au fost preveniți, s-au dat indicații precise, dar puțini au mai putut fi salvați.

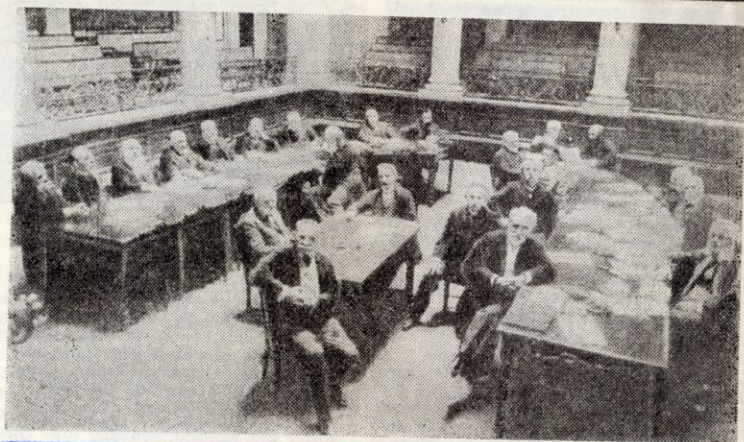
Este greu de deseriș ce a însemnat pentru noi luna decembrie a anului 1943. Ne întâlneam rar și numai pentru a nu pierde contactul, la mari distanțe în afara Parisului. Eram tăcuți, încordați, așteptam dispoziții pentru a ne regrupa; unii dintre noi urmau să plece în provincie.

Pînă la urmă, trădătorul a simulat o evadare, pentru a se infiltra din nou în rîndurile noastre. Dar nu a izbutit să o facă. El și-a primit pedeapsa meritată. Era 30 decembrie 1943.

Ofițerul Günther, de la SD, căruia trebuia să-i transmită informațiile, avea de acum să le aștepte zadarnic... Și în această acțiune, combatanții români care se aflau la Paris și-au făcut cu cînte datoria.

Acum puteam privi cu mai multă încredere în viitor „afișul roșu“. Vedeam chipurile torturate ale camarazilor, dar știam că tovarășii noștri fuseseră răzbunați și că jertfa lor nu se irosise.

31 decembrie 1944. Cu toată mizeria, parizienii pregăteau Revelionul. Mai trecuse un an de opresiune, dar cel care începea se anunța plin de făgăduințe. A fost, într-adevăr, un an mareț. August 1944 — insurecția armată antifascistă din România, intrarea țării noastre în războiul anti-hitlerist; august 1944 — insurecția pariziană, apoi eliberarea întregului teritoriu francez. Acțiunile noastre au grăbit și ele cu un ceas clipa victoriei mult așteptate.

MICROFIȘĂ BIOGRAFICĂ

A.D. XENOPOL

Academia română. Ședința plenară din 22 mai 1912. Printre participanți: A. D. Xenopol, N. Iorga, I. Bianu, I. Bogdan, Gr. Antipa, dr. V. Babeș, Spiru Haret

PAUL GRIGORIU

La 23 martie 1847, în cartierul Păcurari din Iași, s-a născut primul dintre cei șase copii ai soților Maria și Dimitrie Xenopol, Alexandru.

Crescut într-o familie în care pasiunea pentru studiu devenise un cult, nu este de mirare că, de foarte timpuriu, a prins dragoste de învățătură.

Începându-și studiile în pensionul tatălui său — unde predarea se făcea în limba franceză —, continuându-le într-un altul — unde elina era disciplina de bază —, a devenit, în 1856, elev al școlii din Trei Ierarhi; și-a continuat apoi studiile liceale la Academia Mihăileană și la Institutul academic, luându-și bacalaureatul în 1867.

La numai 20 de ani, tânărul a fost remarcat și apreciat de oamenii de cultură ieșeni, îndeosebi de cei de la societatea „Junimea”, care, la propunerea lui Titu Maiorescu, i-au acordat o bursă de studii în Germania.

Concomitent cu frecventarea cursurilor a două facultăți (drept și filozofie), Xenopol a cercetat în bibliotecă și arhive lucrări din

domenii extrem de diverse, formându-și o pregătire solidă și o viziune personală asupra problemelor esențiale ale istoriei universale și naționale. În ciuda studiilor pe care le urma oficial — așa cum justifică intr-o scrisoare, „tendința naturală” a spiritului său „a fost totdeauna studiile istorice”.

Înzestrat cu o mare putere de muncă, dotat cu o inteligență remarcabilă, posedând o informație temeinică, tânărul Xenopol a elaborat încă în perioada studenției o serie de studii care au apărut în „Convorbiri literare”: **Despre cultura națională, Studii asupra stării noastre actuale etc.**

În 1871, mai întâi la Berlin, apoi la Gießen, și-a susținut doctoratele — în drept și filozofie —, obținând la amândouă același calificativ: *magna cum laude*.

În același an, reîntorcându-se în țară, a participat cu însuflețire la pregătirea serbărilor aniversative de la Putna, fiind ales să rostească discursul de deschidere.

Alexandru Xenopol s-a stabilit la Iași, unde, pînă în 1878, a urcat diverse trepte în ierarhia magistraturii; paralel cu aceasta a frecventat și a participat direct la activitatea „Junimii” și a oficiului ei „Convorbiri literare”. În 1878 s-a înscris în gruparea liberalilor moderați, rămînînd în „Junimea” numai în societatea literară. Pînă în 1883 a profesat avocatura, iar de la această dată a devenit definitiv profesor de istorie la Universitate, îndeplinindu-și astfel „unul din cele mai fierbinți visuri ale vieții”, după cum a mărturisit el mai târziu. Avea doar 36 de ani, dar predă cu seriozitate științifică și patos patriotic cursul de istorie a patriei, care, printr-o muncă perseverentă, a devenit valoroasă sinteză **istoria românilor din Dacia Traiană**.

„De atunci — își amintea ulterior istoricul — îmi pusei în minte să scriu istoria completă a poporului meu, la care mă pregătisem de la 1868 prin lucrări neîntreprinse...” Plecînd de la considerentul că istoria încă nu este scoasă din „făgașul neștiinței decît într-o prea mică măsură și fragmentară parte”, Xenopol s-a străduit să fie cît mai edificat asupra tuturor aspectelor esențiale din viața poporului român. Pentru aceasta a folosit cu precădere „izvoarele primordiale”, a consultat și a cerut sprijinul altor istorici și filologi, a redactat cu meticulozitate și spirit critic capitol cu capitol din viitoarea-i lucrare. În anul 1888, ziarele vremii anunțau cu litere majuscule că, în librării, a apărut o carte legată în piele, cu 619 pagini și aproape 1000 de note: era primul volum al **istoriei românilor din Dacia Traiană**. Lucrînd 16 ani pentru documentare și 10 ani pentru redactare, în 1893 el își vedea realizată cea mai importantă operă a vieții sale, însumînd 3946 de pagini. Academia Română, la 11 martie

1896, recunoscîndu-i meritele științifice, l-a ales membru activ.

În pragul noului veac, Alexandru Xenopol era un istoric stimat, o personalitate remarcabilă, apreciată în țară (din 1898 a devenit rector al Universității ieșene) și peste hotare. Paralel cu activitatea publicistică și didactică din țară, el a colaborat la diverse reviste istorice franceze, contribuind astfel la răspîndirea în rîndul opiniei publice internaționale a adevărului istoric despre poporul român (în 1896 a apărut la Paris, în două volume, traducerea prescurtată **Histoire des Roumains de la Dacie Trajane**). În aceeași perioadă, savantul român a elaborat unele articole de interes special sau capitole din istoria universală redactată de Lavisse și Rambaud.

Din 1894 — nu pentru prima oară, dar data este menționată în mod expres de Xenopol — a început să se preocupe de problemele teoriei istoriei. După 5 ani apărut la Paris **Les principes fondamentaux de l'histoire** (Principiile fundamentale ale istoriei), operă care a suscitat vii discuții și un legitim interes în cercurile sociologilor burghezi contemporani. Lucrarea l-a consacrat în cercurile filozofice și — în primul rînd — ei i se datorește faptul că, în 1900, a fost ales membru corespondent al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris.

Deosebita prețuire de care se bucura în cercurile științifice de peste hotare este ilustrată și de faptul că la congrese internaționale de istorie și filozofie, la catedra renumitelor instituții Collège de France și Sorbona, Xenopol era un invitat permanent.

Passul următor în prestigioasa sa activitate științifică a fost marcat de lucrarea **Domnia lui Cuza Vodă** (1903), în care istoricul Xenopol și-a propus și a reușit să verifice valabilitatea conceptelor teoretice ale filozofului Xenopol.

S-au succedat apoi o serie de lucrări de proporții mai mari sau mai mici, toate însă de o reală valoare: în 1907, **Mijloacele de îndreptare ale stării fărănimei române**; în 1910, **Istoria partidelor politice în România**.

Din 1908 s-a alăturat grupării conservator-democrate a lui Take Ionescu, fără să desfășoare însă o activitate politică activă.

Înconjurat de stima oamenilor de cultură din țară și de peste hotare, Alexandru Xenopol n-a fost scutit de necazurile pricinuite de meschine interese politice, în înfruntarea partidelor din acea vreme. Datorită unor mașinațiuni politice, în 1901 și-a pierdut funcția de rector al Universității din Iași.

S-a stabilit în 1914 la București, unde va trăi drama războiului și a bolii sale necruțătoare.

S-a stins din viață la 27 februarie 1920, fiind înmormîntat cu funeralii naționale.

„OMUL ACESTA A FOST LUMINĂ”

AL. ZUB

Autorul primei sinteze cuprinzătoare a istoriei românilor și al primului tratat de teoria istoriei se sfârșea aproape uitat la 27 februarie 1920, în București. Profetul unirii depline, cel ce militase neobosit o jumătate de secol pentru refacerea „arbo-ralui” național, asista, izolat și bolnav, dar nu pasiv, la efervescența politică și culturală ce a condus la perfectarea Unirii. I s-au făcut funeralii naționale, s-au rostit discursuri elogioase, dar curînd avea să se așeze tăcerea peste numele lui Xenopol, rostit doar din cînd în cînd, la ocazii comemorative. Cîteva studii asupra filozofului și economistului, unele evocări circumstanțiale, un bust la Arad, unde lăsase cuvînt să se trimită o parte din biblioteca sa, și o statuie la Iași punctează — în mare — prezența sa publică în posteritate.

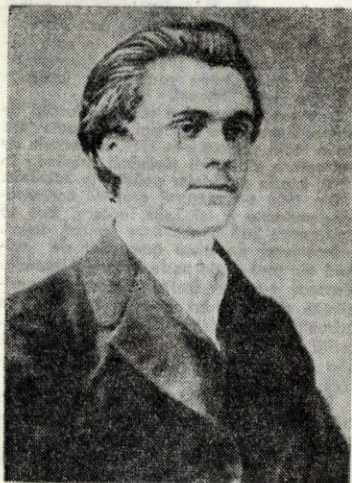
Există însă și o altfel de prezență a lui Xenopol, una activă, fertilă, asigurată de

recursul permanent la opera sa care, după cum observa elevul și emulul său N. Iorga, constituie „una din cele mai mari sforțări ale spiritului românesc aplicat la știință”. O asemenea operă, prețuită deopotrivă și peste hotare, nu se putea naște decît dintr-o mare iubire pentru țară — căreia și-a închinat toate forțele — și dintr-o entuziasă pasiune a cunoașterii.

Tineretea are un dar: entuziasmul

Primele manifestări publice ale lui Xenopol se fixează într-o perioadă timpurie, legată de activitatea cercului *Junimea* de la Iași, în cadrul căruia întocmea încă din 1865 procesele verbale. În 1866, elev în clasa a V-a, el prezida *Societatea studioasă* de la Academia Mihăileană, prezentînd — sub influența lecturilor din Guizot — și o lucrare despre *Importanța și utilitatea istoriei*. Pentru adolescentul Xenopol, istoria încetase de a fi doar o cronică dinastică, ea avînd sarcina de a cerceta **starea societății sub cutare sau cutare regim**. În acord cu ideile timpului, el îi atribuia o funcție pragmatică, aceea de a oferi **învățătura trebuitoare pentru a realiza [...] ideile libertății și egalității**. Faptul se cuvine reținut, fiindcă reprezintă o constantă a gîndirii sale.

Remarcat de Maiorescu, tînrul era trimis să studieze la Berlin dreptul și filozofia (1867), domenii complementare și indispensabile pentru formația intelectuală a unui istoric: **mintea mea — își amintea el mai tîrziu — se disciplina și se îmbogățea, pe cînd trunchiul ei principal se răsădise în cîmpul istoriei**. Pentru mentorul *Junimii*, setea de cultură a tînrului Xenopol era semnul distinctiv al vocației și o promisiune. Ea se va realiza însă într-o altă direcție decît aceea dorită de critic, iar semnele dezacordului esențial apăreau de pe atunci. Studiul lui Maiorescu în contra direcției de astăzi în cultura română (1868), care — după

In anii studiilor la Berlin

În tinută de membru asociat al Institutului Franței, cea mai înaltă distincție ce se putea conferi unui învățat străin (1914)

cum ne asigură Gh. Panu — stîrnise „protestări aproape unanime”, a antrenat și replica vehementă a lui Xenopol. Nu se putea susține — obiecta tinărul studiosus într-o scrisoare către Iacob Negruzzi, deza-probind negativismul sceptic și pesimist al criticului — că instituțiile noastre sînt false, că influența apuseană a impus doar forme lipsite de conținut. **Dacă se produc bureji, observa Xenopol, nu trebuie să conchidem de aici că măduva însăși e deja putredă.** Dimpotrivă, evoluția societății românești i se părea firească și organică, desigur nu lipsită de unele „nelegitimități” inerente.

Scrisoarea menționată, admirabilă în toate articulațiile ei, era o adevărată profesie de credință, expresia încrederii în destinul poporului român, formulată în termeni ce dezvăluiau nu numai calitățile de gîndire ale tinărului, dar și optimismul său neclintit. Ea se încheia cu formularea unei legi istorice, de existență și nu de distrugere, care era și temeiul încrederii sale: **cînd un popor a ajuns la conștiința de sine, cînd el a început a se dezvolta, atunci el nu pierde pînă nu îndeplinește rolul său istoric pe pămînt.** România modernă exista, noile instituții se aflau în curs de consolidare, iar independența ce se anunța era de

natură să-i sporească relațiile economice și diplomatice cu lumea externă.

Urmărind o perfecționare continuă a întac-mirilor dinăuntru, România avea, în același timp, datorită să se afirme și în afară ca o forță spirituală activă, dinamizatoare. În această privință, aportul lui Xenopol însuși a fost considerabil. **Un popor e cu atît mai mare, afirma el, cu cît își înfrige mai adînc rădăcinile în sufletul umanității.** Mijlocul cel mai eficace, în direcția indicată, era difuziunea bunurilor de știință și de cultură peste fruntarii, spre a colabora astfel la realizarea unui ideal comun de umanitate. **Idealul spre care tinde dezvoltarea omenirii — declara tinărul abia întors de la studii — este omenia, adică desfășurarea ființei omenesti în tot cuprinsul ei.** Conturarea progresivă a acestui ideal nu însemna și epuizarea lui, fiindcă năzuința spre mai bine constituie o permanentă a naturii umane. **Cultura, propășirea, realizarea idealului, insistă Xenopol, se fac după niște legi tot așa de nestrămutate ca și acele ce predominesc asupra fenomenelor naturii.** Era necesar deci să se acționeze în direcția acestora, spre a asigura triumful binelui. **Facultatea de a progresa îi apărea ca un element constitutiv al umanității, exercitînd o puternică influență asupra celorlalte: limbă, religie, viață de stat etc.**

Focul sacru al iubirii de țară

Dacă ar fi să reducem activitatea lui Xenopol la o singură idee dominantă, efortul de a fixa fizionomia distinctă a poporului român, de a armoniza sunetul său particular în concertul lumii, este desigur cel mai semnificativ. Marea lui durere, exorimată în corespondența de tinerete, în *Cuvîntarea festivă* de la Putna (1871) și în numeroase opere istorice sau de caracter cultural, era aceeași pe care o mărturisiseră mai înainte Florian Aaron, Kogălniceanu, Bălcescu, Hasdeu: ignorarea volorilor noastre de către străini. La 5 februarie 1869, el se adresa astfel lui I. Negruzzi, comentînd unele articole din „Neue Freie Presse” și „Über Land und Meer” în care se proferau insulte la adresa poporului român: **nu înțeleg, cum nu se școala nimeni încontra acestui sistem, cum nu ia unul de la noi pînă în mină pentru a îndepărta calomniile care curg din toate părțile asupra noastră.** În consecință, se hotărî el însuși a combate indirect acest sistem, publicînd mai întîi o privire asupra istoriei noastre, bazată strict pe izvoare cît se poate de cunoscute, pentru a nu fi acuzat de parțialitate. Era convins, cum o spunea în *Cuvîntarea* amintită că **poporul român încă nu și-a revărsat în lume comora cuprinsului său sufletesc și că va veni timpul să producă noi armonii în sfera frumuseții, noi descoperiri în acea a adevărului, noi tipuri de caractere.** Dar pentru aceasta era nevoie de efortul disciplinat și convergent al mai multor generații. Preocu-

para tinerilor adunați la Putna trebuia să fie **propășirea pe calea dreptului și adevărului**, iar amintirea voievodului-clitor era evocată ca un simbol, **un centru pentru toți de același neam**.

Credința în viitor era la motivul entuziasmei cuvântări, în care ideea desăvârșirii unității naționale de stat apărea destul de limpede. Când tot românul va tinde spre un fel, când unirea minții și a inimei va fi încheiată, atunci acea politică va urma numai-decît din însuși mersul lucrurilor. Era încredințat că **marginile măestrite ridicate de împrejurări între țările române, istoria le va desface cu încetul**. Progresul, afirma el, cu deplină încredere în legitatea evoluției sociale, **trebuie să pornească de la mulțimea cea mare pentru a se impune numărului celui mai mic**.

Părsind *Junimea* împreună cu V. Conta, Xenopol se atașa liberalilor moderați, așa-numitei fracțiuni libere și independente, căreia Maiorescu îi reproșa intenția de împărțire a proprietății funciare în mod egal între toți românii („idee prea extraordinară și prea revoluționară!”) și că militează pentru republică. În oficiul acestei grupări politice, „*Steaua României*”, Xenopol a publicat o suită de *Studii economice*, reunite ulterior în volum (1879), în care preconiza încurajarea industriei și comerțului prin adoptarea politicii vamale protecționiste, prin încurajarea industriei de către stat și reorganizarea învățămîntului potrivit cu necesitățile economiei naționale, el încuraja, prin urmare, profesiile practice.

Istoricul, pentru care cercetarea fenomenelor economice constituia o îndeletnicire predilectă, era convins că **lupta cea mai cumplită astăzi nu se petrece pe tărîm militar, ci pe cel economic, și cel mai puternic pe acest tărîm va fi întîiul în lume**. Prin urmare, **cea dintîi datorie a unei ocîrmuirii inteligente și patriote va fi să-și pună toate silințele spre a da cît mai curînd naștere unei mișcări industriale**, căreia economistul îi întvedea și efectele salutare pe tărîm științific și cultural. Era un apel la **trezirea din letargia în care se complăceau clasele dominante**, o invitație la revizuirea politicii economice și la abandonarea funcționarismului excesiv în profitul sferei productive. Xenopol nu s-a limitat însă la expuneri teoretice, ci a încercat să ofere și soluții practice pentru diferite ramuri. Pentru ridicarea economică a Moldovei el a întocmit, în 1891, un memoriu indicînd mijloacele prin care aceasta își putea reînvia comerțul și întreaga activitate social-culturală.

„Cea dintîi înjghebare a istoriei depline a poporului român”

Preocuparea cea mai de seamă a lui A. D. Xenopol a fost, desigur, cercetarea istoriei, înțeleasă nu ca un scop în sine, ci ca un mijloc esențial de îndrumare a vieții

naționale, fiindcă **istoria trecutului trebuie să servească la explicarea prezentului și la luminarea viitorului**. El privea facultatea de a descifra viitorul nu ca o previziune înafă-labilă, ci ca una circumstanțială. Numai li-niile generale, abstracte ale evenimentelor viitoare pot fi întrevăzute, seriile de fapte și nu faptele înseși. **Studiul faptelor trecute, scria Xenopol, poate să ne slujească pînă la un punct de călăuz în cele de față și viitoare**. Astfel istoria poate să devină **învățătoarea politicii și să conducă de la o îndeletnicire teoretică la rezultate practice**. Istoricul avea de aceea o misiune foarte importantă, care nu putea fi împlinită decît printr-o prezență activă, continuă, în contemporaneitate. **Nu este [...] putere care să învieze mai tare patriotismul decît istoria propriului tău popor**. Gîndind astfel, Xenopol pornea de la observarea strînsiei legături dintre individ și colectivitatea căreia îi aparține, adăugînd că existența acestuia ca om și ca element de cultură e condiționată de integrarea deplină în cel de-al doilea factor. **Popoarele din care a dispărut patriotismul, încheia istoricul, aforistic, sînt moarte pentru istorie**. Deducea de aici necesitatea unei îndrumări mai active a opiniei publice în direcția intereșelor superioare ale statului, rezervînd istoriei, din acest punct de vedere, un rol esențial. Opera sa capitală, *Istoria românilor din Dacia Traiană* (6 volume, 1888-1893), el o numea **cartea neamului românesc**. Nu era, prin urmare, o simplă operă de erudiție, în care restituirea trecutului se face în termenii reci ai deplinei obiectivității, ci o expunere caldă, înviorată mereu de pledoaria omului de drept, luminată de reflecțiile filozofului ispitit să discearnă, dincolo de aparențe, semnificațiile perene ale faptelor trecute. Nu numai gîndul mereu iscoditor și nu numai pasiunea adevărului se învederează în scrisul lui Xenopol, ci și un suflet sensibil, receptiv la toate vibrațiile realității. Opera sa, o spune singur, are însușirea de a fi **pătrunsă de la un capăt la celălalt de focul sacru al iubirii de țară și de neam, care străbate adesea cu scînteile și flăcările ei prin spuza gîndurilor**.

Două sarcini stăteau în fața istoriografiei române din epoca modernă: **cercetarea a-mănunțită a trecutului și precizarea pe cît se poate a faptelor acestuia; sinteza ideilor generale deduse din studiul acestui material pozitiv**. Formulîndu-le astfel în prelegerea inaugurală din 1883, Xenopol indica propriile sale preocupări. În amîndouă direcțiile el a adus contribuții însemnate. Meritul său capital este însă acela de a fi întocmit, după propria-i expresie, **cea dintîi înjghebare a istoriei depline a poporului român**, cu o periodizare rațională și o expunere limpede, sistematică, întemeiată pe izvoare sigure. **Cei ce se vor ocupa cu lucrarea mea, recomandă autorul, să o considere în întregul ei**.

Față de sărăcia izvoarelor cunoscute, înțelegerea lui Xenopol a fost îndrăzneată, dar nu mai puțin necesară, fiindcă istoria unui timp se clădește întotdeauna cu materialul adunat pînă atunci și fiecare epocă este obligată să fixeze înțelesul pe care l-a dat, prin cercetările proprii istoriei naționale. Alexandru Xenopol a manifestat o certă predilecție pentru epoca regenerării naționale, în legătură mai ales cu ideea de unitate, pe care o socotea marea serie istorică a veacului trecut. Semnificativ din acest punct de vedere este motivarea pe care o dădea acestor preocupări el însuși. **Epoca Unirii este fără îndoială cea mai mare din întregul trecut al poporului român, pentru că este ilustrată nu printr-o marcantă individualitate, ci prin o înălțare a întregului popor la nivelul unei mari idei.** Ca și Kogălniceanu, el fixa începutul procesului de unificare în veacurile precedente, atunci cînd s-a format conștiința originii comune.

Abordînd istoria contemporană cu conștiința că aceasta intra în obligațiile sale de istoric, Xenopol nu ignora dificultățile specifice ale domeniului. **În orice caz, conchierea el consolator, temelia expunerii va fi pusă, greul lucrului va fi făcut și cei ce vor veni după mine nu vor avea decît de îndreptat.** Cu *Domnia lui Cuza-Vodă* (2 volume, 1903) și cu *Istoria partidelor politice în România* (1910-1911) el ajungea în pragul actualității unde istoria se frămîntă și se produce din luptele contempurane. Fusese călăuzit în această întreprindere anevoioasă de ideea că evenimentele istoriei contemporane trebuie cercetate cu aceeași rigoare și obiectivitate ca și epocile mai vechi, istoricul avînd datoria să restabilească adevărul de atîtea ori zdruncinat.

Gîndirea lui Xenopol nu e lipsită, desigur, de limitări inerente și de contradicții. Respingînd subiectivismul și tendințele moralizatoare — spre a da un exemplu — el cerea istoricului să se abțină de a formula judecăți de valoare, dar reclama în același timp considerarea trecutului prin prisma experienței contemporane (precum mintea noastră o cere azi), ceea ce implică, evident, asemenea judecăți.

O fereastră deschisă spre lume

Important e însă faptul că A.D. Xenopol și-a gîndit domeniul încercînd să-i stabilească principiile fundamentale, iar opera întreprinsă s-a bucurat de un ecou favorabil în toată lumea. Em. Boutroux la aprecia ca pe un „istoric admirabil versat în numeroasele și subtilele teorii filozofice care se raportă la obiectul său”, relevîndu-i inteligența vie, ingenioasă, perspicace, claritatea și spiritul de finețe. Profesorul columbian Rodrigue de Nozera îi trimitea o lucrare asupra Teoriei istoriei, cu această dedicație mîguitoare: „Unuia din cei mai mari cugetători ai omenirii”.

Prin opera lui Xenopol, Apusul lua cunoștință în mod sistematic de problemele istoriei românești, dar și de preocupările curente. „*Histoire des Roumains* — mărturisese scriitorul francez Maillard, referindu-se la opera lui Xenopol — ne-a deschis porțile României”. Cursurile ținute la Sorbona, la Collège de France și în cadrul altor instituții de prestigiu, alegerea lui ca membru co-respndent (1901), apoi ca membru asociat (1914) al Institutului Franței au avut darul să-i consolideze prestigiul dobîndit prin scrierile istorice și filozofice. Prin el se realizează, în parte, așteptarea lui Edgar Quinet de „a vedea venind din Carpați un spirit nou, o inspirație, un avînt original în omenirea noastră vestejită care le-ar primi și le-ar celebra cu bucurie”. Studiile apărute după moartea istoricului și filozofului român, în țară și în străinătate, invocarea în ultimele decenii a „actualității” gîndirii xenopoliene de către Francesco Saverio Varano, Francesco Elias de Tejeda, O. Buhaciu ș.a., confirmă aprecierea făcută de Boutroux că scrierile lui Xenopol vor fi într-o zi fapte istorice, suscitînd reflecții care îi vor continua și spori opera. Ecurile favorabile ale operei sale se întorc asupra țării pe care a slujit-o fără a-și precupeți eforturile, convins că el însuși nu este decît un val ridicat de vîntul vieții pe întinsa masă a poporului românesc opera înfăptuită avînd menirea de a-i îmbogăți ființa și a-i asigura viitorul. Aceasta i-a și fost ținta supremă, rostul lui întreg, care nu se putea împlini decît prin muncă stăruitoare și încordată, prin ardere continuă pentru idealul poporului său.

Profesor, publicist, redactor și conducător de reviste, inițiator de societăți culturale, militant activ pe tărîm social-politic, animator al extensiunii universitare, conferențiar neobosit, apreciat în toate ținuturile românești și dincolo de fruntarii, apărător al păturilor de jos, pe care le voia înălțate în zonele superioare ale existenței, A.D. Xenopol a fost în primul rînd un mare entuziast. Asociindu-și eforturile la „zvicnirile timpului” său, el a crezut în zorii unei nouă vieți viitoare. Unire, independență și dreptate socială, cu corolarul lor firesc în planul culturii, iată treimea pentru înscăunarea căreia A. D. Xenopol a militat jumătate de secol cu entuziasm dăruire. „Omul acesta a fost lumină”, scria Ibrăileanu, atîturîndu-i efigia de aceea a lui Eminescu, Conta, Lambrior, Cobălcescu, ca o dovadă în plus a maturității la care ajunsese, în epocă, gîndirea românească. Opera lui A. D. Xenopol, multilaterală și fecundă, este nu numai o modalitate prin care poporul român își revărsă în lume „cuprînsul său sufleteș”, ci și o fereastră luminoasă prin care umanitatea privește înăuntrul nostru.

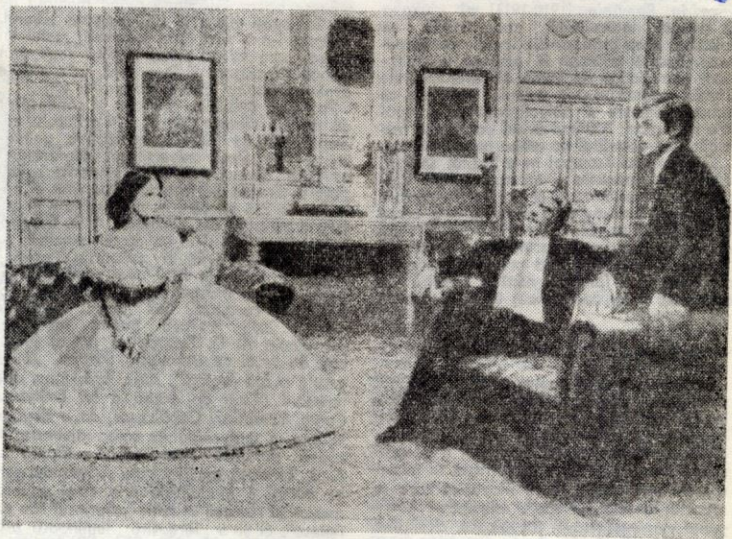
Fotografiile au fost oferite, spre publicare, din albumul familiei, de N. D. Xenopol, nepotul istoricului.

Istoria— o muză a muzelor

LUCHINO VISCONTI

Fiind la Milano, vei afla că familia Visconti a fost o adevărată dinastie domnitoare a orașului, începând de la 1277, și și-a înscris numele în cronică luptei pentru putere, independență și progresul Lombardiei. O ascendență atât de ilustră și îndepărtată ar putea explica pasiunea cu care mi-a vorbit despre istorie Luchino Visconti, hotărât una dintre personalitățile cele mai reprezentative ale vieții artistice italiene

contemporane. Om de film, de teatru, de operă, Luchino Visconti profesează o estetică a rafinamentelor și realismului, laolaltă cu o consecvență orientare politică de stînga. Întîlnirile și convorbirile avute au dat la iveală un asemenea interes pentru istorie încît am consemnat cîteva din opiniile ilustrului regizor italian spre lectură cititorilor revistei noastre.

Pentru Visconti, „Ghepardul“ este un roman istoric și un film istoric, deoarece, prin asemenea evocări, trecutul Italiei poate fi mult mai complex cunoscut. (Moment din filmul „Ghepardul“, cu Claudia Cardinale, Burt Lancaster și Alain Delon)

— Ce înseamnă istoria?

— Totul. Tot ceea ce ne înconjoară va fi mîine istorie. Nu există o mai perfectă împletire a timpului cu spațiul decît măsura istoriei. Sigur, cernut printr-o sită deasă. Nu însă perfectă. Pentru că istoria, ca și oamenii, nu poate fi totdeauna egală și dreaptă. Se spune că este necruțătoare. Nu istoria, ci oamenii o fac nelindurătoare. Am o mare încredere în lectura trecutului. Noi, fie că vrem, fie că nu vrem, fie că o știm, fie că nu știm conștiinței, facem istoria. Istoria nu ar putea exista fără oameni. De aceea istoria este și cea mai umană dintre științe. I s-ar mai putea spune și studiul despre oameni. Eu aș consacra istoriei un loc mult mai mare în programele școlare, întrucît poate că ea este cea mai importantă dintre științele umanistice, întrucît reface destinele.

— Cu ce sentiment privești viitorul istoriei?

— Cu optimism. Cu plenitudinea timpurilor îngrozitoare și mărețe, minunate pe care le trăim.

Nu cred nici măcar în așa-zisa criză a filmului. Nu. Cinematograful nu este mort. În fiecare an apar noi și noi autori de film. Și ei sînt excelenți. Epigonii care-și arogă numele după diferite școli nu vor reuși să îngroape vitalitatea acestei arte. Fără să vreau să emit aforisme pot spune că filmul este o necesitate istorică fundamentală a spiritualității omului contemporan.

— Care este cel mai important fapt istoric al vremurilor noastre?

— Revoluțiile.

— Și cel mai grav?

— Războaiele.

— Ce problematică istorică vi se pare că pune secolul XX?

— Pe lângă revoluții și războaie, cele mai profunde și răsculitoare probleme istorice universale sînt transformarea tehnico-științifică cea mai completă pe care a cunoscut-o omenirea și subdezvoltarea în care trăiesc sute de milioane de oameni. Simpla alăturare a imaginii omului pe lună și a omului subnutrit, analfabet, bolnav, deci a unei ființe umane subdezvoltate, este cutremurătoare.

— Ce personalitate a influențat cel mai mult istoria contemporană?

— Lenin. Este și personajul meu istoric preferat.

— Ce rol vi se pare că joacă istoria pentru cinematograful?

— Ea este o muză a muzelor. Imaginați-vă că scoateți din totalul filmelor mari create în lume pe cele inspirate — direct sau prin trimiterea uman-socială — din istorie. Pierderea ar fi imensă. Cred că filmul istoric trebuie să servească idealurilor de bine și frumos ale omului.

— Care este cea mai impresionantă experiență istorică personală trăită?

Luchino Visconti în timpul turnării filmului „Amurgul zeilor”

— Cele două războaie mondiale.

— Găsiți corespondențe istorice în filmele pe care le-ați realizat?

— Numeroase. Multiple. Diferite.

Aș dori să atrag atenția asupra „Ghepardului”. Realitatea națională este o sursă vie a istoriei. Pentru mine, Ghepardul este un roman istoric și un film istoric. Desigur nu în sensul evenimentelor. Dar nu privim istoria dogmatic. Prin asemenea evocări, istoria Italiei poate fi mult mai complex cunoscută. Aș putea vorbi despre istorie și în cazul lui Rocco, istoria imediată a vieților și dramelor omenești dintr-o societate. Iar ultimul meu film, „Amurgul zeilor”, cred și sper că este înțeles drept istorie contemporană modernă. Am ales cel mai sordid subiect: hitlerismul. Ascensiunea nazismului a însemnat o cruntă lecție de istorie. Împletirea de interese ale magnatilor industriei și ai finanțelor cu acei feroci lupi care au fost Hitler și camarila sa a adus lumii trăirea unui coșmar, pe care nu putem să-l uităm. Am vrut să demonstrez că o societate perversită constituie terenul propice al fascismului. Am reconstituit, pas cu pas, datele acaparării puterii. Toată munca la acest film, de la scrierea scenariului pînă la ultimul detaliu de decor, a fost — o pot afirma — scrupulos istorică.

Doar pentru a extrage narațiunea acelei „nopti a cuțitelor lungi”, răfuiala Hitler-Röhm (vezi „Magazin istoric” nr. 12/1968 și 1-2/1969, n.r.), am investigat o întreagă tură. Este, cred, cel mai tragic film al meu. Sper să fie înțeles exact în lumina experienței istorice a umanității, care va serba la 9 mai 1970 sfertul de veac de la victorie.

Marele maestru și îndrăgostitul de istorie Luchino Visconti a mai adăugat:

— Am dat multe interviuri presei. Niciodată însă unei reviste de istorie. Scrieți pentru cititorii „Magazinului istoric” că sînt foarte bucuros să-i pot întîlni prin intermediul acestei reviste.

CRISTIAN POPIȘTEANU

**1855 — PRIMA ASOCIAȚIE
A LUCRĂTORILOR
DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ:**

Casa de ajutor a opștii călților de șepcari

Cronica mișcării muncitorești din țara noastră consemnează faptul că primele forme de organizare și acțiune ale muncitorilor au fost reprezentate de asociațiile de întraajutorare. Se știe astfel că, în 1846, lucrătorii tipografi din Brașov au pus bazele primei organizații de acest fel, intitulată „Asociația de ajutor de boală, înmormintare și de ajutor de călătorie din Brașov”. Sancționarea statutelor ei de către autorități a avut loc însă abia în anul 1861. În 1851, tipografii din Banat și-au făcut și ei o organizație similară numită „Casa comună de ajutor de boală și călătorie a tipografilor din Timișoara”. Și tot muncitorii tipografi, în 1858, au fondat la București „Societatea lucrătorilor tipografi”, considerată unanim până acum ca prima asociație muncitorească din Țara Românească.

Apariția acestor asociații încă în zorii procesului de cristalizare a proletariatului din România și-a pus amprenta asupra structurii și orientării lor generale. Una din caracteristicile organizațiilor respective consta în participarea nemijlocită la inițierea și conducerea lor, a elementelor patronale, alături de lucrători.

Dar este oare aceasta o caracteristică generală a tuturor organizațiilor — fără excepție — din perioada respectivă? Și lucrătorii tipografi sînt oare singurii care dețin inițiativa în alcătuirea de organizații cu caracter muncitoresc?

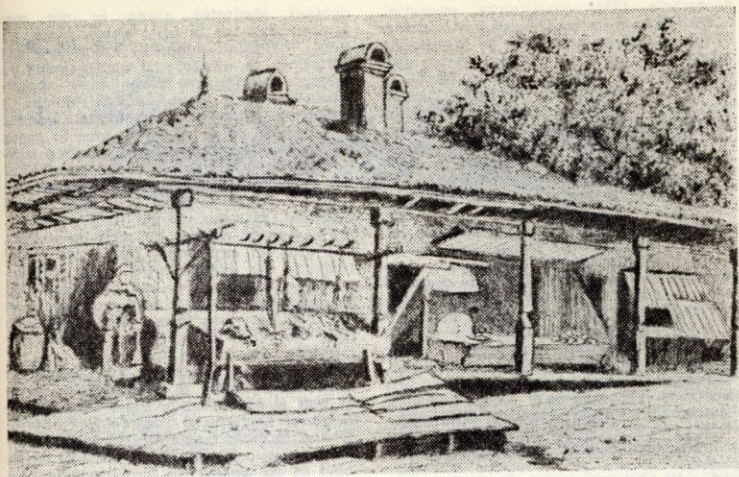
Răspunsurile afirmative date pînă acum la aceste întrebări trebuie, credem, reconsiderate în lumina citorva documente inedite, descoperite recent.

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

„Noua întocmire“

La 5 august 1855, călțile de șepcari din București se adresau domnitorului Țării Românești, Barbu Știrbei, printr-o cerere-întîmpinare, înfățișîndu-i tabloul, pe cit de mizer, pe atît de impresionant, al stării lor. Cu salariul ce-l primeau, doar cei singuri — fără obligații — își puteau asigura traiul modest de pe o zi pe alta; cit privește pe cei cu „familie grea”, ciștigul lor era departe de necesarul minim. Situația prezenta aspecte și mai dureroase atunci cînd interveneau „întîmplări extraordinare, precum boale, încetări din viață și altele de asemenea fire”. Pentru a putea face față măcar unor atari situații neprevăzute, lucrătorii șepcari rugau „fierbinte” pe Barbu Știrbei să aprobe constituirea și funcționarea „alăturatei întocmiri spre nestrămutată urmare”, care să le fie de sprijin „la vreme de sărăcie, boală, moarte și altele”.

Despre ce „întocmire” era vorba? Sub titlul „Noua întocmire”, ei alăturau cererii-întîmpinare *statutele unei Asociații de ajutor reciproc pe care voiau să o creeze, statute semnate de cei 50 de inițiatori — lucrători români și de alte naționalități — din București*. Necesitatea înființării societății era arătată ca decurgînd din „tristele întîmplări ce de mai multe ori ne-au arătat atît pe noi (semnatarii statutelor — n.n.), cit și pre frații noștri, care unii s-au

Aspect din București anului 1860 :
după un desen de D. Lancelot

îmbolnăvit și streini, săraci și fără părinți aflându-se și neavînd cu ce-și redobîndi sănătatea ajung în cea mai proastă stare pe la ușile unuea și ale altuea, neputînd dobîndi milostivire sau ajutor de la nimeni ; și alții murind în asemenea strîmtoare ajung a se înmormînta cu mila popoului”.

Pentru a pune capăt, sperau șepcarii, la „această tristă soartă”, hotărâu să alcătuiască „o cutie cu numire «Casa de ajutor a opștii călților de șepcari»”. Porțile organizației erau deschise tuturor calfelor de șepcari, care de bunăvoie se angajau ca, atîta timp cît vor exercita această meserie, să depună, în fiecare lună, cîte o jumătate de „sfanț”, fără „a putea vreunul niciodată a se apăra de aceasta supt nici un cuvînt”. Cu fondurile strînse din cotizațiile lunare urmau să fie ajutați cei nevoiași, „la vreme de boală și moarte”.

În statute era înscrisă — ca o măsură de prevenire a desființării asociației prin consumarea fondurilor — obligația expresă a celor care beneficiau de subvenții de boală de a restitui, treptat, după însănătoșire, sumele primite ca ajutor. Erau nerambursabile numai ajutoarele ce se acordau lucrătorului care, între timp, deceda.

Spre a păstra „zisa cutie” se preconiza alegerea în funcția de casier a unui „ne-

guțator sigur și cinstit”, recrutat din rîndul acelor ce nu aveau nici un „amestec în corporația sau meșteșugul” șepcarii. Totodată, pentru supravegherea și controlul modului în care se ținea evidența veniturilor și a cheltuielilor „cutiei” și a felului cum se dirijau fondurile, se cerea instituirea unei „deputație socotitoare și împlinitoare”, formată din patru persoane, alese de astă dată exclusiv dintre lucrătorii asociați. Acestei „deputații” îi revenea și sarcina de a aduna cotizațiile lunare de la „călți” și a le depune „în cutie”.

Astfel organizați, prin luptă comună, lucrătorii șepcari nădăjduiau că vor putea rezista în fața exploatării. „Căci ca să zică cineva a se căuta fiecare cu al său — arătau ei — este prea cu neputință la meșteșugul nostru”.

În luna decembrie a anului 1855, în urma unui schimb de corespondență între departamentele vorniciei și visteriei Țării Românești, s-a aprobat constituirea Asociației lucrătorilor șepcari din București. În adresa vorniciei către visterie, din 8 decembrie 1855, se arăta că cererea calfelor era îndreptățită, legală și „folositoare pentru cei ce suferă”; aceasta reieșea și din avizul comisiei comerciale ce fusese consultată în prealabil. Cu rezerva ca la stringerea cotizației să nu se exercite presiuni asupra membrilor asociației, să nu se aplice „vreo măsură ezechutivă”, ci să se lase în „sloboda voință a fiecăruia”, vornicia supunea visteriei „spre a dispoza cele de cuviință”. Visteria, la rîndu-i, însușindu-și raportul primit, aproba, la 16

decembrie 1855, constituirea asociației, „fără însă a avea acest așezămint caracter oficial și nici se permite a se întrebuița măsuri de executare nici din partea dregătorilor, nici chiar din partea obștii, la cazuri de nerăspundere a acelei lunare contribuții din partea vreunui din obștea acelor călfi”. Vornicia primea sarcina să privegheze „asupra păstrătorului fondului ce se aducea din expusa contribuție, ca să nu se abuzeze, ci să se întrebuițeze după voința obștii și pentru sfârșitul care este destinat”.

Este deci în afară de orice îndoială că, la sfârșitul anului 1855, la București, a luat ființă Asociația calfelor de șepcari, deocamdată cea dintâi organizație de acest fel de care avem cunoștință în Țara Românească. Este la fel de important de subliniat că, de fapt, avem de-a face cu cea mai veche organizație de sprijin reciproc de factură muncitorească, la făurirea căreia rolul elementului patronal a fost inexistent. Prezența unui casier negustor, desemnat, mai ales, pentru garanția materială pe care ar fi reprezentat-o, nu schimbă, credem, cu nimic caracterul asociației.

Apariția în mai puțin de zece ani — între 1846 și 1855 — a celor trei asociații muncitorești demonstrează, totodată, apropierea sensibilă a nivelului de dezvoltare și organizare a proletariatului de pe întreg teritoriul locuit de români, deși această evoluție avea loc în condiții întrucâtva deosebite de la o regiune la alta.

Descoperirea acestor documente ne-a dat posibilitatea să semnalăm existența unei organizații muncitorești la București încă la sfârșitul anului 1855, deci a primei asociații muncitorești de întraajutorare a lucrătorilor din Țara Românească. Lipsesc însă documentele care să ne permită cunoașterea activității pe care, eventual, această asociație ar fi dus-o. Indiferent însă de acest aspect, ce-și așteaptă elucidarea, dovedirea existenței asociației adaugă o nouă și însemnată filă la istoricul începuturilor activității organizatorice a proletariatului român.

Publicăm unul din documentele care atestă existența organizației respective.

STATUTELE ASOCIAȚIEI DE AJUTOR A CALFELOR DE ȘEPCARI DIN BUCUREȘTI, CARE URMA SĂ SE CONSTITUIE ÎN 1855, SUB DENUMIREA DE „CASA DE AJUTOR A OPȘTII CĂLFILOR DE ȘEPCARI”

Noua întocmire

Noi, suptscrisele fețe, opștea călfilor de șepcari din Capitală, văzînd tristețe întîmplări ce de mai multe ori ne-au arătat atît pe noi, cît și pe frații noștri, care unii s-au îmbolnăvit și streini, săraci și fără părinți aflîndu-se și neavînd cu ce-și re-

dobîndi sănătatea ajung în cea mai proastă stare pe la ușile unuea și ale altuea, neputînd dobîndi milostivire sau ajutor de la nimeni; și alții murînd în asemenea strîmtoare ajung a se înmormînta cu mila popoului. Și, dorînd a precurma odată pentru totdeauna această tristă soartă ce ne aduce un atac în opște, am chibzuităru cu toți să întocmim o cutie cu numire: «Casa de ajutor a opștii călfilor de șepcari»; în care cutie ne legăm (deși de a noastră bună voie), însă pentru totdeauna, în veci, pre cît fiecare va vie-tui în această calitate de calf de șepcari, atît din noi suptscrîși, cît și cei ce pe viitor se vor adăuga între călfile de șepcari, fără a putea vreunul niciodată a se apăra de aceasta supt nici un cuvînt; să depunem într-însa fiecare cite o jumătate sfaņ pe lună, în care chip adunîndu-se într-însa din vreme în vreme bani, să poată fi fiecare ajutat cu bani dintr-însa la vreme de boală și moarte; însă cel ce va boli și se va scula, după însănătoșire luîndu-se meșteșugul său, să fie dator a depune la cutie treptelniceste suma ce va lua pentru a sa căutare; iar cel ce va muri să fie apărât de înapoierea banilor ce va lua spre a sa căutare și se va înmormînta tot cu bani din cutie.

Această cutie întocmîndu-se se va păstra și se va socoti în chipul următor:

După o înaltă dezlegare ce suptscrîși prin petiție vom cere de la milostivirea înălțimii sale, vom alege înși-ne în prezența acelor dregători, unde vom fi orînduiți a face alegerea, un neguțator sigur, proprietar și cînstit din cei ce n-au amestec în corporația sau meșteșugul nostru, carele să păstreze zisa cutie, precum și o deputație dintre noi care-i să fie socoteli de venitul cutiei și cheltuirea ce se va face dintr-însa, și care-i vor fi datori totdeauna a aduna această depunere de la călfi și a o pune în cutie.

Cu chipul sus zis [...] credem că în veci vom fi apărați de trista soartă în care astăzi ne vedem ajunși. Căci ca să zică cineva a se căuta fiecare cu al său este prea cu neputință la meșteșugul nostru, fiindcă un om strein și sărac ca noi muncind cu acu ca calfă, în zilele de astăzi cînd toate sînt scumpe, nu poate cu nici un chip a strînge, precum proverbu românesc zice, bani albi pentru zile negre. Prin urmare încheind această nouă întocmire și vrînd a se păzi între alci ne-am iscălit fiecare cu mîinile noastre.

[urmează semnăturile]

(Documentele — inclusiv cel publicat mai sus — se află în Arhivele statului București, Vistieria Țării Românești, dosarul 1211/1855; în transcrierea documentului s-au păstrat formele ortografice și de punctuație din original.)

Împăratul codrilor

DUMITRU MUREȘAN

Numeroase cintece și legende slăvesc faptele haiducului Pîntea. Conducător dirz al luptei împotriva nedreptății sociale și a asupririi străine, Grigore Pîntea, cunoscut sub numele de Pîntea Viteazul, este cel mai renumit erou legendar din partea de nord-vest a patriei. El s-a născut în comuna Măgoaja din ținutul Lăpușului, la 1670. Părinții săi au fost țărani lăbogi pe moșia casteianului Sandor de Horomez.

Prezente în amintirea poporului, faptele haiducești săvîrșite, în urmă cu trei secole, de Pîntea Viteazul și de cetele sale care acționau în părțile Chioarului, Codrului, Blhorului, Lăpușului, Bistriței-Năsăud, Sighetului, Hustului și în special în orașele Baia Mare și Baia Sprie, au fost consemnate, la vremea lor, de o serie de documente — diplome și ordine date de Curtea de la Viena sau de autoritățile locale. Cîrmuirea din comitatele și ținuturile amintite se afla într-o continuă alarmă, cu atît mai mult cu cît acțiunile conduse de Pîntea luau o amploare tot mai mare. Ele stîrneau îngrijorare chiar la Curtea Imperială de la Viena. Din „diplomele” lui Leopold I, prin care se ordona în mod categoric urmărirea și prinderea haiducu-

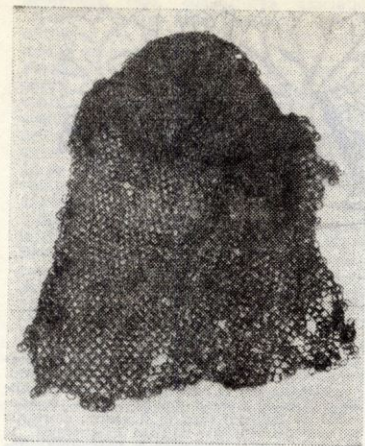
lui, se degajă îngrijorarea nu numai a împăratului, ci și a protipendadei feudale din imperiu.

O diplomă din 23 aprilie 1701, păstrată la fiilala Arhivelor statului din Baia Mare, menționează, în limbajul specific al vremii, eforturile pe care Leopold și nobilimea habsburgică le depuneau pentru prinderea și pedepsirea „împăratului codrilor” — așa cum îl numeau pe Pîntea Viteazul pînă și adversarii săi. „Despre ațișările numitului Pîntea — se spune în document — poporul vorbește și liniștea acestuia este tulburată. Același Pîntea, în public, trebuie proscris și pretutindeni să fie urmărit. Să se anunțe o răsplătă imperială aceluia care îl va prinde viu sau mort. Acest lucru să fie proclamat și adus la cunoștința tuturor, așa cum am hotărît noi cu generozitate.

De aceea se ordonă în mod ferm ca el, oriunde s-ar găsi, pe baza legilor în vigoare [...] oriunde poate fi prins chiar dacă se apără, dacă nu altfel, pe baza statutului poate fi ucis.

Pîntea Grigore judecînd un boier (relief în ghips de Vida Gheza)

Coiful de la cămașa de zale a lui Pinteasa...

...și biserica de lemn din Budești-Maramureș, unde s-a păstrat

Se va înmîna o răsplătă în bani aceluia care pe numitul Pinteasa îl va prinde viu sau mort.

La fel se ordonă guvernatorului Transilvaniei că aceluia care îl va prinde pe numitul Pinteasa să i se plătească 500 taleri imperiali.

Teama iscată la Curtea din Viena de acțiunile lui Pinteasa se datora, după cum se poate desprinde din conținutul diplomei imperiale, și faptului că acțiunile viteazului aveau nu numai un caracter haiducesc, ci și politic. Într-un alt document se arată că Pinteasa „aștia poporul din părțile Maramureșului, Sătmăruului și Bihorului”. Se recunoștea astfel în Pinteasa și oastea lui o forță ce acționa într-o zonă precis conturată. În același timp, sublinierea de trei ori, în textul respectivei diplome, a „recompensei” ce se acorda celui care îl prindea pe Pinteasa vădește și mai mult deruta autorităților.

Dispariția lui Pinteasa n-a avut însă loc în urma vreunei acțiuni a oastei imperiale. În aceeași arhivă sătmăreană se păstrează un document, în care este consemnată moartea glorioasă a „eroului de la Măgoaja”.

La doi ani după ineficienta diplomă a lui Leopold, imperiul a fost cuprins de puternice frământări. Francisc Rákóczi al II-lea a ridicat steagul luptei antihabsburgice. Proclamația sa de la Brezna, în care promitea însemnate scutiri de dări, a găsit un puternic ecou în rîndurile țărănimii. În urma unei înțelegeri realizate între Rákóczi și Pinteasa, țărânii din zona de acțiune a haiducului s-au înrolat masiv în oastea lui Rákóczi. Pinteasa, cu oastea sa, a obținut

răsunătoare victorii, cucerind fulgerător, una după alta, mai multe cetăți din Maramureș. La asediul orașului Baia Mare, în august 1703, a căzut însă eroic.

Procesul verbal din 14 august 1703, întocmit în ședința senatorială a Comitatului Baia Mare, conține o parte din constatările făcute în legătură cu moartea eroică a lui Pinteasa Viteazul la porțile orașului. În document se arată că „...locotenentul Balla „Ursuly, cu două oști [companii] și cu [...] domnul PINTEA din Măgoaja, încă cu 7-8 companii, care prin alte persoane a solicitat să intre în grația domnului voivod Rákóczi Ferencz, venind repede pe jos, spre oraș, s-a apropiat de poartă, dorind să se cedeze orașul voivodului. După mai multe discuții între ei și oraș, au stabilit că fiind seara vor da zăloguri în mod reciproc. S-au dus curuților din oraș pline, carne și vin. Neștiind din ce cauză, au împrăștiat plinea și carnea, au spart fundul butoaielor de vin și cu o mare minie au atacat poarta. Între ei, principalul și primul care a tăiat poarta exterioră a fost amintitul PINTEA, în ciuda interzicerilor din partea locotenenților curuți. Locuitorii au fost nevoiți să prindă arma și în cadrul bătăliei a fost împușcat și PINTEA”.

Deși Pinteasa a căzut în timpul asediului, ostașii săi au cucerit Baia Mare. Numele și faptele lui au căpătat putere de simbol, mulți dintre conducătorii de haiduci care i-au continuat lupta împrumutându-i numele.

Splendide miniaturi împodobesc „Hrisovul arhieresc“, datat 20 iulie 1715 (Testamentul lui Antim Ivireanul, pag. 81)

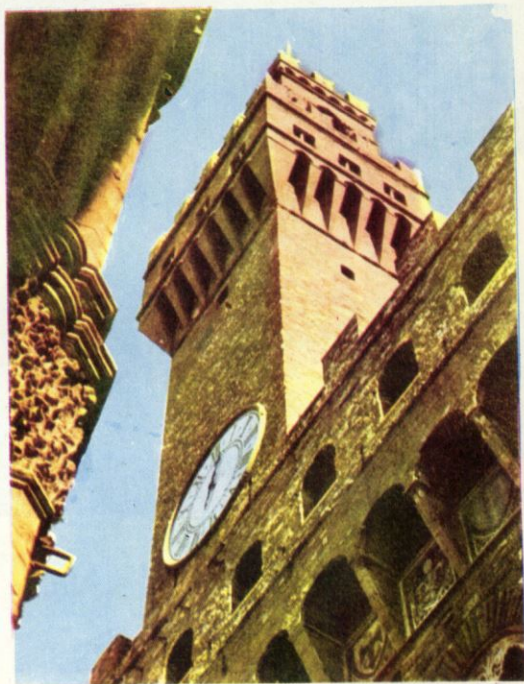

Florența, leagănul Renașterii italiene

Printre severele și desăvârșit de armonioasele palate, cu ziduri de fortăreață, se înalță, sculptată în marmură alb-trandafirie, catedrala Santa Maria del Fiore. În stînga ei, clopotnița — campanila — lui Giotto și baptisterul (Francesco Guicciardini — un nume ilustru în Renașterea italiană, pag. 69)

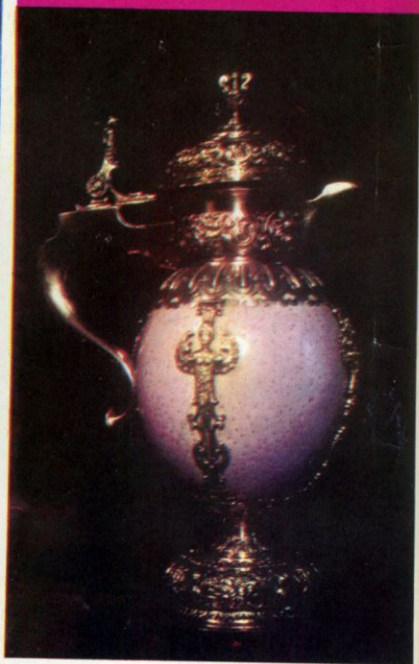
Fototeclor ENIT — Roma

Palazzo Vecchio sau Signoria, sediul conducătorilor republicii florentine, mai apoi reședința lui Cosimo de Mediciș. În acest turn care străjuiește Piazza della Signoria și-a petrecut Savonarola ultimele zile ale vieții

Din comorile muzeelor noastre : Cavaler
cu șoim pe o placă ornamentală de
faianță, din secolul al XVIII-lea ; Cană
din ou de struț montat în argint aurit
(Muzeul județean Bihor-Oradea)

FRANCESCO GUICCIARDINI:

Pe chipul său pătrat, cu trăsături lipsite de relief, linia energică a buzelor și privirea aspră îi confereau un aer de duritate (Portret de Giuliano Bugiardini)

un nume ilustru în Renașterea italiană

acad. ANDREI OȚETEĂ

Candidatul la doctorat care are norocul să dea peste un subiect în stare să-l introducă în centrul vieții unei epoci, a dobândit o experiență decisivă pentru toată cariera lui științifică.

Norocul acesta l-am avut eu când, în toamna anului 1922, profesorul de la Sorbona, Henry Hauvette, a acceptat subiectul de teză de doctorat pe care i l-am propus: *Francesco Guicciardini — viața publică și gândirea politică*.

Subiectul era dintre cele mai mari și mai îndrăznețe. Istorici celebri ca Leopold Ranke, Pasquale Villari, Francesco de Sanctis, Ludovic Pastor, Eduard Fueter și, în general, toți istoricii care s-au ocupat

de prima jumătate a secolului al XVI-lea s-au întemeiat pe scrierile lui Fr. Guicciardini și au luat atitudine față de ideile lui. La Sorbona chiar, Eugène Benoist a publicat în 1863 o teză de doctorat în litere despre Guicciardini. Dar acești autori se întemeiau aproape exclusiv pe *Istoria Italiei*, principala operă a lui Guicciardini, cunoscută încă din 1561. Când Benoist și-a susținut teza de doctorat, publicarea operelor inedite ale lui Guicciardini, începută în anul 1857, nu era decît la volumul al treilea.

În afară de aceasta, am avut privilegiul de a fi fost admis în arhiva familiei Guicciardini, unde am găsit actele originale ale marelui istoric și om de stat, care

mi-au permis să stabilească data și geneza principalelor sale acte și opere politice.

Urmărind activitatea publică și gândirea politică a lui Guicciardini, am pătruns direct în miezul Renașterii italiene de la sfârșitul secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea, adică în perioada clasică a Renașterii italiene. Cum spunea Montaigne: „El (Guicciardini) e istoric diligent și de la care, după părerea mea, se poate învăța exact, ca de la nici un altul, adevărul asupra problemelor din timpul lui; de altfel, în cele mai multe el însuși a fost actor, și încă într-un rol onorabil”.

O lucrare pentru sine

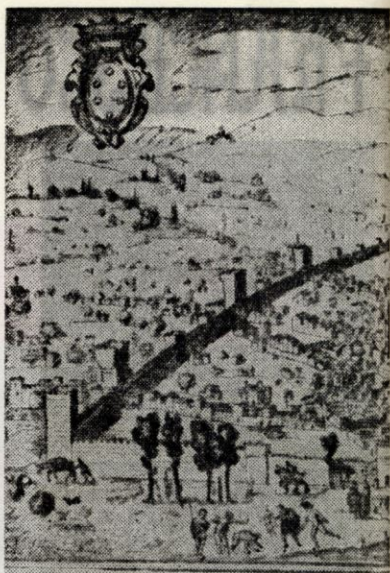
Fr. Guicciardini s-a născut la 6 martie 1483, într-o veche familie aparținând marii burghezii în formare (*popolo grasso*), al cărei membri au fost investiți cu cele mai înalte dregătorii ale Republicii și, timp de 200 de ani, au reprezentat Republica florentină în diferite misiuni diplomatice, fără să negligeze adevărații factori de ascensiune a „Popolenilor” florentini: industria și comerțul.

În 1367 familia lui a fost înnoibilă.

Aceste antecedente permiteau viitorului istoric să aspire la o mare carieră politică. Pentru a o realiza, Guicciardini a făcut studii care l-au situat printre cei mai erudiți umaniști ai timpului. Până la vârsta de 15 ani, el și-a făcut studiile în familie, sub conducerea tatălui său. A învățat, în afară de latină, puțină greacă, pe care însă a uitat-o. Noțiuni de logică și de matematică au completat prima serie a cunoștințelor sale. În 1498 a început să studieze dreptul, pe care avea să-l continue timp de șapte ani, până la sfârșitul anului 1505.

Înscriș la Universitatea din Pisa, transferat la Florența, a putut să asculte juriști celebri, ca Ormanozzo Deti și Filippo Decio. În 1502 a trecut la Universitatea din Padova, considerată atunci ca „cea mai mare școală de drept din lume”.

În noiembrie 1505 și-a luat doctoratul în drept și s-a întors la Florența. Înscriș în barou, a dobândit repede, prin știința și talentul său, o reputație care a făcut din cele mai importante familii și corporații florentine cliențele lui. Dar spiritul scolastic care predomina încă în practica justiției și obliga pe avocat să facă apel nu la reflecție și la fapte, ci la citate din autori clasici, l-a instrăinat de această profesiune. Respingând mecanismul greoi al scolasticii, Guicciardini a căutat elementele probei în rațiune și în fapte, adică în legi și în experiență. Prin această opoziție la metodele scolastice și la spiritul juridic învechit, el își manifesta de pe atunci adevărata lui vocație care era de a studia fără idei preconcepționale omul și

mediul în care trăia. Acestei tendințe raționale, care avea darul de a-l pregăti pentru arta de a guverna, i se datorește prima lui scriere importantă, *Istorie florentină* (întreruptă în 1509). Scrierea nu era destinată publicității: descrierea luptelor politice din Florența secolului al XV-lea era făcută numai pentru instruirea sa personală. La capătul analizei sale, el a constatat că Republica florentină a suferit ori de câte ori „oameni de calitate au fost excluși de la conducerea statului” și că „Florența nu va cunoaște ordinea și stabilitatea politică decât sub guvernarea unor bărbați eminenți, agreeți de popor”. Era o aluzie la regimul patriciatului, care între 1393 și 1425 salvase Florența de primejdia de a fi cucerită de ducatul milanez și de regatul napolitan. Acest regim ilustrat de Maso degli Albizzi, Niccolò da Uzzano și Gino Capponi a fost considerat de Guicciardini ca „cel mai înțelept, cel mai glorios, cel mai fericit guvern din câte a avut vreodată Florența”. Era regimul ideal al aristocrației florentine, căreia îi aparținea și familia lui Guicciardini.

Principatul Medicilor care a urmat acestui regim din 1434 până la invazia francezilor în 1494 n-a fost în esență decât „o tiranie”, deși Medicii au păstrat în aparență instituțiile republicane și populare. La apropierea francezilor, poporul florentin s-a răsculat, a alungat pe Medici și a

Florența — ca, de altfel, toate celelalte state italiene — concepea libertatea Italiei nu ca un mijloc de a organiza peninsula într-un stat unitar, ci ca o întoarcere la politica de echilibru a lui Laurențiu cel Măreț

restabilit republica și guvernul popular. În 1512, după izgonirea francezilor din Italia, Medicii s-au întors la Florența și au restabilit Principatul*. Această perioadă de frământări și revoluții a constituit cadrul activității și temele reflecțiilor critice ale lui Guicciardini.

În octombrie 1511, el a fost numit ambasador al Republicii florentine în Spania (1511-1514). Aici a cunoscut pe unul dintre maestrul politici europene, regele Ferdinand Catolicul, care a exercitat o puternică influență asupra spiritului lui. Guicciardini a cunoscut în Spania o țară bine organizată sub autoritatea unui rege care n-a ținut seama de legile moralele practice decât cind acestea au servit scopurilor sale politice. Cind s-a întors la Florența, situația era complet diferită de aceea pe care o lăsase la plecare.

În 1512, Medicii au răsturnat guvernul popular care avusese puterea în 1494 și au restabilit Principatul. Guicciardini nu luase parte la această revoluție și, prin urmare, nu s-a putut prevala de serviciile pe care le-ar fi adus învingătorului. El a izbutit, totuși, să câștige favoarea stăpînitorilor Florenței. La recomandarea lui Lorenzo de Medicis a fost numit, în 1516, guvernator al orașelor Modena și Reggio, la care, în 1521, avea să se adauge și Parma. Cu unele întreruperi, datorate unor însărcinări superioare, Guicciardini a guvernat statele papale timp de aproape 20 de ani, sub cei doi papi, Leon al X-lea (1513-1521) și Clement al VII-lea (1523-1534).

Calitatea dominantă: inteligența

Guicciardini a fost principalul exponent al politicii papale și principalul făuritor al Ligii de la Cognac (1526-1527) încheiată între papa Clement al VII-lea și Francisc I, pentru izgonirea imperialilor din Italia. Ideea dominantă a acestei politici era că — neputînd să înfrunte ambele mari puteri care își disputau stăpînirea asupra Italiei — papalitatea trebuia să împiedice ca una și aceeași putere să cuprindă ambele extremități ale peninsulei și astfel să aservească toate statele italiene, inclusiv Florența.

* Cu o scurtă întrerupere, între 1527 și 1530, Principatul avea să dureze pînă la unificarea Italiei, la mijlocul secolului al XIX-lea.

Lorenzo de Medicis: o tiranie luminată, pe măsura Renașterii

Încă din această vreme, fizionomia intelectuală și morală a lui Guicciardini ni se înfățișează limpede. Viitorul va preciza unele trăsături, dar n-o va schimba.

Portretul executat de Giuliano Bugiardin, pe care Giorgio Vasari l-a declarat foarte asemănător, ni-l prezintă într-un fotoliu la masa de lucru, cu pana în fața unei pagini din *Istoria Italiei*, îmbrăcat într-o blană, acoperit cu o bonetă care îi ascunde urechile (pentru a masca un defect) și accentuează forma pătrată a feței. Trăsăturile, lipsite de relief, ar fi comune fără linia energică a buzelor și flacăra neliniștită care îi strălucește în ochi. Privirea aspră și pătrunzătoare i-a conferit un ascendent fizic pe care contemporanii l-au semnalat: „Severitatea expresiei, adăugată la rigiditatea atitudinii — spune un contemporan —, îi conferea un aer aproape dur“. Nota gravă și solemnă caracterizează spiritul operei sale principale, *Storia d'Italia*. Ea l-a servit în cariera lui de guvernator al statelor papale.

Calitatea superioară și dominantă a lui Guicciardini a fost inteligența, o inteligență pozitivă și practică, care niciodată nu s-a mulțumit cu fraze generale și vagi. Istoricii clasici greco-romani au lăsat urme profunde în spiritul lui, dar ei nu i-au adus soluții, ci întrebări la care răspunsul i l-a dat întotdeauna „experiența

luminată de rațiune“. Din lecturi nu reținea decât ceea ce putea avea o aplicare practică. Cu o frază disprețuitoare arunca tot restul în domeniul desconsiderat al utopiei: „Aceasta i-a fost mult mai ușor lui Platon s-o imagineze decât altora s-o realizeze“.

Spre deosebire de contemporanii săi, mari admiratori ai Constituției romane, Guicciardini a găsit-o proastă, fiindcă a perpetuat războiul civil între plebe și patriciat. Baza puterii romane a fost, după el, organizarea militară întemeiată pe exploatarea provinciilor cucerite. Aceasta e o idee profundă, demnă de un mare istoric.

În locul deducțiilor abstracte, el prefera rezultatele experienței și ale observației directe. Guicciardini era de părere că inteligența naturală poate da rezultate valabile numai cu concursul experienței și ceea ce aprecia în chip deosebit la inteligență era discernământul, care, de altfel, era principala lui calitate. Această calitate explică exactitatea cu care a judecat oamenii. El a excelat în arta de a prinde trăsăturile esențiale ale unei persoane și de a descoperi resortul secret al voinței și acțiunii ei. În această calitate de a judeca profund oamenii avem o garanție de imparțialitate, care constituie una din trăsăturile fundamentale ale *Istoriei Italiei*. Gustul de a cîntări și de a determina diferitele valori ale unui om aveau să-l ducă la procedeele paralelelor, ca mijloc de analiză a faptelor istorice și de caracterizare a unor persoane. „Noi am avut în Iuliu al II-lea și Clement al VII-lea doi papi foarte diferiți ca fire: unul — spirit înalt și vast, deși nerăbdător și impulsiv, cu o natură francă și liberală; celălalt — suflet mediocru și timid, dar foarte răbdător, moderat și ascuns. Oamenii atît de diferiți au săvîrșit, și unul și altul, acțiuni mari.“

Patima nemăsurată a gloriei

Un procedeu asemănător l-a condus la hotărârile pe care a trebuit să le ia. Înainte de a trece la fapte, el cerceta toate eventualitățile și nu se decidea decât după ce le examina pe toate. De aici tăria hotărîrilor și obiceiul de a examina marile probleme politice sub forma a două discursuri contradictorii.

Aceste calități au fost puse în serviciul unei ambiții enorme care l-a lansat de tîrziu în politică. Setea de glorie care ilustrează individualismul Renașterii a fost unul din mobilurile principale ale cercetării lui Guicciardini. „Acelui care consideră înainte de toate gloria, spunea el, totul îi va reuși, fiindcă acela nu va ține seama nici de oboseală, nici de primejdii, nici de bani. Eu o afirm fiindcă am simțit-o. Acțiunile oamenilor pe care nu-i îmboldește acest element arzător sînt de-

șarte și moarte^a. Prin această patimă nemăsurată a gloriei, prin această nevoie imperioasă de activitate și de dominație, prin această aspirație de valorificare integrală a omului, prin această viziune clară a motivelor și resurselor propriilor sale acțiuni, prin această urmărire dirză a succesului, Guicciardini este unul din personajele cele mai strălucite și mai reprezentative ale Renașterii italiene. Ceea ce-i lipsește, pentru a oferi o imagine completă a acestei epoci, este gustul și imaginația. Era sec și rece. El nu concepea arta decât ca o manifestare exterioară a bogăției și puterii. El nu a avut decât o concepție decorativă a artei.

Idealul politic al lui Guicciardini se poate rezuma în trei idei, formulate de el însuși într-unul din *Ricordi*-i săi: „Trei lucruri vreau să văd înainte de moarte; dar mă tem că oricât aş trăi n-am să ajung să văd nici unul: un regim republican ordonat în orașul nostru, Italia liberată de toți barbarii și lumea scăpată de tirania acestor preoți ticăloși”. Aceste idei exprimă idealul a cărui realizare Guicciardini a urmărit-o toată viața și, în același timp, definesc spiritul noii societăți florentine ridicate pe ruina vechii orînduirii feudale.

Problema unui regim republican bine ordonat constituie tema fundamentală a scrierilor sale politice. În diverse *Discursuri* și *Considerații*, Guicciardini a prezentat regimul republican ca fiind cel mai potrivit, fiindcă avea sprijinul maselor populare, care între 1494 și 1512 au făcut experiența libertății și democrației. Liberul asentiment al guvernanților era, pentru Guicciardini, condiția esențială a unui guvern legitim. „Principii — spune el — n-au fost inventați în folosul lor, fiindcă nimeni nu s-ar fi pus în servitute gratis; ei au fost acceptați în interesul poporului care ține să fie bine guvernat; prin urmare, un principe care nu ține seama de popor nu mai e principe, ci tiran”.

Acest regim a fost aplicat în 1494-1512 și n-avea decât să fie reformat după modelul Constituției venețiene pentru a se potrivi Florenței. Dar aristocrația, căreia Guicciardini voia să-i încredințeze puterea, nu era aristocrația de sine, ci noua aristocrație a inteligenței și meritului.

Regimul instituit după întoarcerea Medicilor n-a vrut să țină seama de proiectele constituționale ale lui Guicciardini și a instituit Principatul absolut. Sub toate regimurile și în toate împrejurările, Guicciardini a căutat să restaureze principul aristocrației de merit, care, după părerea lui, era singurul care putea să salveze independența Florenței. Fidelitatea față de aceste idealuri constituie unitatea acțiunii și gândirii lui politice. Florența nu se putea bucura de „un regim republi-

can bine orînduit și stabil” decât într-o Italie „liberată de toți barbarii”. Or, spaniolii care stăpîneau regatul napolitan au dobîndit în 1522 și ducatul din Milano, iar încercarea Ligii de la Cognac (1526-1527) de a recuceri Milano s-a terminat cu dezastrul de la Pavia, care a făcut din Habsburgi stăpîni întregii Italii. Cea mai serioasă și mai vastă încercare făcută în secolul al XVI-lea de a cuceri libertatea Italiei n-a izbutit, fiindcă Italia nu forma o unitate economică. Principalele state italiene aveau interese deosebite și nici unul nu era dispus să renunțe la independența sa în favoarea altui stat italian. Prin interesele sale majore, Veneția era legată de Orient. Regatul napolitan — de Spania, iar Lombardia — de Franța. Cea mai înaintată din punct de vedere economic, politic și cultural, Florența, a preferat să cadă sub stăpînirea Franței decât să accepte supremația Veneției. Astfel, spiritele cele mai înalte, în frunte cu Guicciardini, concepeau libertatea Italiei nu ca un mijloc de a organiza peninsula într-un stat unitar, ci ca o întoarcere la politica de echilibru a lui Laurențiu cel Mare, care a asigurat, pînă la invazia Franței în 1494, independența tuturor statelor italiene. Idealul politic al lui Guicciardini era de a reduce lucrurile în termeni ca „în Italia să nu fie principe care să poată da legi altora”.

A treia dorință a lui Guicciardini a fost să vadă „lumea eliberată de tirania clerului”. „Nimeni” — declara el — n-a detestat mai mult ca mine ambiția, lăcomia și corupția clerului... Și totuși gradul pe care l-am avut sub mai mulți papi m-a silit să iubesc în interesul meu particular puterea lor; și, dacă n-ar fi fost această considerație, l-aș fi iubit pe Martin Luther ca pe mine însumi, nu pentru a mă elibera de legile impuse de religia creștină în felul în care e interpretată și înțeleasă îndeobște, ci pentru a vedea pusă această tagmă de sclerații la locul cuvenit, adică să rămînă ori fără vicii, ori fără autoritate”.

Orgoliul împotriva omeniei

Cu toate manifestările sale de respect pentru religia creștină, Guicciardini nu a fost religios. Deismul lui, deși exprimat cu gravitate, e lipsit de putere de convingere. În timpul crizei din 1527, cînd și-a văzut toate proiectele ruinate, cariera compromisă și onoarea amenințată, el n-a căutat consolare în credința religioasă, ci în orgoliu. Instinctele lui autoritare au respins învățătura care face din orgoliu un păcat capital și din smerenie o virtute creștină. Inteligența lui pozitivă a fost insensibilă la mister, ca și la poezie și la artă. El a înțeles credința fiindcă i-a găsit o explicație rațională: credința

mută munții fiindcă produce dirzenle. Că cei mai mulți dintre contemporanii și prietenii săi, Guicciardini era un păgîn. Respectul lui pentru conveniență și precauțiunile lui verbale n-au putut ascunde gustul lui pentru doctrinele antice care preaslăveau forța individuală și libera expansiune a personalității umane. Ceea ce a reproșat el mai ales religiei creștine a fost că moleșește spiritele, înconjoară pe oameni cu mil de greseli și-i abate de la multe acțiuni bărbătești. Dar cu toată aversiunea lui față de creștinism, Guicciardini s-a păzit să atace „lucrurile care par a depinde de Dumnezeu; ele au prea multă putere asupra spiritului ignoranților”.

Prudență de diplomat abil, fără îndoială, dar mai e ceva: scepticismul lui Guicciardini era lipsit de o puternică armătură științifică. El a ghicit că marile descoperiri geografice aveau să cлатine interpretarea biblică a lumii fizice. Dar din lipsă de dovezi pozitive, el considera biserica invulnerabilă pe terenul dogmelor. Așa se face că i-a reproșat lui Luther de a fi criticat dogmele, în loc de a fi atacat clerul. Toată opinia publică din Italia ar fi fost alături de el.

Guicciardini a rămas în cadrul bisericii nu numai din considerație pentru interesul său particular, ci fiindcă știința din timpul lui nu i-a oferit mijlocul de a se elibera de sub autoritatea dogmei. Abia în secolul al XVII-lea, cu Galileo, Descartes și Newton, se va constitui baza științifică care va permite contestarea dogmei.

Scepticismul religios al lui Guicciardini s-a răsfîrțat și asupra politicii sale. În calculele sale politice, el a făcut abstracție completă de morală. El socotea că salvarea societății poate cere uneori măsuri care să fie în contradicție cu legea morală și pe care totuși omul politic nu le poate repudia fără să-și calce datoria față de stat.

Fără să împingă indiferența morală pînă la cinism, nu s-a lăsat stîngherit de scrupulele morale în acțiunile sale. La el scrupulul moral era înlocuit prin sentimentul de onoare, înțeles nu în sens feudal, ci modern.

Nobilimea feudală n-a cunoscut decît onoarea care reglementa relațiile între oamenii de același rang. Morala oamenilor de afaceri i-a substituit etica comercială, care înseamnă respect al contractelor și al convențiilor. Omul de afaceri adevărat nu se poate lipsi de onestitate, de lealitate și de fidelitate în relațiile sale profesionale, fiindcă pe ele se întemeiază creditul care înseamnă încredere.

Prin caracterul și ideile sale, Guicciardini a exprimat cel mai exact caracterul și spiritul burgheziei în formare, din timpul său.

„Cîștigul fiind o condiție de existență pentru orice întreprindere industrială și co-

mercială, calculul rece a devenit principiul fundamental al activității burgheze. Toate ideile politice, economice și morale ale lui Guicciardini se pot reduce la acest principiu. „Secretul economiei — spunea chiar el — stă în a ști să cheltuiești cu cîștig”. Aceeași prudență cerea să nu cheltuiești cîntind pe cîștiguri viitoare, fiindcă de multe ori nu se realizează ori sînt mai mici decît ai scontat. Cruțarea liber acceptată era pentru el o virtute; orice cheltuială de prisos însemna un act de nebunie. „Mai multă cinste îți face un ducat pe care l-ai păstrat în pungă decît 10 pe care i-ai cheltuit”.

Principiul „cîștig și prevedere” se aplica și activității sale politice. „Roagă-te lui Dumnezeu să nu te afli acolo unde se pierde”.

În virtutea aceluiași principiu, considera timpul ca un capital care trebuie întrebuințat rațional, adică economic. „Deși viața oamenilor e scurtă, totuși acela care știe să prețuiască timpul și nu-l pierde degeaba face progrese destule”. Omul medieval nu prețuia timpul, fiindcă nu-l putea valorifica. Pentru omul Renașterii, timpul era unul din factorii esențiali ai producției și al succesului în viață și de aceea trebuia măsurat și cruțat. Orogile pe care turnurile bisericilor și primăriilor au apărut pentru prima oară în secolul al XIV-lea în orașele Italiei, și în prețuirea timpului Guicciardini s-a dovedit un pionier al vremurilor moderne.

După precipitare, frivolitate și risipă, ceea ce detesta mai mult era lipsa de activitate. Munca rațională și metodică săvîrșită dintr-o necesitate interioară e cea mai puternică afirmare a personalității. Înlocuind cultura trîndăviei prin cultura muncii, Renașterea a răsturnat valorile admise în evul mediu; în această privință, Guicciardini a fost un fidel interpret al timpului său.

Rezumînd calitățile și ideile pe care Guicciardini le-a avut sau le-a admirat — discernămintul, simțul critic, prudența, spiritul de observație, experiența, etica muncii și a economiei, setea de glorie — și comparîndu-le cu ceea ce a condamnat sau a respins — sensul mistic și religios, credința în minuni și providență, acceptarea fără critică a unor idei, numai fiindcă au fost exprimate de o autoritate, neprevăderea, pasivitatea etc. — constatăm că, în opoziție cu mentalitatea vechii lumi feudale, întemeiate pe o ordine statică și subordonată ideii de subzistență, Guicciardini a reprezentat însușirile dinamice ale noii societăți burgheze, care atînsese la Florența cel mai precoce și mai înalt grad de dezvoltare. Guicciardini a fost omul Renașterii, adică reprezentantul autentic al timpului său și, tocmai prin aceasta, unul dintre marile nume ale Renașterii italiene și ale civilizației universale.

ORASUL BANILOR

„Orașul — spunea marele istoric francez H. Pirenne — este totdeauna expresia unei civilizații”.

Viața și prosperitatea lui sînt strîns legate de starea finutului înconjurător, al cărui specific, într-o oarecare măsură, îl exprimă.

Poarta conacului Buzestilor (După un desen de Nicolae Grigorescu)

de-a lungul veacurilor

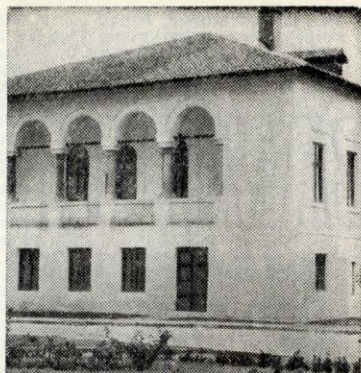
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Așezare străveche, ale cărei începuturi sînt puse de tradiția istorică și de legendă în legătură cu nașterea statului Țara Românească, Craiova este amintită documentar cu acest nume în vremea domniei lui Vladislav II (1446-1456). Situată pe moșia boierului Neagoe, ajuns ban de Strehaia în vremea lui Basarab Tepeș (1477-1481), localitatea a început să aibă spre sfîrșitul secolului al XV-lea, în condițiile dezvoltării schimbului de mărfuri, un însemnat rol economic. Creșterea puterii economice i-a fost înlesnită de poziția ei geografică, așezarea fiind situată la locul de întîlnire a drumurilor care vin dinspre

pasurile munților, vadurile Dunării și ale Oltului.

Neagoe de la Craiova și fiii săi, fiind pas cu dezvoltarea istorică, și-au organizat domeniile în vederea producției de mărfuri; ei au ajuns să dispună de o mare putere economică, și pe baza acesteia, au început să joace un rol important în viața politică și culturală a Țării Românești. Prin bogăția, luxul, gustul artistic și protecția acordată culturii, această familie poate fi comparată cu celebrele familii nobiliare ale Europei contemporane ei.

Interesat în a-și apropia puternica familie de boieri olteni, factor însemnat în asigu-

Pe locul caselor boierilor Craiovești, Constantin Brîncoveanu a construit în 1699, casa Băniei — cea mai veche construcție civilă din Craiova și unul din cele mai vechi monumente istorice din România

rarea stabilității domniei, Vlad Călugărul (1482—1495) a consimțit la transmiterea ereditară în familia lor a băniei, care după moartea lui Neagoe de la Craiova a fost ocupată de fiul său mai mare, Barbu; în vremea acestuia, sediul băniei a fost mutat la Craiova. Pe lângă considerentele economice, schimbarea s-a datorat și faptului că părțile Strehaiei erau bînuite, tot mai frecvent, de incursiunile de pradă ale turcilor. În ținutul respectiv, otomanii reușiseră chiar să smulgă fișii din trupul țării.

Radu cel Mare (1495-1508), urmașul lui Vlad Călugărul, pentru a-și asigura și el colaborarea boierilor Craiovești — adevărații stăpîni ai Olteniei — a creat pentru aceștia instituția **marii băniei a Craiovei**, consfințind astfel atotputernicia lor în provincia din dreapta Oltului.

Devenită reședință a primului sfetnic al domniei, Craiova avea să fie de aci înainte consultată, spunîndu-și cuvîntul în cele mai de seamă probleme politice cu care era confruntată Țara Românească. În momentele de criză ale puterii centrale, ea va interveni, sprijinînd pe acei pretendenți favorabili ei sau impunînd în scaun candidați proprii.

Prin instaurarea pe tronul Țării Românești a lui Neagoe, fiul marelui vornic Pirvu Craiovescu, și crearea unei genealogii ce evoca descendența acestuia din Basarab „întemeietorul”, Craiova își „legitima” pretenția de a disputa tronul țării.

Simbol al epopeei românești de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, Mihai Viteazul a contat, în înfăptuirea marilor sale planuri, pe eroismul factorilor politici din dreapta

Oltului, cu care el intrase în legătură, mai întîi, ca bănișor de Mehedinți, mai apoi ca mare ban al Craiovei și unde, în urma căsătoriei cu Doamna Stanca, nepoata lui Dobromir banul, avea un întins domeniu și multe rude bogate. Sprijinindu-se într-o măsură considerabilă pe boierii olteni, dintre care s-au detașat în special figurile fraților Buzesti, comandanți militari temerari, abili diplomați și iubitori de cultură, Mihai Viteazul a reușit să readucă în atenția lumii europene o țară pe care vicisitudinile istorice o obligaseră, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la un reflux politic.

Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul, refacerea, fie ea și temporară, a unității politice pe care o evoca numele de „Dacia” au augmentat conștiința românească și i-au imprimat acestuia un țel politic precis. Fapta lui Mihai a însuflețit generații după generații în lupta lor pentru crearea statului național român unitar și independent, iar figura fastului ban al Craiovei a căpătat contururi aureolate, personificînd ideea de unitate națională. „De la 1600 — scria N. Iorga despre Mihai Viteazul — nici un român n-a mai gîndit unirea fără uriașă personalitate, fără paloșul sau secura lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui, de curată și desăvîrșită poezie tragică”.

Despre înfățișarea Craiovei în pragul secolului al XVII-lea, silezianul Baltasar Walter arăta că ea se prezenta ca „cetate mare, populată, prea avută în proviziuni de tot felul, dar lipsită de ziduri și de fortăreață”.

În secolul al XVII-lea, orașul de reședință al marelui ban s-a dezvoltat ca un activ centru comercial și a beneficiat, în ce privește monumentele sale, de sprijinul domniei, în special al acelor domni care descindeau din Craiovești, cum au fost, de pildă, Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu. Episcopul catolic din Gallipoli, Petru Bogdan Bakšić, constata, pe la 1640, că la Craiova exista o vie activitate economică. „În fiecare vineri, relatea el, se ține țîrg în acest oraș și se aduc de la sate, la bilci, oi și alte vite în număr foarte mare, și vin negustori din Turcia, chiar și de la Constantinopol, ca să cumpere vite [...] Bisericile [sînt] foarte frumoase”.

În ciuda efortului domniei de a reduce atribuțiile marilor bani de Craiova continua să se manifeste din partea unora dintre cei ce ocupau această înaltă dregătorie o notă de grandooare și fast, expresie a unor pretenții pe care mersul evenimentelor avea să le lipsească de conținut. Despre Mareș banul, cronicarul Radu Popescu relatea că: „...în vreme ce s-au dus Mareș banul la Craiova, nu s-au dus ca alți bani de mai naintea lui, smeriți, ci cu mare pompă s-au gătit, cu slujitori mulți den București, cu grapă (adecă steag bănesc: așa să zice, grapă); cu trîmbețe, tobe, surle și după dinșul gloată și cițiva copii den casă cu sulite; iar înaintea cițiva povodnici împodobii și altele ca acestea”...

La începutul secolului al XVIII-lea, secretarul lui Constantin Brîncoveanu, Del Chiaro, găsea Craiova „un oraș mare [...] Se află aci, scria el, în partea principală a orașului, un han frumos, zidit [...] de starețul mănăstirii Horez, pentru veniturii”.

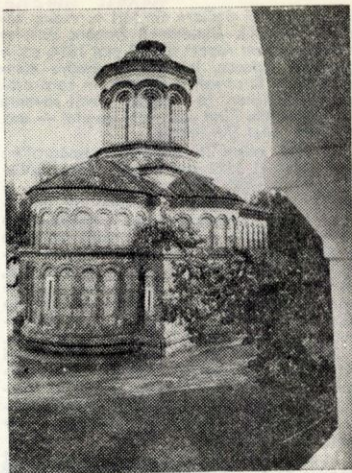
Cînd, în efemera lor stăpînire asupra Olteniei, austriecii au încercat, în secolul al XVIII-lea, să aplice aici, încălcînd obiceiuri vechi și legi îndătinăte, măsuri care să ducă la încadrarea provinciei în Imperiul habsburgic și la stocarea ei economică, Craiova a reacționat și exemplul ei s-a întins în întreaga provincie din dreapta Oltului. O varietate de mijloace au fost găsite pentru a face imposibilă realizarea planului unei stăpîniri austriece de durată în Oltenia. S-a acumulat atunci o experiență în mișcarea de rezistență a populației împotriva stăpînitorului străin, care, după reunirea, în 1739, a Olteniei cu Muntenia a adăugat valențe noi luptei dusă pe ansamblul întregii țări, contra regimului turco-fanariot.

Printr-un hrisov din 3 mai 1750, Grigore al II-lea Ghica, dăruia, cu sfatul și blagoslovenia mitropolitului Neofit, Casele bănești din Craiova, restaurate de Constantin Brîncoveanu, Episcopului Grigorie Scoteanu al Rîmnîcului. Dania era întărită la 8 noiembrie 1753 de Constantin Racoviță, care motiva: „scoțind Domnia mea că este cu cale, fiindcă orașul acesta este scaun domnesc și poliție mare (aci în sensul de reședință) de cît alte orașe, unde de apururea oșebit de altă adunare, de boierii mari i de neșuțatori, și alți oameni de cînte, ce se află lăcuiitori acolo, este și ban mare, epitrop și purtător de grije în locul Domniei mele, peste acele cinci județe de peste Olt. Și se cade dar a avea Sființia sa așezămînt mai mult acolo în Craiova, că aflîndu-se Sființia sa mai adesea cu mergerea acolo, va fi pentru mai bună îndreptare spre sufletescul folos al lăcuiitorilor, de vreme ce ca la un scaun domnesc fiind și la mijlocul locului acei eparhii, merg multe pricini de judecată de care este trebuință a li să face săvîrșirea hotărîrii, prin judecata bisericească...”

Pentru a pune capăt fumurilor de răzvrătire a banilor ce continuau să se manifeste, periclitînd uneori siguranța statului, domnia țării le-a impus marilor bani — ca sfințici ai domnului — să-și aibă reședința permanentă la București; după 1761, locul lor la Craiova a fost ținut de căimăcamii.

Craiova, care datorită atitudinii ei politice, îngrijorase adesea Bucureștii, trecea, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, prin mari dificultăți, pricinuite de calamitățile de ciumă și de jafurile cărora le era expusă. În 1802 ea a fost arsă și ruinată de Cîrjalii lui Pas-vanotlu.

O dată cu modernizarea statului, instituția tipic feudală a **marii bănii** a devenit anacronică; s-a impus, de aceea, ca o necesitate, desființarea ei, mai ales că, în ma-

Mănăstirea Bucovățul Vechi, cunoscută în documente sub numele de Coșuna, datează din 1572. Valoarea arhitectonică a acestui monument feudal a stîrnit admirația lui N. Iorga

mente de criză, boierii din dreapta Oltului încercau o revenire la situația istoricește depășită. Pledînd pentru autonomia provinciei, unii dintre boierii olteni scriau, la 1822, într-un memoriu către seraschierul trupelor turcești din Țara Românească: „...Din vechime aceste cinci județe s'a cîrmuiau de Banul Craiovei, carele era supus Domnului Țării Românești, dar avea desăvîrșită stăpînire asupra acestor cinci județe, fără a se amesteca la cea mai mică treabă boierii Bucureștilor, ci toate răspunderile la domnie s'a săvîrșea prin mîna și puterea Banului, avînd și divan la Craiova, întocmai ca divanul din București, cu aceeași orînduială și nezam la toate”.

În perioada 1828-1834, după ce marea bănie pierduse orice legătură cu administrația județelor de peste Olt, a fost desființată și Căimăcămia Craiovei, precum și divanul deosebit ce funcționa acolo.

Prin recunoașterea Bucureștilui ca centru politic unic al țării, Craiova a înțeles că trebuie să-și îndrepte eforturile spre dezvoltarea unor activități care s-o mențină, totuși, ca cel mai însemnat oraș, după capitală, al Țării Românești. Alături de activitatea comercială, o atenție deosebită a fost acordată învățămîntului și culturii; au luat ființă mai multe școli, unele dintre ele rivalizînd, ca nivel al instrucției, cu cele din București, și nefiînd cu nimic mai prejos de-

cît unele școli similare din țări cu vechi tradiție culturală. Diplomatul francez Bois-le-Comte, într-un raport din 12 mai 1834, către guvernul francez, informa și despre colegiile de la București și Craiova în care proporția tinerilor ce făceau studii savante — cheltuielile fiind suportate de stat — era similară celei din Franța.

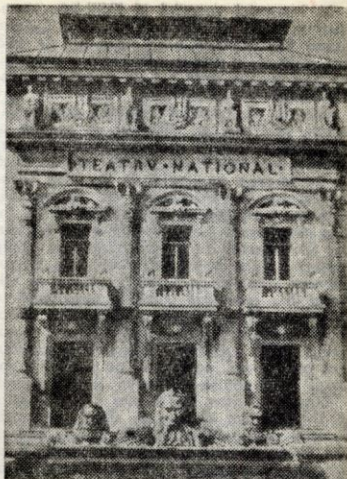
În 1837 exista la Craiova o tipografie; între 1838 și 1839 apărea aci ziarul „Mozaiicul”. În 1848, Craiova își avea clubul ei revoluționar: locuitorii orașului au îmbrățișat cauza revoluției și au împiedicat o primă încercare a boierimii reacționare de a aresta „guvernul provizoriu”. Într-un manifest din acel an, tipărit în limba franceză, intitulat „Au nom du peuple valaque”, și care a fost larg difuzat, se cerea, printre alte revendicări, și crearea a două universități: una la București și alta la Craiova.

Dintr-un memoriu înaintat guvernului francez la 1 februarie 1849, de către căpitănelul de geniu A. Sabatier, aflăm că orașul Craiova avea la acea dată 30 000 locuitori; se remarcă poziția sa importantă, dar greu de fortificat.

În anul 1849 s-a deschis la Craiova teatrul condus de C. Caragiale; lui i-au urmat înființarea altor instituții cultural-educative.

Prin strădania de a lărgi rețeaua de școli și așezăminte culturale și de a ridica continuu nivelul conținutului lor, Craiova a contribuit la dezvoltarea culturii și științei românești cu valori deosebite, formate în mediul spirital craiovean.

În anii noștri, preluarea aspectelor pozitive ale tradiției, amplificată de ritmul creșterilor specifice orînduirii socialiste, face din Craiova un important centru industrial și cultural. Universitatea — visată de în-

Înființat în 1854, Teatrul Național se numără printre așezămintele culturale de prestigiu ale Orașului „Banilor”

înțaiși — căreia i s-a adăugat un centru de cercetare al Academiei — constituie, în domeniul vieții cultural-științifice a orașului, ceea ce marile lui combinate industriale sînt pentru viața economică.

Actele emise de marii bani, similare celor întocmite de cancelaria domnească, arată că ei se considerau în Oltenia ca și domni.

1529 (7037) SEPTEMBRIE 25, CRAIOVA

Dela Jupan Barbul mare ban al Craiovei: Scriu această carte a mea sfintei mănăstiri numită Bistrița ca să-i fie stupăria din Murgas toată cu toți stupii.

Și să-i fie sălășele de ȧigani, anume: Radomir cu copiii săi și Aricea cu copiii săi și Danciu cu copiii săi și Cîncea cu copiii săi, pentrucă i-au miluit părinții noștri și răposatul Pîrvul ban.

Așa și eu am miluit sfînta mănăstire cu acele averi, ce sunt scrise mai sus, ca să fie sfintei mănăstiri și de ocină și de obăvă, iar călugărilor de hrană, iar nouă veșnică pomenire. Și de nimeni neatinș.

Iar după aceia, după moartea noastră, ori pe cine va alege domnul dumnezeu să fie vîsteleni și stăpînitori în acest loc, dintre frații noștri sau rudele noastre sau, pentru păcatele noastre, din alt neam, să înmolească și să întărească...

Iată martori punem: Jupan Radul comis și Jupan Peia portar și Jupan Stoica stolnic și Jupan Nicula vornic și Jupan Preda stol-

nic și Jupan Spahliu și Pușcarul păcălăb și Sînislav păcălăb.

Am scris eu, Bălaur gramatic, luna Septembrie 25 zile, în anul 7037 «1529».

«Pe verso»: Pentru ȧigani Mele și Aricea cu copiii săi.

(Arhivele statului București, S. I., nr. 333 Orig. slav, hîrtie, pecete căzută.

Din „Documente privind istoria României, B. ȧara Românească, veac. XVI”, vol. II.)

1600 (7109) DECEMBRIE 21

Scrie Jupanul Preda mare ban al Craiovei și Jupanăasa Catalina băneasa și cocona Mara această a noastră carte sfintei mănăstiri dela Stăniști, cum să se știi că amu dat sfintei mănăstiri satul Balomirești tot, cu tot venitul, ca să fie sfintei mănăstiri. Că amu miluit cu acest satu pîntru sufletul răposatului Jupanului Predel marelui ban și amu cumpărat acel sat, drept aspri 9 000 gata și le-am scos birul.

Dreptu acea, amu miluit sfînta mănăstire, să-i fie în vîecia vîecului, amin.

A scris Dumitra șogofăt, luna Decembrie 21 zile, în anul 7109 «1600».

(Arhivele statului București, S. I. nr. 1609. Orig. rom., hîrtie, pecete aplicată.

Din „Documente privind istoria României, B. ȧara Românească, veac XVI”, vol. VI.)

acad. A. A. Guber:

ISTORICI LUMII

LA A TREISPREZECEA ÎNTÎLNIRE

Pe strada Dmitri Ulianov din Moscova — atât de largă încât parcă ai avea nevoie de un binoclu pentru a distinge trăsăturile trecătorilor de pe trotuarul opus — se înalță, la nr. 19, un imobil masiv, în care își are sediul și Comitetul de organizare al celui de-al XIII-lea Congres internațional al științelor istorice. Creierul și inima acestui Comitet aparțin unei singure persoane, academicianului Aleksandr Andreievici Guber.

La început de martie, zăpada era încă stăpână necontestată peste străzile capitalei sovietice și zilele toride ale miezului de august, când va avea loc întâlnirea istoricilor de pe toate meridianele globului, par a se găsi încă departe. Dar de cum pășim pragul micii încăperi ocupate de A. A. Guber, această impresie este anulată de o atmosferă menită să ne convingă foarte repede că pînă la deschiderea Congresului nu a mai rămas decît foarte puțină vreme.

Aleksandr Andreievici Guber este profesor universitar din 1935 și academician din 1953. Specialist în istoria Asiei sud-estice, el este autor sau coautor al volumelor *Indonezia, schiță social-economică*, *Filipinele, Republica filipină din 1938 și imperialismul american*, *Istoria modernă a popoarelor din sud-estul Asiei, Relațiile internaționale în Extremul Orient (1830-1949)* etc. A. A. Guber este președintele Comitetului național al istoricilor sovietici.

Forfota colaboratorilor, soneria telefonului care se declanșează parcă automat de îndată ce receptorul recade în furcă, invizibila, dar harnică bandă rulantă pe care sosește corespondența sînt doar cîteva din rotațiile unui mecanism în permanentă activitate, dirijat cu calm zimbitor și discretă eficiență de gazda noastră, care este președintele Comitetului de organizare.

Cele aproape șapte decenii ale academicianului Guber sînt manifeste doar în ușoara aplecare a umerilor. Dar ea ar putea fi pur și simplu rezultatul unui îndelung exercițiu — la propriu și la figurat — asupra cărților, a documentelor și a hîrtiei de scris. În rest, însă, vîrsta îl e dezmințită de o tinerețe care se vădește în vioiciunea gîndirii, în promptitudinea replicii, în energia gesturilor și, mai ales, într-o modestie de o frapantă sinceritate, așa cum te-ai aștepta să înfățișezi (în cel mai bun caz) la un proaspăt adorator al muzei Clio, nu la unul dintre favoriții ei. Savant de reputație mondială, autor al unor lucrări traduse în numeroase țări ale lumii, el însuși exprimîndu-se la fel de fluent în rusă, engleză, franceză și germană, A. A. Guber este silit acum să negligeze istoria de dragul istoricilor. Dar sacrificiul îl face cu o voie bună care interzice orice compasiune, iar sarcinile organizatorice le tratează cu aceeași seriozitate pe care o acordă cercetării științifice. E o

seriozitate de adîncime care exclude morgană, implicînd chiar o nuanță de umor.

Căci acad. A. A. Guber privește viitoarea întîlnire a confracților săi întru studierea trecutului ca pe o prietenească invazie de savanți, doritori să-și transmită reciproc roadele unei munci de trei ani (precedentul Congres a avut loc în 1967 la Viena), să învețe unul de la ceilalți și, bineînțeles, să se contrazică unul pe ceilalți.

— Cîți participanți vor fi? întrebăm noi.

— Pînă acum și-au anunțat sosirea aproximativ 4 000, ne răspunde președintele Comitetului de organizare. Dar înscririle continuă, așa încît...

Treptat, aflăm principalele date. Congresul va dura o săptămînă, între 16 și 23 august; sedința de deschidere, cuprinzînd comunicarea lui E. M. Jukov (Moscova) despre *Lenin și istoria*, se va ține la Palatul Congreselor din incinta Kremlinului, unde lucrările de renovare, proiectate pentru începutul lui august, au fost amîinate dinadins, pentru a oferi un cadru corespunzător importanței pe care o prezintă evenimentul.

Tematica dezbaterilor este deosebit de interesant structurată. Primele două zile ale lucrărilor sînt rezervate așa-numitelor „subiecte majore”. În ciclul consacrat relațiilor istoricului cu celelalte științe sociale figurează comunicări semnate de Th. Papadopoulos (Cipru) despre *Metoda științelor sociale în cercetarea istorică*, de J. Hexter de la Universitatea Yale (Statele Unite) despre *Relația dintre istorie și științele sociale, inclusiv metoda cantitativă*, de canadianul J. Hamelin (Montreal) despre *Istoria la răsăpintia cunoștințelor umane* sau de A. Dupront (Paris) despre *Limba și istorie*.

Definite de A. A. Guber ca „anexe sau conexe ciclului”, mai există două subgrupe, cea dintîi abordînd una dintre problemele de stringență actualitate pe plan general științific: *Cifrele ca elemente de informare pentru istorie*. Un grup de cercetători sovietici, în frunte cu I. D. Kovalcenko și D. A. Diopik, din Moscova, se ocupă de *Elaborarea automată a informației în slujba științelor istorice*, în vreme ce doi suedezi, C. G. Andrae (Upsalla) și S. Lundkvist (Stockholm) scriu despre *Utilizarea metodelor cantitative în studiul mișcărilor populare și sociale din secolele XIX—XX*.

În cadrul celei de-a doua subgrupe, avînd ca obiect *Rolul și locul biografiei în istorie*, W. Hubatsch din Bonn (Republica Federală a Germaniei) analizează *Problema surselor în raport cu biografia și autobiografia*, iar vienezii H. L. Mikolletzky, H. Lutz și F. Engel-Ianosî urmăresc *Relația dintre biografie și știința istorică*. Un titlu neașteptat ne determină să cerem cîteva lămuriri lui A. A. Guber :

despre ce vorbește L. de Jons (Amsterdam) în comunicarea *Istoricul și interviul*?

— Despre o metodă larg folosită, în special de autorii care se adresează marelui public, ne răspunde savantul sovietic. Pentru a scrie „Ziua cea mai lungă”, de exemplu, Cornelius Ryan s-a adresat multora dintre supraviețuitorii luptelor de la 6 iunie 1944, cînd forțele britanice și americane au debarcat în nordul Franței. Jons încearcă să stabilească dacă și în ce măsură istoria — istoria ca știință, firește — este servită de un astfel de procedeu.

Unui alt subiect major — *Istoria continentelor* — îi sînt închinade de asemenea un ciclu și două subgrupe. Ciclul *Naționalismul și lupta de clasă în procesul de modernizare a Asiei și Africii* cuprinde, printre altele, comunicările prof. J. M. Lonsdale de la Universitatea din Cambridge (Marea Britanie), Seiji Imabori din Hiroshima, A. Palat (Praga), W. Markov (Leipzig) etc. Subgrupele se opresc asupra *Locului ocupat de America Latină în procesul istoric mondial (secolele XIX—XX)* și asupra *Zonelor de frontieră în istoria continentelor*.

Cu începere de la 18 august, comunicările se vor ține pe categoriile „clasice” ale istoriei (veche, medie, modernă și contemporană). Antichitatea este privită, de pildă, de P. Treves (Florența) prin prisma *Echilibrului politic grec în lumea mediteraneană* sau de W. Seston (Paris) prin cea a *Semnificației cetățeniei romane*. Printre cele 14 rapoarte și comunicări, două aparțin unor istorici români: *Formarea și dezvoltarea romanității orientale în Imperiul roman* (E. Condurachi și I. Ștefan) și *„Barbarii” și sfîrșitul lumii antice* (I. Nestor).

Din evul mediu, asupra *Feudalismului ca fenomen istoric, ca fenomen social și ca metodă de producție* se opresc autori ca Z. V. Udaltova și E. V. Gutnova (Moscova), D. Anghelov (Sofia), G. Arnaldi (Roma), G. Szekeley (Ungaria), H. Lowmianski (Poznan) etc.; J. Tadići (Belgrad) și N. Filipovici (Sarajevo) vorbesc despre *Economia balcanică și mediteraneană în secolele XV—XVI*, iar P. Martinez-Montavez (Madrid) despre *Islamism și creștinism în economia mediteraneană de la sfîrșitul evului mediu*.

Printre cele 17 omuniciări dedicate istoriei moderne se înscriu cele ale lui N. Steengard (Copenhaga), P. Goubert și J. Meyer (Reims) etc., grupate sub titlul comun de *Probleme ale Europei în secolul al XVII-lea*, precum și cele semnate de P. Renvall (Finlanda) și Baykal Altundagi Erzi (Turcia), A. V. Efimov (Moscova), R. Pipes (S.U.A.) etc.

În limitele istoriei contemporane, un ciclu despre *Lumea între cele două războaie*

mondiale cuprinde, printre altele, lucrarea istoricilor români I. Oprea și E. Campus despre *Problema securității colective în această perioadă*. Un *Bilanț al lumii în 1917—1918* îl face E. Diehl (R. D. Germană) în timp ce F. Freidel (S.U.A.) se ocupă de rolul statului în economia americană.

Penultima zi a Congresului este rezervată comunicărilor *Miscările țărănești și problemele agrare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până în zilele noastre și Masele de oameni ai muncii în producția de război în timpul celui de-al doilea război mondial*. În sfârșit, în ședința de închidere din 23 august se va dezbate textul lui V. N. Lazarev (Moscova) despre *Arta Rusiei medievale și Occidentul*.

După cum se poate vedea chiar din această selecție, care suferă de un inevitabil arbitrar, registrul preocupărilor viitorului Congres este extrem de larg. Doritori totuși să furnizăm cititorilor revistei noastre o informație cit mai amplă, cerem academicianului A. A. Guber câteva detalii de organizare.

— Limbile de lucru vor fi franceza, rusa, engleza, germana, spaniola și italiana. Comunicările vor fi traduse simultan în engleză, franceză și rusă. O inovație pe care acest Congres o aduce față de cele precedente: autorul raportului sau al comunicării nu își va citi lucrarea, nici măcar nu o va „prezenta”, așa cum se obișnuia până acum, el neavând cuvântul decît pentru a da replica în cadrul discuțiilor. Textul său, tradus în cele șase limbi și distribuit participanților, va fi citit de aceștia în prealabil, timpul rezervat **dezbatelor** păstrîndu-se astfel intact.

Amabilul nostru amfitrion ne pune la curent și cu alte detalii. Astfel, Congresul va sluji drept prilej de reuniune și pentru o serie de organizații internaționale legate de istoriografie, ca, de exemplu, Asociația internațională pentru studii bizantine, Comisia internațională de istorie maritimă, Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial etc.

Participanților la Congres li se va oferi prilejul de a face excursii în regiuni de importanță istorică ale U. R. S. S. ca Leningrad, Vladimir, Suzdal, Samarkand, Buhara, Kiev etc.

Ne luăm rămas bun de la academicianul A. A. Guber, încercînd să ne scuzăm pentru lungul interval pe care i l-am răpit. Dar cu același zîmbet voios, tînărul cvasi-septuagenar ne intrerupe, asigurîndu-ne că cele două ore și mai bine alocate nouă nu vor afecta bugetul-timp al muncii de pregătire a Congresului. Nu-i vine greu să ne convingă: știm dinainte că nota de plată va fi suportată de bugetul-somn al academicianului.

NICOLAE MINEI

Testamentul lui Antim Ivireanul

20 iulie 1715

Antim Ivireanul a lăsat, în afara operelor sale literar-moralizatoare (Didahiile) și a celor artistice de tot felul (tipărituri, miniaturi, sculpturi), un document în care omul este pus față în față cu el însuși: testamentul său. Datat 20 iulie 1715, „hrisovul arhieresc” conține hotărârile învățatului mitropolit privind soarta ctitoriei sale din București, mănăstirea ce-l poartă numele. Vremurile nesigure ce se abătuseră asupra țării după moartea lui Constantin Brîncoveanu (1714) și intrigile continue ce se țesau la Stambul răsplineau temeri de viitor în toate straturile societății românești. De aceea, Antim a stabilit încă din 1713, printr-un act special, „Așezămîntul” mănăstirii sale, iar, prin testament, a reînnoit unele hotărîri, care merită să fie amintite:

„Să se facă milostenie la săraci în toate duminicile.

Să aibă oarecare milă în toate simbetele cei ce vor fi în temniță.

Să se îmbrace în ziua de joia mare trei săraci și trei fete sărace.

Să se înzestreze pe an o fată săracă a doua zi de sfîntul Dimitrie.

Să se odihnească în trei zile străinii nemernici (săraci) cu mîncare și cu sălășluire preste toată vremea.

Să se îngroape cu cheltuiala casei săracii ce-i scot prin ulițe morți, cerșind milă pentru îngroparea lor.

Să se hrănească trei copii ce ar învăța carte, și dascălul lor să-și ia plata ostenelei din mănăstire...

Să se ție două tipografii, una grecească și alta românească, pentru folosul oștei și pentru agoniseala casei.

Am arătat într-un număr trecut al revistei (aprilie 1969) că, după cum rezultă din socoteala datoriei rămase de pe urma lui, întreaga sa „agoniseală”, obținută în special din istovitoarea muncă tipografică, Antim Ivireanul a hărăzit-o ctitoriei sale pentru faceri de bine, cum sint cele arătate mai sus.

Splendidele miniaturi cu care și-a împodobit testamentul dau încă o dovadă a talentului său artistic și a unei imaginații creatoare rar întîlnite.

M. C.

MOARTEA LUI NELSON— O SINUCIDERE?

NICOLAE MINEI

Paradoxul e evident, aproape palpabil, cu neputință de contestat: în această a doua jumătate a veacului al XX-lea, cînd, după o tinerețe turbulentă de condotier, nucleul atomic a trecut examenul maturității ca fabricant pe scară tot mai mare de curent electric; cînd rachetele ne conduc, la intervale regulate, pe Lună; cînd un calculator electronic rezolvă, în cîteva minute, probleme la care ar trebui să trudească o sută de creiere umane vreme de zece ani; cînd imperiul rece și tăcut al suferințelor umane e asaltat la toate hotarele sale de ostii în halate albe, care îi smulg mereu teritorii pentru a le dărui Vieții; cînd matematica, fizica, chimia, biologia, statistica, geologia, ecologia, meteorologia și alte domenii ale exactului și naturii solicită cu prioritate timpul și munca savanților; cînd existența noastră cotidiană se desfășoară sub semnul motoarelor și al vitezei, al transplanturilor de organe și al eredității dirijate, al Antarcticii devenită laborator experimental și al întinderilor oceanice transformate în camere de alimentare; al ordinațoarelor investite cu multiple funcții economice; tocmai în acești ani ai celei mai complete revoluții tehnico-stiințifice și ai transporturilor supersonice, pasiunea pentru istorie a luat proporții

fără precedent, în cele mai diferite țări ale lumii.

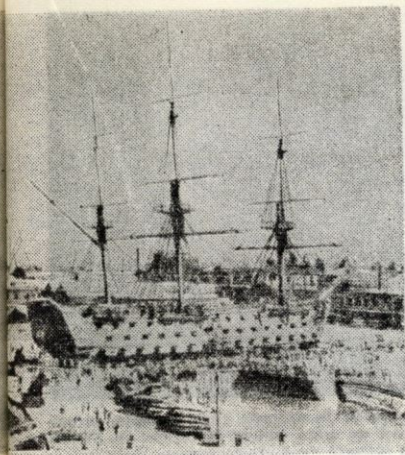
Obligînd viitorul să se integreze într-o cadență din ce în ce mai rapidă prezentului, omul găsește totuși răgazul să se aplece — cu interes, respect și dragoste — asupra trecutului. Nu numai pentru a înțelege prezentul și a anticipa viitorul, conform unui vestit dictionar, ci și pentru a se cunoaște mai bine pe sine însuși. În ceea ce a fost luminos în trecut, un popor găsește inepuizabile izvoare de încredere și energie pentru realitățile de astăzi și pentru a înainta cu pași siguri spre ceea ce va fi.

La prima vedere, exemplul care urmează poate da impresia că aparține micii istorii. La urma urmelor, ce importanță are felul în care a murit amiralul Horatio Nelson? Dar împrejurările care au dat naștere disputei, îndirjirea cu care ea a fost dusă, argumentele invocate într-un sens sau celălalt și numărul foarte mare de participanți la această dezbateri o pun într-o lumină specială. Treptat, cititorul își dă seama că nu e vorba numai — sau măcar în primul rînd — de unul dintre cei mai îndrăgiți eroi naționali ai Angliei.

SABIA UITATĂ

Totul a început de la publicarea unui articol al doctorului Henry Durant în coti-

Vasul „The Victory” s-a arătat în capul convoiului ce înfrunta flota franceză la Trafalgar. (În 1928, corabia a fost restaurată)

dianul „Times”, mai exact în suplimentul lui literar-artistic, „The Times Saturday Review”.

Dr. Durant se oprește asupra zilei de luni 21 octombrie 1805, când pe bordul vasului *The Victory*, angajat în bătălia din largul capului Trafalgar, lordul Nelson of Bronte murea de pe urma rănilor pricinuite de explozia unui obuz francez*. Autorul

* Vezi Amiralul Nelson — extras din Istoria războaielor de B. L. Montgomery, apărut în „Magazin Istoric” nr. 2/1969.

**Asa
vă place
istoria**

stăruie în mod deosebit asupra celor câteva ore care au precedat decesul și atrage atenția asupra unor amănunte pe care le consideră semnificative.

În dimineața acelei zile, amiralul a adăugat testamentului său un codicil, pe care l-au contrasemnat, ca martori, căpitani Hardy și Blackwood. Codicilul cerea poporului britanic să ia în grija lui pe lady Hamilton, femeia pe care o iubea Nelson, precum și pe fiica lor, Horatia.

După aceea, amiralul s-a îmbrăcat în uniformă pe care eticheta epocii o impunea în ajunul unei ciocniri armate, neglijând însă cel mai important element al ținutei de gală — sabia. Era pentru prima oară, în întreaga sa carieră, când marele strateg și tactician al mării întâmpina dezarmat o bătălie. Simplă scăpare din vedere — așa cum susține majoritatea istoricilor? Dr. Durant nu se declară de acord cu acest punct de vedere, subliniind că, până la ultima suflare, Nelson și-a îndeplinit datoria în cele mai mici detalii, cu o precizie care mergea până la pedanterie. O „uitare” a sabiei era cu atât mai puțin verosimilă, cu cât la soldul aghiotantului său, căpitănel Hardy, se legăna spada acestuia, care-i putea aminti oricând de cea lăsată de el în cabină.

Concluzia pe care o trage autorul este că, în mod conștient sau inconștient, Nelson s-a privat în acea zi de principalul său mijloc de apărare. El știa că la bordul citorva nave ale flotei franceze se făcuseră exerciții speciale de abordare a vaselor britanice și de atacare directă a echipajelor lor. Într-o asemenea împrejurare, lipsa sabiei devenea fatală. La un ofițer subaltern, o omisiune ca aceasta ar fi fost pasibilă de cea mai severă pedeapsă. Amiralul, care se voia un model de disciplină, trebuia să aibă un motiv temeinic pentru a comite el însuși grava abatere de la dispozițiile regulamentului.

Dr. Durant analizează apoi ținuta vestimentară a comandantului escadrei britanice, insistând asupra tunicii lungi, cu cele patru decorații brodate pe piept. Dacă în privința sabiei, Nelson păcătuisese prin omisiune, în ce privește costumul, el exagera în sens invers. Tradiția și prudența cereau ca, într-un angajament naval, conducătorul suprem să fie cât mai greu și mai tirziu identificat, pentru ca inamicul să nu-și poată concentra de la început focul asupra lui. Dar propunerea lui Hardy de a folosi o uniformă ceva mai puțin bătătoare la ochi a fost respinsă cu dispreț de amiral. Acesta a refuzat până și acoperirea decorațiilor sale viu colorate cu o pinză care să le facă

A fost curajos sau a vrut să moară? În ultimele clipe de viață, înconjurat de credincioșii săi tovarăși de arme, gândul lui a fost la Emma Hamilton și la fiica lor Horatia (pictură de J. A. Atkinson)

invizibile, oferindu-se astfel ca o veritabilă țintă vie tunarilor dușmani.

PRIORITATEA SENTIMENTELOR

Conform planurilor întocmite de comandamentul suprem încă de la 9 octombrie, tactica flotei britanice, ale cărei vase erau mai grele decât cele franceze, consta în spargerea și fragmentarea liniei inamice, urmate de nimicirea navelor risipite. Formația engleză era dispusă în două coloane, cu Nelson pe *The Victory* în fruntea uneia, și Blackwood pe *Royal Sovereign* în capul celeilalte. Era o așezare clasică pentru urmărirea inamicului, dar nu și pentru angajarea lui în luptă.

Membrii statului major al amiralului i-au cerut să treacă pe fregata *The Euryalus*, pentru a se expune mai puțin. Nelson a refuzat categoric, arătând cât de importantă era forța exemplului personal și ce efect negativ asupra echipajelor ar fi avut impresia că el se punea la adăpost. Căpitanul Blackwood l-a rugat atunci să lase măcar o altă fregată, *The Temeraire*, să ocupe locul din fruntea coloanei, cel mai primejdios dintre toate. După un răstimp de gândire, Nelson a acceptat sugestia. Dar tocmai în clipa când *The Temeraire* primea ordinele în consecință, Blackwood constata cu uimire că amiralul poruncează să se dea vasului viteză maximă. Și, într-adevăr, nava lui Nelson a intrat în luptă cu francezii, aflându-se cu mai bine de o milă înaintea coloanei sale.

Deosebit de grăitoare i se pare doctorului Durant atitudinea amiralului în toiul bătăliei. După ce a străbătut șirul de vase franceze, semănând derută și panică, *The Victory*, a cărei suprastructură avea trei punți, a angajat lupta în imediata apropiere a navei inamice *Le Redoutable*, dotată numai cu două punți. Tunurile franceze nu puteau fi înălțate tocmai din cauza vecinătății englezilor, astfel încât, pentru a fi la adăpost, Nelson n-avea decât să iasă din linia de tir a dușmanului. Dar el a procedat exact invers, rămânând împreună cu Hardy pe puntea a doua, deși nu avea ce căuta acolo. Dr. Durant nu uită să atragă atenția cititorilor săi că, în ciuda unei păreri răspindite, o asemenea comportare nu este firească pentru amirali, care cad în bătălie numai în mod excepțional, sfârșindu-și de regulă viața în propriile lor paturi.

La un moment dat, Hardy, întorcînd capul, l-a văzut pe Nelson, care zîmbea, deși zăcea rănit pe punte. Aplecîndu-se asupra lui, notează aghiotantul în memoriile sale, l-a auzit pe amiral rostind cuvintele: „*They have done for me at last*” (M-au dat gata în cele din urmă) sau poate: „*They have done it at last*” (ceea ce în traducere echivalează cu „pină la urmă m-au nimerit”). În limba engleză, diferența de formulare este minimă, înțelesul fiind însă fundamental deosebit. Hardy nu a fost în stare să-și amintească exact spusele lui Nelson, dar pentru dr. Durant este mai mult decât probabil că amiralul a pronunțat cea de-a doua frază, în sensul de împlinire a unei speranțe.

Ultimele lui gânduri s-au îndreptat spre lady Hamilton și fiica sa, Horatia. Cei strînsi în jurul său au fost unanimi în a declara că preocuparea de căpetenie a muribundului n-a vizat modul cum evolua angajamentul luptei cu flota franceză — ceea ce ar fi fost natural pentru un comandant de prestigiu și capacitatea lui —, ci soarta celor două ființe dragi. Pentru prima și ultima oară în viață, amiralul, în plină bătaie, dădea sentimentelor personale prioritate asupra datoriei față de Imperiul britanic.

UNICA SOLUȚIE

Dacă acestea sînt faptele de observație pe care le relevă autorul studiului citat, dacă ele par să susțină intrucivă teza unei sinucideri deghizate, se pune întrebarea : ce motive avea Nelson să recurgă la acest gest ? Iată cîteva dintre argumentele doctorului Durant :

1) Apropoiindu-se de pragul celor 50 de ani, cu o sănătate subredă, lipsit de o mină și de o ochi (ambele pierdute în luptă), era amenințat să orbească cu totul, după cum îl prevenise medicul său personal, dr. Beatty.

2) Situația lui materială era destul de precară. Îl aștepta punerea în retragere, definitivă sau temporară, mai ales că, o dată cu nimicirea flotei franceze, dispărea orice amenințare maritimă mai serioasă pentru Marea Britanie. Pensia pe care urma să o primească i se părea insuficientă. Ce putea el oferi, așadar, Emmei Hamilton și Horatiei ? O viață de lipsuri, poate chiar de mizerie.

3) Ieșirea din serviciul activ însemna pierdere a numai a salariului, ci și a cotei care îi revenea din război — și se știe că Nelson se arătase extrem de hrăpăreț în ocaziile respective. Dispărea astfel orice sursă de venituri suplimentare.

4) O moarte eroică avea toate șansele să înduioșeze oficialitățile, determinîndu-le să asigure Emmei și Horatiei un trai dacă nu îmbelsugat, măcar decent. Analizînd cu luciditate situația, Nelson a ajuns treptat la concluzia că aceasta era nu numai cea mai bună soluție, ci unica ieșire posibilă din impasul în care se afla.

Dr. Durant aduce și argumente de alt ordin în sprijinul tezei sale. El arată că funesta hotărîre își poate găsi explicația și în depresiunea nervoasă de care suferea Nelson din 1786 și din care nu-și revenise complet nici după trecerea a două decenii. Vesnic posomorît, el nu se înviora decît atunci cînd se pregătea de luptă sau cînd bătaia era în toi. Cu puțin înainte ca primele bubuituri de tun să răsună la Trafalgar, i-a spus la despărțire căpitanului Blackwood, care se urca pe bordul frega-

tei *The Euryalus* : „Rămii cu bine, Blackwood. Nu vom mai sta de vorbă niciodată”.

În aceeași ordine de idei poate fi amintită despărțirea de Emma Hamilton și de Horatia, cînd Nelson s-a înnoapțat de patru ori din drum pentru a-și îmbrățișa fiica. A făcut-o pentru că își dădea seama că o vedea ultima oară, deduce dr. Durant. Așa cum știa că o vedea pentru ultima oară pe sora sa cea mai dragă, Catherine Matcham. Pentru a-i da de înțeles ce soartă îl aștepta, el i-a amintit de prorocirea unei țigănci, care îl asigurase că va avea mari succese în cariera sa pînă la vîrsta de 40 de ani ; cînd o întrebase ce se va întîmpla după aceea, ea îi răspunsese că globul în care-i citise viitorul se întunecase.

Pentru autorul ipotezelor din „Times”, acest avertisment dat surorii sale este dovada unei ferme intenții din partea amiralului de a nu supraviețui luptelor cu francezii. În general, unui om educat în mentalitatea secolului al XVIII-lea, moartea nu îi apărea sub chipul unei vrăjmașe, ci mai curînd ca o forță izbăvitoare de trudnicia și necazurile vieții. O dovadă a acestei atitudini a fost bucuria cu care a primit Nelson ciudatul dar făcut de căpitanul Hallowell : un sicriu pe măsura lui, cioplit din lemnul catargului mare al vasului francez *L'Orient*, inamic și victimă a amiralului englez în bătălia de la Aboukir (1798). A instalat sicriul în spatele scaunului său din sala de mese a ofițerilor de pe *The Victory*, unde a rămas pînă ce valetul lui personal, Evans, l-a convins să-l depoziteze în cală. De altfel, în acest sicriu a fost înmormîntat.

Tot în favoarea sinuciderii pledează — după dr. Durant — modul în care Nelson a apelat la poporul britanic pentru a avea grijă de Emma și Horatia. Chemarea la bordul vasului-amiral a lui Blackwood, cosemnat în calitate de martor al codicilului la testament, era o măsură de precauție pentru eventualitatea că *The Victory* s-ar fi scufundat sub obuzele dușmane : în acest caz chiar dacă testamentul ar fi pierit, o dată cu Nelson și restul echipajului, căpitanul fregatei *The Euryalus* ar fi putut face cunoscute ultimele dorințe ale comandantului suprem al escadrei. Acesta a notat, de altfel, conținutul codicilului în carnetul său personal, pentru că să existe o copie dacă s-ar fi pierdut originalul.

Ultimul argument invocat de dr. Durant este, după propria sa mărturisire, „bizar și aproape neverosimil”. Se pare că așa cum afirmă unii grafologi, oamenii preocupați de ideea sinuciderii au tendința să-și semneze scrisorile în partea din stînga a hîrtiei. Or, deși toată corespondența curentă a lui Nelson poartă semnătura lui în dreapta, scrisoarea trimisă Emmei în ajunul bătăliei fatale este iscălită în stînga. E o probă suplimentară și facultativă, în care, după toate aparențele, autorul articolului nu ne obligă să credem.

Înainte de a trece la reacția cititorilor, să menționăm că, printr-o ironie a destinului, toate strădaniile lui Nelson au fost zadarnice: din cele 130 000 de lire sterline alocate de guvern familiei sale, nici un penny nu a ajuns în mâinile celor două ființe pe care le adora, eroul de la Trafalgar. În cadrul dezbaterii prin care Camera Comunelor a aprobat suma acordată familiei — sumă imensă pentru epoca respectivă —, un singur deputat a pledat cauza Emmei și a Horatiei, dar fără nici un succes.

CEL MAI IUBIT ENGLEZ

Nu au trecut decît trei zile de la apariția articolului semnat de dr. Henry Durant și în coloanele rezervate de „Times” corespondenței primite de la cititori s-au făcut auzite primele tunete ale furtunii care avea să urmeze: trei scrisori. A doua zi cotidianul publica șapte, a treia zi nouă, a patra zi o pagină întreagă era consacrată corespondenței pe tema Nelson: 21 de scrisori. Fenomenul a durat 18 zile și numărul total al scrisorilor publicate (reprezentînd doar o fracțiune din numărul celor primite de redacție) s-a ridicat la 113. Cu o singură excepție, toate își exprimau protestul față de ipoteza emisă de dr. Durant.

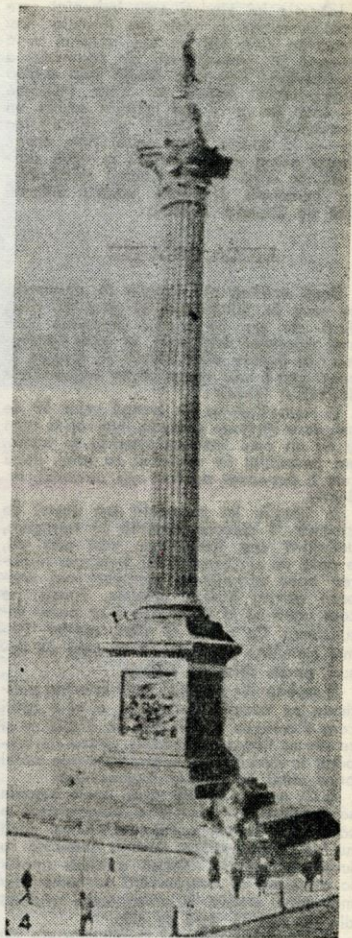
Una dintre cele mai documentate opoziții a venit din partea doamnei Mary Hardwick. Autoare a unei recente biografii despre lady Hamilton, ea afirmă că studiase bine personalitatea lui Nelson. Iată, pe scurt, contraargumentele sale față de teoria sinuciderii:

1) La Trafalgar, Nelson avea o bătaie de câștigat. Firea lui, educația lui, patriotismul lui l-ar fi împiedicat să pună vreo considerație personală mai presus de acest obiectiv. Moartea sa ar fi demoralizat întreaga escadră și amiralul nu și-ar fi luat în nici un caz un astfel de risc.

2) Îmbrăcarea uniformei de gală urmarea exact scopul de a îmbărbăta pe cei din subordinea lui. De altfel, „camuflajul” nu intra în vederile militare ale epocii. Valetul lui Nelson — pe care, așa cum precizează d-na Hardwick îl chema Allen și nu Evans și care, căsătorindu-se cu puțină vreme înainte, nu își putuse urma stăpînului — relatează în memoriile sale că amiralul încercase să apară pe punte în aceeași ținută și cu prilejul bătăliei de la Aboukir. Numai încăpăținată rezistență a valetului l-a făcut să renunțe la ideea sa.

3) Lipsa sabiei se explică probabil prin neglijența de care se făcea în general vinovat înlocuitorul lui Allen, anume Chevallier. Faptul că Nelson nu a remarcat-o se datorește infirmității sale: un om fără brațul drept pierde reflexul tipic ofițeresc de a pipăi mereu minierul sabiei.

4) Aparenta presimțire a morții face parte din misticismul cu caracter pesimist de care suferea amiralul. Înclinat spre ipo-

În memoriam. În centrul Londrei: Trafalgar Square; în partea sudică a pieței se înalță o coloană de granit, pe un soclu ornat cu patru plăci — turnate în fierul unor tunuri franceze — înfățișînd scene de bătălie. Deasupra coloanei, scrutînd depărtările, statuia „celui mai iubit englez”

hondrie, el își atribuia, de asemenea, tot felul de boli imaginare, iar impresia că își trăiește ultimele ceasuri o avea înaintea oricărei bătălii.

5) După ce a fost rănit, amiralul a șoptit doctorului Beatty: „Tare aș vrea să mai trăiesc puțin. Ce ar spune sărmana lady Hamilton dacă ar ști în ce situație mă aflu?” Prin urmare, gândul la femeia iubită era departe de a-l îndemna la moarte: Nelson știa că, fără el, existența Emmei va deveni un pustiu lipsit de orice bucurie (cum s-a și întâmplat).

6) Perspectivile lui financiare nu erau atât de sumbre cum le prezintă dr. Durant. Ferma de la Merton, unde locuiau lady Hamilton și fișeta, era prosperă, iar rudele care trăiau pe seama lui puteau fi oricând invitate să plece, așa cum a mai făcut amiralul și în alte împrejurări.

7) Semnătura în partea stângă a foi de hirtie figurează nu numai pe scrisoarea menționată de dr. Durant, ci și pe alte misionare ale amiralului.

8) Convingerile religioase ale lui Nelson l-ar fi împiedicat în orice caz de la sinucidere, considerată păcat dintre cele mai grave.

Un alt istoric, David Howarth, autorul unui volum despre bătălia de la Trafalgar, reia și dezvoltă câteva dintre argumentele d-nei Hardwick, cărora le adaugă și unele noi. Astfel, el relevă că scrisoarea semnată în stînga (deci în plină obsesie a sinuciderii) nu era terminată și încălătura fusese pusă în grabă. Ultima frază pe care apucase să o scrie Nelson era: „Sper, cu ajutorul lui Dumnezeu, să fiu în viață după bătălie și să-mi închei scrisoarea”. Un sinucigaș în spe nu își exprimă asemenea speranță, subliniază Howarth.

În continuare, el se ocupă de perspectivele financiare ale amiralului, ca urmare a victoriei de la Trafalgar. După calculele istoricului — și în conformitate cu uzanțele timpului —, Nelson urma să capete nu mai puțin de 20 de „premieri”, în afară de cota din prada de război. Or, pentru a intra în posesia acestei veritabile averi, el trebuia să fie în viață: în caz de deces al comandantului victorios, sumele se reduceau considerabil și erau împărțite moștenitorilor după criterii cu totul subiective. Amiralul era la curent, bineînțeles, cu practica în vigoare și știa că moartea îi va fi dăunătoare și din acest punct de vedere.

Cît despre primejdii înfruntate din propria sa inițiativă, istoricul britanic le pune pe seama tacticii de luptă adoptate, care le făcea inevitabile. Pericolele erau, de altfel, la fel de mari pentru subalternii săi — Collingwood, Hardy, Blackwood etc. —, ca și pentru inamicii lui, din frunte cu amiralul Villeneuve. „Nici unul dintre ei nu căuta moar-

tea — scrie Howarth. Ei acceptau riscurile ca făcînd parte integrantă din datoria lor, pe care înțelegeau să și-o îndeplinească pînă la capăt”.

Amiralul William James a trimis și el o scrisoare ziarului „Times”, arătînd că starea sănătății lui Nelson nu era atât de proastă cum o apreciază dr. Durant. În campaniile din Egipt și Marea Britanie, el nu a lipsit nici o zi de pe puntea de comandă, deși vremea era deosebit de călduroasă în primul caz, de umedă și friguroasă în cel de-al doilea. La 48 de ore după ce, la Veracruz, i se amputase brațul, Nelson trimitea un raport superiorului său, amiralul St. Vincent, scriindu-l cu mîna stîngă. De altfel și autopsia efectuată a scos la iveală că „toate organele vitale” erau perfect sănătoase.

În scrisoarea sa, viceamiralul Gilbert Stephenson relevă, la rîndul său, faptul că Nelson nu s-a ferit niciodată din calea primejdiei, așa încît comportarea de la Trafalgar nu are de ce să mire pe nimeni.

Alte scrisori critică diverse puncte din teoria elaborată de dr. Durant, respingînd toate, cu indignare, ipoteza sinuciderii. Excepția o reprezintă un grafolog, care se declară de acord asupra unui aspect limitat al problemei — tendința de a semna în stînga a celor preocupați de sinucidere.

Adresînd, la rîndul lui, o scrisoare redacției, criticatul autor al ipotezei care a stîrnit atîtea controverse se menține pe pozițiile inițiale, fără a aduce argumente noi. El ține însă să precizeze că ipoteza pe care a elaborat-o nu urmărește denigrarea unei figuri eroice. „Mi-am pus întrebarea: s-a sacrificat Nelson de dragul Emmei și al Horatiei? Răspunsul pe care mi l-am dat — și mi-l dau și acum — este un categoric da”.

Firește, nu ne propunem cituși de puțin să intervenim în această dispută. Dacă am relatat-o este pentru a scoate în relief un dintre numeroasele manifestări de popularitate a istoriei în zilele noastre. În plus, ni s-a părut semnificativ și altceva: dezbaterile s-a dus, de fapt, în jurul unor mari calități sufletești ale lui Nelson. Oricît de indignați sînt cei care îl contrazic pe doctorul Durant, acesta nu susține decît că amiralul și-a sacrificat viața pentru a ocroti alte două vieți. Riposta oponentilor doctorului Durant dovedește însă că britanicii nu acceptă, sub nici un motiv, stîrbirea măcar cu o fîrmă a imaginii legendarului curaj și simț al datoriei, atribuite eroismului lui Nelson, omul pe care unul dintre corespondenții ziarului „Times” îl numește „cel mai mare și mai iubit englez din istorie”.

ASOCIAȚIUNEA TIPO- GRAFILOR DIN ROMANIA

Multe și variate sînt necazurile bietului laborator. Pinea ce o mînaie este o mincare cu noduri. Deși e cîștigată cu sudoare și cu mare anevoință, această pine de multe ori nu-i este de ajuns să-și îndestuleze familia. Prin laboarea sa, el este cel care contribuie mai mult în proporție la splendoarea și mărirea statului. El este care aude din toate părțile spîndu-se că are datorii, și nimeni nu-i spune care sînt adevăratele sale drepturi. El bate la toate ușile cerind justiție și nu întîmpină decît refuzuri [...] La contribuții de tot felul, la sarcini de diferite naturi, la impozite, el participă ca și cel avut, ca și acela pe care o urșită mai favoritoare, mai binevoitoare l-a pus într-o poziție să simtă că trăiește [...] Secolul XIX, mai fericit decît cele ce l-au precede, a găsit mijlocul de a îndulci oarecum necazurile laboratorilor. Știința, făcînd atîtea progrese pe cit nu se aștepta, realizează lucruri la care antichitatea nici că s-a gîndit, a avut în vedere și soarta laboratorilor. Ea a luminat masele și a convins pină și pe individele cele mai afundate în întunericul ignoranței că asociațiunile pot să le ridice o parte din greutățile ce le reamăse viața [...] Noi sfătuiam pe asociații tipografici să fie perseverenți și să ceară, să ceară mereu, recunoașterea asociațiunii lor oricărui persoane vor veni la minister. Și nu ne îndolm că pină în fine li se va auzi vocea.

TIPOGRAFUL ROMÂN 1 mai 1870

PROGRESUL AGRICULTURII ROMĂ- NEȘTI: INTELIĞENȚIE, IRIGAȚII, ÎNGRAȘAMINTE, ASOLAMENTE

Sînt mai bine de treizeci de ani de cînd am început a ne ocupa cu învățămîntul agricol și cu punerea agriculturii noastre pe o cale progresivă și înăvătătoare [...] Fînă acum, cultivatorul român a consacrat profesiunii sale numai puterea braciilor sale, dară de acum înainte trebuie să-și consacre și inteliğenția sa. Agricultura, în mersul ei către progres [...] favoriză dezvoltarea tuturor facultăților intelectuale ale cultivatorului și-l pune în stare a face prosperitatea tuturor, ocupîndu-se de a sa, a înăvuit pre tot, învățîndu-se pre sine însuși [...] Sînt două feluri de îmbunătățiri ce se întreprind asupra pămîntului: unele sînt culturile și cari consistă în a îngrășia mai bine

pămîntul, a-l lucra mai bine, a-l întrebunța mai bine, a-l supune la un asolament mai bun și cari cer operațiuni de un efect timporar și altele se zice fonicare și cari consistă în irigațiuni, drenage etc. etc., a căror efect este permanent...

Avem încă multe lucruri de făcut [...] cu ele ocupîndu-ne practiceste, credem că lucrăm în chipul cel mai eficace la mărirea și puterea Romăniei, la dezvoltarea traiului-bun în marea mulțime a locuitorilor ei.

ION IONESCU DE LA BRAD
GAZETA SATELOR, 21 mai 1870

ANTIDINASTICE

Regele petrece e o piesă făcută de Victor Hugo pentru Franca. Ea se va reprezenta Marti, 19 al curentei, la Teatru cel mare.

Francisc I, eroul dramel, era rege-n Franca. Dar la noi nu e regat. De ce dară dinasticul D. Dimitriadă n-a localizat piesa? De ce n-a pus în loc de Regele petrece, DOMNITORUL PETRECE (este vorba de Carol de Hohenzollern — n.r.) și n-a făcut ca aceasta să se petreacă ca azi bunăoară în România.

Nu șcim de ce. Ceea ce șcim, e numai atît: că e păcat de bietețe țări, unde regi și domnitorii lor petrec cu d-alde [...] nebuni d-al curții — azi numiți mareașali ori membri ai camarilei, ajungînd „Batjocura desfrînaților”, cum zice afîșul, permițînd ca uci-gașii să fie patentati de poliție [...] ca apoi s-ajungă a deveni „Răzibunarea curtezanelor!” După espresia iară a afîșului. GHIMPELE nr. 16, 17 mai 1870

„SĂ DEMONSTRAM LUMII CA GENIUL POPORULUI NOSTRU VIAZĂ!”

Pentru prima oară junii români de la toate academiile și universitățile române și străine au decis a se întruni la o comună serbare românească [...] Acolo, între murii monăstirei de la Putna, zac de trei secole și mai bine sacrele oseminte ale unui erou român, care, cu braciul său puternic, a fost cel mai mare apărător al românismului în oriente și al civilizațiunii creștine în secolul al XV-lea. El a înfrînt incursiunile barbare, nu numai spre gloria și fericirea națiunii române, ci și spre binele Europei întregi. Ștefan cel Mare este aceluși brav și mormîntul lui e locul sfînt, la care vocea să alege fiii mamei noastre [...], ca să depună în numele ei

tributul de recunoștință și pietate [...] O urnă antică română de argint cu inscripțiune istorică va fi micul prezent, pre care juminea română academică îl va depune în memoria glorioșului principie pe mormîntul lui [...] Fiecare bărbat al națiunii noastre, sintem convinsi, va sprijini cu căldură inițiativa junilor români [...]

Lumea civilisată caută astăzi cu așteptare la poporul român. Să demonstrăm lumii că geniul poporului nostru viază, să-i arătăm că națiunea noastră și-nțelege mișciunea în momentul cînd știe să prețuiască și să glorifice faptele marilor săi bărbați.

Viena, în Martie 1870.
În numele comitetului
Președinte Nicolae Teclu

INFORMAȚIUNILE BUCU-
REȘTENE nr. 118, 24 mai 1870

COCOANELE, DANDINII ȘI ARTA ADEVARATĂ

Cum este cu puțință și ca atita lume elegantă, luxoasă, avută, care trece pre toată ziua pre podul Mogosoaiei, pre lingă passagiul, și nu-și oprește ochii la fereastra magazinului Gebauer, la fereastra cărui magazin comandă gesturile artei: halt aci! Coboară puțin aici, cocoana cu cocul enorm; oprește puțin aci, dandin legănător cu mustața prigonită; înclină-te zeului Apollon, admiră-l grație... și dacă poți, du și în casa ta o manifestare a puterii sale răpitoare, expressă într-o piscică jucîndu-se pre lingă o tîrîncuță torcînd, expressă în crepuscula serei pre trăsorele prelunge și în-tunecate ale unor țigani la corturile lor etc. [...]

Oricît de puțin vor fi lectorii cari întiege ce spunem aci, pricep negreșit că este vorba de artistul nostru pictor N. Grigorescu. Nu blamăm, ci ne mirăm, pentru că chiar atențiunea noastră la tabelele (tablouriile — n.r.) d-lui Grigorescu ne-a desțep-tat-o maturul nostru artist Theodor Aman [...] Cel ce scrie aceste linii a avut plăcerea îndoită, ca român și ca admirator al artei, să viziteze atelierul modest din passagiul român al d-lui Grigorescu. N-a judecat ca expert, mărturisește însă că a admirat, în putinele tabele finite, în cîteva schițe, în cîteva ebosuri, gradul artei la care a bine voit muza să înalte pre favoritul său Grigorescu.

TROMPETTA CARPAȚILOR
nr. 423, 14 mai 1870

Intocmai ca strămoșii săi, vikingii de odinioară, a simțit de tînăr chemarea depărtărilor și a mărilor înghețate

Ai izbutit?
Continuă!
N-ai izbutit?
Continuă!

FRIDTJOF NANSEN

FLORIN HERA

În vara anului 1896, exploratorul englez Frederick George Jackson adresa un flegmatic „How do you do” unui drumeț cu părul încilcit și barba plină de funingine, întilnit printre nămeții din Țara Franz-Josef. Acel drumeț cu înfățișare stranie era Fridtjof Nansen, șeful expediției norvegiene care atinsese cel mai nordic punct în calea spre Pol. După ce au străbătut apele Oceanului Înghețat, navigatorii s-au întors în țară, unde li s-a făcut o primire triumfală. A urmat un

turneu în străinătate, la invitația academiilor, a societăților geografice, a diferitelor institute de oceanografie, geologie, fizică... Iar lui Nansen i s-au acordat nemăsurate distincții.

Dacă nu vrem să fim umiliți, să nu umilim pe alții

Atît în Norvegia cît și în alte țări, aceste manifestări aveau și o semnificație politică de care Nansen era conștient. Se apropia 1905,

anul dizolvării uniunii celor două țări scandinave — Suedia și Norvegia —, care aveau să rămînă prietene și independente.

Despărțirea pașnică¹ din-

* Extras din volumul 2 al lucrării *Diplomați iluștri*, care va apărea în Editura politică. Subtitlurile aparțin redacției.

¹ Ambele părți au recunoscut că „uniunea dintre Norvegia și Suedia din 1814 implica, prin însăși condițiile în care fusese creată, cauzele dizolvării ei”. La conferința de la Karlsbad — între 31 august și 26 octombrie 1905 — s-a căzut de acord asupra modalităților despărțirii și au fost adoptate cinci convenții.

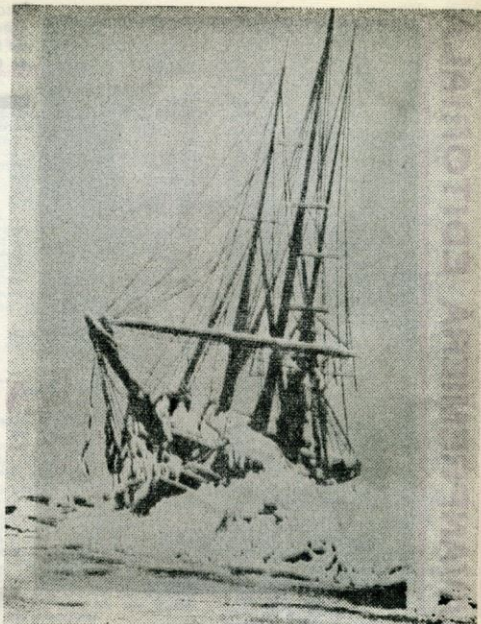
tre Norvegia și Suedia a atras atenția lui Lenin, care scria în *Despre dreptul națiunilor la autodeterminare*: „Nici un social-democrat, afară de cazul că ține să declare că-i sînt indiferente problemele libertății politice și ale democrației (și în acest caz el ar înceta, bineînțeles, să mai fie social-democrat), nu va putea să conteste că acest exemplu constituie o dovadă concretă că muncitorii conștienți au datorită să desfășoare propaganda și să facă pregătiri sistematice pentru ca eventualele conflicte provocate de despărțirea națiunilor să fie rezolvate numai așa cum a fost rezolvat, în 1905, conflictul dintre Norvegia și Suedia...”

În aceste împrejurări, Fridtjof Nansen a avut un rol însemnat. Afirmînd necesitatea de a apăra independența Norvegiei, el a pledat, totodată, pentru o atitudine de înțelegere și stimă față de Suedia vecină. „După cum noi nu vrem să fim umiliți, nici noi nu trebuie să umilim pe alții” — scria Nansen în articolul său *Ce dorim*.

În 1905 Nansen împlinea 44 de ani și era ferm hotărît să se dedice științei. Dar la adunarea din 23 februarie 1905 studenții au strigat stăruitor: „Ia cîrma, Fridtjof Nansen! Fii steagul Norvegiei, în acest ceas!” Premierul Kristian Michelsen i-a solicitat intrarea în guvern; savantul a refuzat, spunînd că va putea să-și servească țara mai bine fără portofoliu ministerial.

Istoriei și publicității au afirmat că în 1905 Nansen ar fi putut deveni liderul politic al Norvegiei. Articolele lui publicate în presa norvegiană, precum și în ziare străine, au adus mari servicii cauzei poporului său. Semnătura ilustrului navigator și oceanograf atrăgea atenția, mai ales în Anglia, dar și în capitalele altor puteri europene.

368 292 de voturi pentru; 184 de voturi contra — acesta a fost rezultatul

Tehnica sfîrșitulul celui de-al XIX-lea veac i-a dat posibilitatea să-și construiască un vas, „Fram”, cu care a ajuns pînă în apropierea Polului Nord

plebiscitului norvegian din 13 august 1905 prin care a fost declarată independența Norvegiei. Situația părea să se normalizeze cînd, așa cum amintește istoricul suedez Kurt Agren, din cercurile conservatoare, „au început să se audă bubuituri de tun”. Guvernul Michelsen se străduia să cîștige sprijin la Copenhaga și la Londra, deoarece existau bănuiele că Wilhelm al II-lea, kaiserul Germaniei, intenționa să-și exercite influența în defavoarea Norvegiei. Ținînd seama de superioritatea flotei britanice¹, Norvegia, ea însăși o „națiune mariti-

mă”, hotărî să-și ofere tronul principelui Karl al Danemarcei, ginerele monarhului englez, urmîrind să pună astfel frîu ambițiilor kaiserului în Scandinavia. Michelsen spera să asigure respectarea integrității Norvegiei, în condițiile unui angajament de absolută neutralitate. Misiunea de a duce tratativele complicate inițiate în acest scop i-a revenit lui Fridtjof Nansen.

La auzul bubuiturilor de tun, exploratorul devine diplomat

Solia la Londra a oceanografului diplomat-fără-voie, care tocmai se pregătea

¹ În 1905 Anglia avea 44 de cuirasate, Franța 12, Germania 16 — n.n.

pentru o călătorie în Antarctica, a început fără obisnuitul ceremonial de acreditare.

Telegrama guvernului îl găsi la o cabană din munții Telemarken. Nansen traversă în grabă văile stâncoase, gonind cu bicicleta toată noaptea pentru a prinde trenul spre Kristiania, unde Michelsen îi ceru să plece fără întârziere la Londra. Nansen acceptă. Vorbea engleza, cunoștea literatura, istoria și activitatea științifică britanică, și avea strânse legături cu mulți dintre oamenii de cultură și savanții iluștri ai Angliei. Avea toate ușile deschise, deși independența Norvegiei nu era încă oficial recunoscută de guvernele multor state, și rezultatul misiunii sale fu favorabil. Lordul Lansdowne, titularul Ministerului de Externe, îi sugeră să comunice Stortingului (parlamentul Norvegiei — n.n.) în sedință secretă că „alegea printrului Karl va întări simpatiile Marii Britanii pentru Norvegia și că existau speranțe de realizare a unui tratat care să asigure garantarea integrității norvegiene în relațiile cu toate puterile”. Aceste asigurări au produs impresia așteptată și parlamentul norvegian s-a decis să-l aleagă pe „favoritul „reginei măriilor”.

Astfel Norvegia a fost recunoscută ca stat independent de către marile puteri, și doi ani mai târziu a obținut tratatul de garantare a integrității teritoriale. Nansen își făcuse datoria și ca diplomat.

„Cheia” tratatului prin care neutralitatea Norvegiei și inviolabilitatea teritoriului ei erau garantate de Anglia, Franța, Rusia și Germania se afla la Londra. Ministrul de externe norvegian, Löwland, ar fi dorit să-l trimită pe Nansen în Statele Unite, dar mai necesară se dovedi numirea lui în postul de ministru plenipotențiar al Norvegiei în Marea Britanie. De data aceasta, savantul nu voi să primească misiu-

nea oficială ce i se încredința. „Să devin diplomat? Dar preocupările mele tin de domeniul științei și nu de cel al politicii internaționale” — exclamă el. Acceptă totuși și plecă la Londra, însă fără familie. Soția sa Eva și copiii îl așteptau acasă la Polhoegda. În 1907, Eva Nansen muri, înainte de a-și revedea bărbatul.

În mai 1908, după vizita oficială în Norvegia a suveranilor Angliei, Nansen obținut să fie eliberat din postul său de ministru plenipotențiar. „Tratatul de integritate” fusese semnat la Kristiania, la 2 noiembrie 1907.

Pentru a-și putea îndeplini misiunea în Anglia, Nansen renunțase la „Fram” (vasul cu care Nansen străbătuse Oceanul Înghețat de Nord. În limba norvegiană, Fram înseamnă înainte — n.n.). La 7 iunie 1910, din turnul de la Polhoegda, Nansen a zărit vasul părăsind fiordul cu direcția Polul Sud. Pe puntea de comandă se afla un alt explorator — Roald Amundsen. „A fost ceasul cel mai amar din viața mea” — mărturisea Nansen mai târziu. În 1926, Amundsen, devenit celebru, spunea într-o cuvintare la radio: „Cînd retrăiesc cei 23 de ani petrecuți în explorarea finiturilor polare, gîndul mi se îndreaptă mereu către omul care din prima tinerețe a fost idealul meu și care mai târziu m-a sprijinit cu atîta generozitate: Fridtjof Nansen”.

Un buletin meteorologic eronat

Apreciind atmosfera în termeni meteorologici, oamenii politici se înșală nu rareori. În februarie 1914, primul ministru norvegian Gunnar Knudsen declara în Storting: „Cerul politic este mai senin ca oricînd”. Dar pînă la atentatul de la Sarajevo nu mai erau decît patru luni.

Nansen era mai sceptic: „Sîntem — scria el — pe un

vulcan care poate erupe în orice clipă. Păzească-l Domnul pe cel care va fi luat prin surprindere... În cercurile din jurul premierului Knudsen, atitudinea lui Nansen, privit ca un prevestitor de catastrofe, stîrnea indispoziție.

Izbucnirea războiului confirmă previziunile „scepticului de la Polhoegda”. Savantul norvegian se dovedi un neobosit apărător al păcii. În apeluri publicate în presă și difuzate la întruniri, Nansen își îndemna contemporanii: „Fie ca dreptatea și nu arbitrarul să domine popoarele!... Cu fiecare zi Europa se apropie de catastrofă. Pretutindeni se întind ruinele. Pînă nu este prea târziu, să spunem: «Opriți-vă!»”. Dar în Norvegia neutră afacerile mergeau mai bine ca oricînd. Negustorii de pește se îmbogățeau prin contractele de livrări către Germania. Armatorii încasau aur și valută forte în schimbul transportului naval pentru Rusia și Anglia. Neutralitatea scandinavă era în general respectată de beligeranți. Totuși Nansen nu înceta cu negrele-i previziuni, avertizînd că agravarea războiului maritim va duce la oprirea transporturilor de alimente, deci la foamete.

În februarie 1917, guvernul american invită Norvegia să sisteze orice export de alimente, condiționînd astfel importul de provizii din Statele Unite; ceea ce însemna că Norvegia trebuia să denunțe unilateral acordul comercial încheiat cu Germania, prin care se obliga să-i furnizeze anumite cantități de pește.

De teama unor represalii germane împotriva porturilor și liniilor de comunicații expuse submarinelor, Norvegia refuză să rupă acordul comercial, declarînd că ar fi o abatere de la neutralitatea strictă pe care și-a impus-o. În iulie, Statele Unite sîstară exporturile spre Norvegia, unde foarte repede se făcu simțită lipsa articolelor de primă necesitate.

În capitală, o demonstrație muncitorească, reunind 30 000 de participanți, protestă vehement împotriva politicii de aprovizionare.

La inițiativa Camerei de comerț norvegiano-americană, guvernul urma să trimită în Statele Unite o comisie care să trateze problemele livrărilor de cereale. Autoritățile se adresa lui Nansen, propunându-i să-și asume răspunderea conducerii negocierilor cu americanii. Nansen acceptă, cu condiția de a i se acorda calitatea de „ministru plenipotențiar cu misiune specială”, ca să poată trata direct cu administrația americană, fără mijlocirea legăției norvegiene la Washington. Negocierile cu Statele Unite au durat zece luni.

La începutul toamnei, țara nu mai avea grâne decât pentru două luni și jumătate. Nansen află că jumătatea împiedică încheierea acordului, lăsând să se înțeleagă că numai încetarea livrărilor de peste către Germania îi va îndupleca pe aliați. El ceru guvernului norvegian să accepte o limitare strictă a comerțului cu Germania și să-i dea mină liberă pentru semnarea acordului cu americanii. Tergiversările continuă. La sfârșitul lunii aprilie 1918, partea americană prezentă o formulă pe care diplomatul Nansen o consideră avantajoasă. Telegrama în Norvegia, dar răspunsul întârzie. Atunci, pe propria răspundere, Fridtjof Nansen semnează acordul care avea să-i poarte numele, salvând Norvegia de foamete. Peste câteva zile, Stortingul ratifică semnătura plenipotențiarului.

Arma foamei

Ridicând blocada aprovizionării Norvegiei, aliații anglo-americani — care începuseră în martie 1918 la Murmansk debarcarea de trupe împotriva Rusiei sovietice — încercau astfel să atenueze tensiunea socială din țara scandinavă. În

foarte scurtă vreme, Nansen avu însă prilejul să condamne cele mai dure forme ale folosirii „armei alimentare” împotriva populației. Guvernul sovietic făcuse numeroase oferte pentru încheierea unor tratative de pace care să pună capăt intervenției.

La sfârșitul lunii februarie 1919, președintele Wilson, cu știrea premierului britanic Lloyd George, îi trimise la Moscova, pentru un sondaj diplomatic, pe William Bullitt, atașat al delegației americane la Conferința de pace de la Paris.

Contactele neoficiale de la Moscova au permis punerea la punct a unui proiect de document, care prevedea încetarea ostilităților pe teritoriul Rusiei, în vederea convocării unei conferințe a părților aflate în conflict. Înțelegerea cu Bullitt, arăta Lenin în 1920, era făcută în condiții nefavorabile, dar guvernul sovietic tinuse numaidecât să obțină armistiți și pace. După stabilirea unui termen-limită pentru răspunsul oficial al aliaților, și anume 10 aprilie 1919, Bullitt s-a întors la Paris. Răspunsul n-a venit însă niciodată, pentru că Departamentul de Stat american era sub influența unor prejudecăți antibolșevice.

În schimb a fost elaborat proiectul americanului Herbert Hoover, administratorul de fapt al întregii aprovizionări cu alimente a aliaților. Aplicând Rusiei un „program de ajutor”, Hoover urmărea să forțeze încheierea războiului civil în condiții favorabile puterilor aliate. „După el — scrie George F. Kennan —, comuniștii ruși trebuiau să-și modifice pozițiile și să-și aco-modeze principiile, sau să refuze, pe riscul lor, alimentele pe care le-ar fi putut primi o populație care începuse să moară de foamete...” „Proiectul Hoover” a

* George F. Kennan — fost ambasador american în Uniunea Sovietică și unul dintre cei mai apreciați istorici ai diplomației americane.

fost înaintat președintelui Wilson a doua zi după întoarcerea la Paris a lui William Bullitt, purtător al propunerilor lui Lenin. Herbert Hoover recomanda lui Wilson crearea unei „Comisii de asistență pentru Rusia”.

După cum mărturisește în memoriile sale, apărute după ce expirase mandatul său de președinte al S.U.A. (1929-1933), Hoover avea nevoie de „o persoană neutră cu un nume binecunoscut”. Ti telegrafia lui Fridtjof Nansen, exploratorul polar, cerându-i să vină la Paris. Acesta, dornic să ajute victimele războiului, a fost „atașat” unei operații care trebuia să „înlocuiască” un răspuns la oferta de pace a lui Lenin. Nansen nu știa însă absolut nimic despre misiunea Bullitt. Hoover îl asigură că i se cerea sprijin pentru o inițiativă „pur umanitară, pentru ajutarea apropielui”.

După Nansen unica politică justă a statelor occidentale ar fi fost de a lăsa Rusia să-și rezolve singură și fără amestecul lor treburile ei interne. De aceea nu avea încredere în Hoover. „Numai cu ajutorul primului ministru al Norvegiei — mărturisii Hoover — l-am convins în cele din urmă pe Nansen să vină la Paris. Cînd a sosit, aveam tot programul pregătit, inclusiv textul exact al documentelor care urmau să fie trimise și primite (este vorba de scrisoarea lui Nansen către „cei 4 Mari” — Wilson, Clemenceau, Lloyd George, Orlando — și... de răspunsul acestora care fusese scris dinainte tot de Hoover! — n.n.). Dar Nansen s-a înfricoșat bănuind că fiecare paragraf ascunde o capcană. „De fapt nu-l blamez — spuse fostul președinte —, deoarece și eu am avut de a face cu documentele noastre aliate... Pînă n-am obținut ca primul ministru norvegian să-l prezeze din nou, n-a acceptat. Cu greu, pînă la urmă, a semnat...”

Textul semnat de Fridtjof Nansen expunea ideea aju-

torării populației înfometate și suferinde, pe o bază umanitară — sub garanția unei comisii formate din norvegieni, suedezi și alți reprezentanți ai unor țări neutre. Comisia, sublinia Nansen, va avea „un caracter absolut nepolitic, urmărind exclusiv scopul de a salva viețile umane”. Răspunsul semnat de „cei 4 Mari” (și care „trecură prin redactarea” lui Hoover) comunica lui Nansen următoarele: „Guvernele și popoarele pe care le reprezentăm ar fi bucu-roase să coopereze, fără a urmări vreun avantaj politic, militar sau financiar, la orice propunere care ar ușura actuala situație din Rusia”. În continuare se arată că „aliații cer — pentru a fi de acord cu trimiterea de alimente și medicamente în teritoriul supus blocadei — ca guvernul sovietic să accepte încetarea oricăror operații militare, a oricărui transport de trupe și material militar”. De asemenea, urmau să fie puse sub control, transportul și distribuția alimentelor pe teritoriul sovietic. Nu se făcea nici o mențiune în legătură cu eventuala retragere a trupelor intervenționiste. După transmiterea acestui document, Fridtjof Nansen adresa lui Lenin, în încheierea mesajului său, următoarele cuvinte: „Aș dori să cunosc, în viitorul cel mai apropiat, părerea dumneavoastră în această chestiune”.

Comisarul pentru Afacerile Externe, Gheorghi Cicerin, îi trimise lui Fridtjof Nansen, la 7 mai 1919, următorul răspuns:

„Îngăduiți-mi — scria el — ca în numele guvernului sovietic rus să vă transmit recunoștința noastră profundă pentru atenția plină de căldură pe care o acordați situației poporului rus. Într-adevăr, sînt mari suferințele și lipsurile create pentru poporul rus prin inumană blocadă a puterilor aliate și așa-zis neutre, ca și prin neîntreruptele războaie care i-au fost impuse

împotriva voinței lui. Dacă Rusia sovietică ar fi lăsată în pace și dacă n-ar fi împiedicată să se dezvolte liber, ea ar putea să-și restabilească producția și forța sa economică în cel mai scurt timp, să-și acopere cerințele ei proprii și să furnizeze, prin produsele ei, un sprijin pentru alte țări. Dar, în actuala ei stare, în care a fost adusă datorită politicii rigide a puterilor aliate, i-ar fi extrem de necesar un ajutor sub forma unor provizii de alimente din afară, și guvernul sovietic rus apreciază cu recunoștință atitudinea umană, plină de solicitudine pe care o manifestați. Ținînd seama de stîma generală de care sînteți înconjurat, guvernul nostru va fi extrem de bucurat să intre în legătură cu dumneavoastră, în scopul transpunerii în fapt a planului de ajutor cu caracter pur umanitar, așa cum dumneavoastră l-ați conceput”.

După această acceptare de principiu, Cicerin îi arăta lui Nansen că — în contradicție cu intențiile savantului norvegian — scrisoarea „celor 4” cuprindea condiții politice. „Nu trebuie, desigur, să vă explicăm — sublinia Cicerin — că operațiile militare tin de domeniul politic. Astfel, intențiile dumneavoastră sincere umanitare au fost folosite injust de alții...” Cicerin afirma dorința guvernului sovietic de a discuta oricînd problema încetării ostilităților și a încheierii unei păci durabile cu reprezentanții autorizați ai celeilalte părți beligerante, în cadrul unor tratative politice. Cît privește planul de ajutor umanitar, Cicerin îi solicita lui Nansen „să indice timpul și locul unei reuniuni între delegații noștri și conducerea comisiei dumneavoastră” în vederea clarificării acțiunilor ulterioare. Nansen voia să accepte oferta lui Cicerin, să ia contact cu delegații bolșevicilor, dar conducătorii occidentali au decis să trimită un mesaj în sprijinul amiralului alb gardist Kolceak.

În însemnările despre tatăl ei, Liv Nansen evocă dezaprobarea savantului față de ceea ce numea el „obtuzeitatea politicianilor”: „Prin menținerea blocadei — susținea Nansen — se periclitează o mare operă, aceea a apropierei între popoare. Căci în joc e destinul Europei”. „Tatăl meu — arăta Liv Nansen — era de părere că lupta Sovietelor pentru a antrena milioane de cetățeni la o prefacere a țării lor reprezenta o problemă în care nu aveam cădere să ne amestecăm”.

În cartea sa *Rusia și Pacea*, editată în 1923, Nansen afirma: „Prosperitatea va fi cu puțință numai dacă Europa va ajunge la îmbinarea echitabilă a forțelor ei economice și spirituale din apus și din răsărit”.

Cincizeci de coroane de la un leproș și zeamă de lămie din partea unui stat

În aprilie 1920, Nansen primi din partea Consiliului Ligii Națiunilor rugămintea de a accepta să se ocupe de dificila problemă a repatrierii prizonierilor de război. Trecură un an și jumătate de la armistițiul încheiat la Compiègne. Jumătate de milion de prizonieri, din aproape 30 de țări, așteptau să fie repatriați. Nu aveau nici mijloace bănești, nici forța fizică pentru a străbate miile de kilometri care-i despărteau de căminele lor.

Devenit înalt comisar al Ligii Națiunilor, Nansen începu o lungă călătorie din țară în țară, trecînd uneori frontiere pe lingă care stăruia încă mîrosul prafului de pușcă... Nici el, nici secretarul său, căpitanul norvegian Finne, nu acceptaseră să fie retribuiți. Prima sa grijă fusese să stabilească o colaborare directă și reală cu guvernele interesate în repatrierea prizonierilor. Războiul dintre Polonia lui Pilsudski și Rusia

sovietică nu se sfârșise cînd Nansen se întîlni cu Cicerin pentru a discuta despre transportul prizonierilor. „Mulți considerau — va spune el în fața Adunării Ligii Națiunilor, la Geneva, în toamna anului 1921 — că guvernul Sovietelor nu-și va respecta angajamentele. În ceea ce mă privește, pot vorbi în cunoștință de cauză.

stacolul creat de relațiile diplomatice dintre anumite state, Nansen putea acționa în numele său. „Flota lui Nansen” pentru repatriați, alcătuită din vase de transport reamenajate, plutea între Narva și Swinemünde, pe „drumul scurt” al Balticii. Alți foști prizonieri — printre care și români transilvăneni din fosta armată habs-

lătorie în Asia centrală, ultimul său proiect de cercetare. Dar în august 1921, reprezentanții a 13 guverne și 48 de societăți naționale de Cruce Roșie, întruniți la Geneva, îl numiră în fruntea comitetului de ajutorare a regiunilor înfometate din Rusia. După șapte ani de război, intervenție și blocadă, seceta pîrjolise zonele

A trecut mai bine de un an de cînd lucrez în înțelegere cu guvernul Sovietelor la repatrierea prizonierilor și trebuie să spun că, în pofida numeroaselor greutăți, acest guvern s-a ținut de cuvînt în toate acordurile noastre și în toate promisiunile făcute mie personal sau organizației mele.

S-a stabilit, bunăoară, că într-o anumită perioadă, vor fi transportați în afara Rusiei 4 000 de prizonieri pe zi, și spre marea mea mirare, în ciuda greutăților, guvernul Sovietelor a făcut mai mult decît făgăduise...”

După reuniunea de la Kovno a reprezentanților germani, ruși, austrieci, polonezi s-a constituit „Ajutorul Nansen” — o organizație independentă de Liga Națiunilor. Evitînd astfel controlul diplomatic și ob-

„Flota lui Nansen” a purtat aproape o jumătate de milion de prizonieri spre patriile lor, iar „comisia Nansen” a salvat multe vieți din regiunea Volgăi, sărăcită de război, intervenție și secetă

burgică — se întorceau pe „drumul cel lung” străbătînd jumătate de glob, peste oceane, de la Vladivostok. În septembrie 1921, Nansen putea să raporteze la Geneva: 447 604 prizonieri de război din 26 de țări fuseseră repatriați. Înțoarcerea lor acasă costase mai puțin de o liră sterlină pe cap de om, sumă derizorie în comparație cu cea cheltuită pentru a-i trimite să ucidă sau să fie omorîți.

Ostenit, Nansen tînjea după tîlna casei sale de la Polhoegda, unde voia să pună la punct planul de că-

producătoare de cereale din jurul Volgăi, din Crimeea, din Ucraina.

Înființarea unui comitet nu rezolva însă finanțarea ajutorului. Nansen a fost lăsat să se descurce singur. Hotărît să contribuie prin fapte, nu prin declarații filantropice, la salvarea înfometaiilor, Nansen se adresa Ligii Națiunilor pentru a cere sprijinul guvernelor, ceea ce duse la o „răsunătoare controversă”. În timpul acesta, în Uniunea Sovietică se luaseră măsuri extraordinare pentru combaterea foametei — pe baza

noii politicii economice și a stimulării agriculturii —, prin înlocuirea sistemului prădării obligatorii cu impozitul în natură; iar pe plan extern se desfășurau intense eforturi pentru achiziționarea de cereale și alte alimente plătite în aur. La 2 august 1921, Lenin adresa se un apel cerind ajutor internațional pentru înfometaji. Gorki lansase, de asemenea, un mesaj impresionant pentru salvarea capilor: răspunseseră Romain Rolland, Anatole France, Albert Einstein, Bernard Shaw, Herbert Wells... Comitetul muncitoresc internațional, condus de Clara Zetkin, strîngea ajutoare din Germania, Anglia, Olanda, Franța, Belgia, Austria. În România ziarul „Tineretul socialist” scria la 18 septembrie 1921: „De pe acum frații și tavarășii noștri din toate țările Europei și Americii, din Africa de Sud și din Australia au strîns milioane, zeci de milioane pentru ajutorarea populației de pe Volga... Noi, tineretul muncitoresc din România, ne însușim acest strigăt... Faceti propagandă printre tavarășii de toate vîrstele ca să dea o zi de lucru pentru Rusia lovită de secetă”. „Lupta socialistă” din Praga anunța la 12 martie 1922: „Sînt convocate toate comitetele organizațiilor din Ploiești pentru a se alege un comitet de strîngere a fondurilor pentru înfometaji rusi”.

Pentru a scoate din pasivitate Liga de la Geneva, Nansen luă cuvîntul în Adunarea din septembrie 1921: „Mandatul pe care l-am primit și în numele căruia lucrez — spuse el — mă pune în situația să mă adresez guvernelor. Voi lupta să conving popoarele din Europa pentru a face să înceteze o îngrozitoare suferință...”

Un reportaj din ziarul britanic „Manchester Guardian” consemnă acest moment: „Cu toată tendința ostilă a unor delegații, doc-

torul Nansen a dominat adunarea ca niciodată. Era extrem de palid și părea că-și stăpînește cu greu emoția. Cînd a terminat, gâleria a izbucnit în aplauze nesfîrșite”.

Triumful său însă a fost doar de ordin moral, căci apelul a fost respins, iar creditul refuzat.

Ținînd seama de opinia publică și de prestigiul lui Nansen, adversarii lui evitau o ciocnire deschisă. Trimisă spre discuție Conferința financiară de la Bruxelles — convocată la 6 octombrie 1921 —, „chestiunea ajutorului” fu împinsă pe linie moartă. Conferința de la Bruxelles condiționa ajutorul — cerind în schimb unui eventual credit recunoașterea datoriilor țariste.

Recurgînd la sprijinul unor organizații neguvernamentale și al unor particulari, Nansen organiză la Geneva un „Birou central de ajutoare”. La Berlin își începu activitatea colaboratorul său dr. Eduard Frick. De pretutindeni soseau donații pentru „Fondul Nansen”: cincizeci de mii de franci de la un poet francez care își păstră anonimatul; douăsprezece mii de pesos — de la un muncitor din Montevideo; cincizeci de coroane de la un leproș. Interpelat în Camera Comunelor, premierul Lloyd George confirmă asigurările lui Nansen că ajutoarele se întrebuințau exclusiv în folosul înfometajilor. Dar, așa cum scria în „Daily Herald” autoritățile britanice nu se hotărîseră să trimită decît zeamă de lămîie și scaune de dentist!

Principiul ajutorului umanitar, evocat în corespondența din 1919, dintre Nansen și Cicerin, și pus în practică în 1921-1922, a stat la baza acordului din 27 august 1921 cu privire la statutul Comitetului executiv al Ajutorului Internațional pentru Rusia. Așa cum prevedea acordul — sem-

nat de Nansen și Cicerin —, „personalul d-rului Nansen se obliga să se consacre exclusiv furnizării de ajutoare, abținîndu-se de la orice activitate politică sau comercială”. Prin prezența lor, reprezentanții lui Nansen aveau puțina să se asigure că întregul ajutor se împărțea victimelor calamităților. În timpul misiunii, o parte din personal a murit de tifos exantematic. Lucrau fără salariu, cu toții, în frunte cu șeful lor, în timp ce în diferite capitale presa de dreapta li acuza că „s-au îmbogățit din gurile furate de prin biserici...”

La sfîrșitul anului 1921, Fridtjof Nansen primi o diplomă de onoare — semnată de președintele Congresului al IX-lea al Sovietelor, Mihail Kalinin, — cu următorul conținut: „Pentru nobilele eforturi consacrate salvării țăranilor din regiunea Volgăi, vă exprimăm cea mai adîncă recunoștință. Poporul rus va păstra în amintirea sa numele marelui savant, explorator și cetățean, care a deschis eroic drum prin gheturi veșnice ale Nordului, dar n-a putut să înfrîngă cruzimea și indiferența claselor conducătoare ale țărilor capitaliste”.

În 1922, Nansen a fost distins cu premiul Nobel pentru pace, în timp ce se afla în sud-estul Europei, ca înalt comisar al Ligii Națiunilor pentru problemele refugiaților greci și armeni și pentru schimbul de populații. După încheierea războiului greco-turc, în 1922, Nansen a contribuit la alcătuirea și aplicarea unui program de ajutoare economică a populațiilor strămutate.

Fridtjof Nansen a fost primul care s-a ridicat, la Liga Națiunilor, pentru a acuza practicile agresive ale fascismului. După moartea savantului, survenită în 1930, „Oficiul Nansen pentru refugiați” s-a ocupat de valorile de victime ale nazismului...

MAI A VEM (ȘI NOI) UN RĂSPUNS

Emisiunea TV „Mai aveți o întrebare?” a ținut să ne onoreze cu o replică nimicitoare la articolul „Cine a descoperit Polul Nord?” de Călin Ionescu (nr. 3/1970), unde era înfățișată controversa dintre R. E. Peary și F. A. Cook privitoare la prioritatea descoperirii Polului Nord. Emisiunea „preciza” că: a) controversa e de mult închisă; b) F. A. Cook e un șarlatan pe care enciclopediile nici nu-l pomenesc și c) revista noastră a săvârșit un grav păcat, ocupându-se de punctele a) și b). În același sens, și la fel de necruțător, ne-a scris tov. Șerban Dragomirescu, cercetător științific la Institutul de geografie.

Remarcăm în primul rând că emisiunea amintită, destinată în principal tineretului, nu a găsit până acum de cuvință să răspundă nici unei întrebări legate de marile probleme ale istoriei naționale și universale tratate de revista noastră. Ea s-a oprit asupra unei teme periferice, minore cuprinsă în numai 4 pagini din cele 3.600 publicate de **Magazin istoric**, înaintea ca „Mai aveți...?” să binevoiască a se ocupa de el.

„Mai aveți...?” și tov. Ș. D. par a fi amatori de polemici ascuțite. Să le facem, așadar, pe plac, luând pe rând păcatele a), b) și c). a) Să deschidem lucrarea *Die Entdeckung und Erforschung der Erde* de dr. W. Krämer (Brockhaus, Leipzig, 1961, ediția a III-a) despre care tov. Dragomirescu susține că îl ignoră pe Cook. Citim: „Controversa privitoare la cel care a ajuns primul la Polul Nord s-a desfășurat multă vreme și cu mare înverșunare între Cook și Peary, utilizându-se și calomniile cele mai răuvoitoare. Majoritatea cercetătorilor s-a hotărât pentru Peary, dar nu se pot aduce dovezi definitive nici pentru unul și nici pentru altul. Exact la pol nu a ajuns probabil nici unul din ei, după cum au arătat calculele ulterioare” (p. 154-155 — sublinierile ne aparțin, ca în toate citatele ce urmează). Într-unul din cele mai cunoscute dicționare bibliografice, editat în Anglia, **Chambers Biographical Dictionary** (Londra, 1946), se menționează că Robert Peary a atins „la 6 aprilie 1909 după cit se pare (apparently) Polul Nord”.

Tov. Ș. Dragomirescu pretinde că Amundsen era partizanul lui Peary. Citim însă în lucrarea lui H. H. Wille **Lockende Pole**, publicată de cunoscuta editură științifică din Republica Democrată Germană, Urania, în 1966: „Roald Amundsen a fost omul care nu s-a îndoit niciodată de sinceritatea lui Cook, cu care călătorise, cu ani în urmă, în marile înghețate ale Polului Sud” (p. 190).

b) Este Cook ignorat de enciclopedii și dicționare, cum pretend oponenții noștri? Să vedem! **Enciclopedia Americană** (vol. V, 1965) îi consacră 6 de rânduri (față de 97 de rânduri celebrului său omonim, navigatorul James Cook). **Enciclopedia** scrie că lui Peary „i se atribuie actualmente descoperirea Polului Nord”. În cunoscutul și foarte seriosul **Meyers Neues Lexikon** (Leipzig, 1964), lui Peary îi sint consacrate 9 rânduri, iar lui Cook 11. La articolul Peary, citim, între altele: „Gloria de a fi ajuns cel dintâi până în apropierea Polului Nord i-a fost contestată de Cook” (vol. VI, p. 440), deci exact în spiritul articolului nostru.

Lucrarea *Les explorations au XX-^e siècle* (Librairie Larousse, Paris, 1960), vorbind despre expediția Belgiei în Antarctica, scrie: „La bordul vasului farnaseră doi oameni ale căror nume aveau să devină ulterior ilustre: Amundsen și dr. F. Cook” (p. 135).

Dizionario degli esploratori e delle scoperte geografiche (Milano, 1967), de Silvio Zavatti,

directorul Institutului geografic polar din Civitanova, autor a numeroase lucrări geografice și el însuși explorator al ținuturilor polare, consacră 16 rânduri lui Peary (p. 218) și 19 lui Cook (p. 73-79). Aflăm aici că Peary „...la 24 aprilie [1909] a atins poate țința atit de rivnita, dar îl precedase, încă cu un an înainte, Cook”. Zavatti îi dă dreptate lui Cook: acesta „a ajuns la Pol la 21 aprilie 1908. Primit triumfal, a fost aproape imediat acuzat de fals de către Robert Edwin Peary, care afirma că el a atins primul Polul Nord. S-a dezlântuit o violentă controversă, care încă mai continuă, deși, așa cum arată multe documente, s-a ajuns la concluzia că F. Cook a ajuns efectiv la Pol și că în spațele campaniei jurnaliste de defăimare a lui se ascundeau enorme interese financiare, care aveau totul de pierdut dintr-o victorie a lui Cook” (p. 79).

Lockende Pole intitulează un întreg capitol „Cook sau Peary?” conchizând în mod neechivoc: „Conflictul de prioritate privind descoperirea Polului Nord a rămas până astăzi nedecis”. Autorul adaugă: „Peary a fost mandatarul unei mari societăți americane, printre ai cărei protectori se număra președintele Theodore Roosevelt (p. 190).

În 1961, la New York a apărut o lucrare în favoarea lui Cook **The case for doctor Cook** („Pledoarie pentru doctorul Cook”) de A. A. Freeman. Cît despre **Return from the Pole**, de F. A. Cook, aceasta a apărut după moartea autorului, căci există — nu-i așa? — și lucrări postume.

Publicațiile de cultură istorică se situează și ele pe poziția articolului nostru. Numai două exemple: revista lunară italiană **Storia illustrata** (iulie 1960), cu articolul „Cine a ajuns primul: Peary sau Cook?” și **Miroir de l'Histoire** (publicație din Franța, care intră în al 20-lea an de apariție), cu articolul lui Robert de la Croix „Cine a descoperit Polul Nord?” (nr. 293, noiembrie 1969).

c) Recunoaștem, cu umilința cuvenită, că **Magazin istoric** a scris numele micilor așezări groenlandeze Etah în loc de Etah și prenumele lui de Gerlach Adrian în loc de Adrien. Calificarea expediției vasului **Belgica** (1897-1899) drept un eșec se referă strict la faptul că nu a ajuns la Polul Sud; celelalte rezultate științifice obținute au fost, indiscutabil, de mare importanță.

Mărturiile prezentate mai înainte demonstrează cu prisosință că disputa este foarte departe de a fi închisă și că savantul Cook se bucură și azi de respectul meritat. Istoria științei ne arată că nu o dată teze consacrate oficial au trebuit să fie revizuite (vezi problema vikingilor care, zice-se, l-au precedat pe Columb întru descoperirea Americii).

La rîndul nostru, întrebăm:

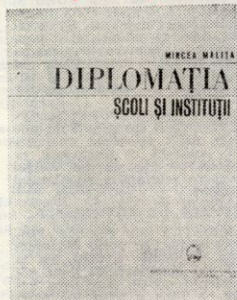
1) O emisiune TV (și încă una destinată tineretului) are dreptul, de dragul etalării unei false erudiții, să nege evidența unei polemici științifice și să aducă milioane de telespectatori în spiritul închistării în „definitiv” și „imuabil”?

2) Un cercetător științific are dreptul să citeze, în sprijinul șubredei sale teze, lucrări pe care nu le-a parcurs?

Comentind întoarcerea lui „Apollo 13” și folosind arhizatul dicton „Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine”, responsabilul emisiunilor științifice TV aprecia că vorbește shakespearian. Invocîndu-l tot pe marele Will, îi propunem să nu transforme „Mai aveți...?” în „Comedia erorilor”.

panoramic

Știința și arta diplomației *

În acești ultimi ani, când numărul studiilor privind istoria relațiilor externe ale țărilor române a sporit sensibil, devenise necesară o sinteză în care să aflăm esențialul asupra diplomației ca obiect de cercetare pentru istorici și ca profesie în sine, definită și analizată în conceptele și instituțiile ei de bază. Este tocmai ceea ce ne dă astăzi Mircea Malita, în această lucrare adresată deopotrivă diplomaților, istoricilor și multor altor cititori, care urmărește cu legitim interes evoluția și rezultatele diplomației — știință, artă și activitate practică.

Cu începuturile în trecutul îndepărtat când s-au constituit și primele state, diplomația se leagă organic de starea de pace și are ca „domeniu specific” servirea relațiilor de natură pașnică, în primul rând prin rezolvarea problemelor internaționale pe calea negocierilor.

Diplomația contemporană, indiferent de regimul social-politic al statelor, este influențată de caracterul global al problemelor păcii și războiului, de necesitatea vitală de a realiza securitatea internațională, dezarmarea nucleară, dezvoltarea fiecărei țări la nivelul coordonatelor superioare ale progresului tehnico-științific, ceea ce dă noi dimensiuni și forme colaborării pe plan mondial.

* Mircea Malita, *Diplomația. Școli și instituții*, Editura didactică și pedagogică, 1970.

În epoca noastră, epoca unui nou umanism, relațiile externe ale statelor socialiste sînt îndreptate spre promovarea păcii, destinderii și colaborării internaționale, care exclude „folosirea metodelor de forță, constrângere, presiuni sau ane-xiuni”.

După ce-l determină sensul și actualitatea, Mircea Malita analizează conceptul de diplomație (definițiile propuse și funcțiile de bază) și arată însușirile pe care trebuie să le cumuleze diplomații de profesie.

Urmărim, în continuare, în volum, prezentarea școlilor diplomatice europene — cu succinte caracterizări, un capitol aparte fiind rezervat celei românești. În câteva zeci de pagini se desfășoară, pentru întâia dată în literatura noastră de specialitate, etapele esențiale ale diplomației române de-a lungul a peste 20 de secole.

O secțiune întreagă — peste 200 de pagini — este rezervată instituțiilor și metodelor, respectiv diplomației ca profesie: misiuni diplomatice și consulare, privilegii și imunități, negocierile — „unul din mijloacele consacrate de rezolvare pașnică a oricărei dispute între țări” — diplomația ad-hoc, etc.

Anexele se referă la stilul și vocabularul diplomatic uzual, la ceremonial și protocol, la textele unor convenții internaționale privind profesiunea însăși.

Prin acest volum, Mircea Malita deschide, cu recunoscută autoritate și deplină stăpînire a materiei, un nou sector de studiu în literatura românească asupra diplomației.

D. G.

O monografie a unei monarhii *

Lucrarea lui Al. Gh. Savu cuprinde o perioadă deosebit de dificilă și complexă, în care evoluția fenomenelor de natură politică și economico-socială pe plan intern și internațional a afectat profund situația României, solidindu-se,

* Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938-1940)*, Editura politică, 1970.

în septembrie 1940, cu instaurarea regimului dictatorial militar-fascist.

Disponind de o documentație vastă, autorul se referă, în primele șase capitole, la antecedentele și premisele dictaturii regale ca fenomen politic, precizînd condițiile interne și externe care au permis instaurarea, în februarie 1938, a acestei forme de guvernămînt. Cronologic și pe probleme, este înfățișată în continuare evoluția situației economice a țării în anii 1938-1940, situația socială, legislația adoptată sau modificată sub regimul carlist. Sînt puse în lumină caracteristicile raportului forțelor politice în România, poziția diferitelor partide politice, organizații, cercuri și grupări față de problemele principale ale politicii interne și externe a țării, evidențiindu-se totodată poziția înaintată a comuniștilor, a forțelor democratice și antifasciste de apărare a intereselor vitale ale poporului român, de salvagărire a independenței naționale.

Urmărind procesul izolării politice a României în corelație cu modificările profunde petrecute în raportul internațional de forțe, o dată cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial, autorul desprinde, în ultima parte a lucrării sale, semnificația dictaturii imperialiste de la Viena din august 1940 și condițiile interne și internaționale în care dictatura personală a regelui Carol al II-lea s-a prăbușit, fiind înlocuită de dictatura militar-fascistă a generalului Antonescu.

V. M.

MAI AVEM (ȘI NOI) UN RĂSPUNS

Emisiunea TV „Mai aveți o întrebare?” a ținut să ne onoreze cu o replică nimicitoare la articolul „Cine a descoperit Polul Nord?” de Călin Ionescu (nr. 3/1970), unde era înfățișată controversa dintre R. E. Peary și F. A. Cook privitoare la prioritatea descoperirii Polului Nord. Emisiunea „preciza” că: a) controversa e de mult închisă; b) F. A. Cook e un șarlatan pe care enciclopediile nici nu-l pomenesc și c) revista noastră a săvârșit un grav păcat, ocupându-se de punctele a) și b). În același sens, și la fel de necruțător, ne-a scris tov. Șerban Dragomirescu, cercetător științific la Institutul de geografie.

Remarcăm în primul rând că emisiunea amintită, destinată în principal tineretului, nu a găsit pînă acum de cuviință să răspundă nici unei întrebări legate de marile probleme ale istoriei naționale și universale tratate de revista noastră. Ea s-a oprit asupra unei teme periferice, minore, cuprinsă în numai 4 pagini din cele 3 600 publicate de **Magazin Istoric**, înaintea că „Mai aveți...?” să binevoiască a se ocupa de el.

„Mai aveți...?” și tov. Ș. D. par a fi amatori de polemici ascuțite. Să le facem, așadar, pe plac, luînd pe rînd păcatele a), b) și c).

a) Să deschidem lucrarea *Die Entdeckung und Erforschung der Erde* de W. Krämer (Brockhaus, Leipzig, 1961, ediția a III-a) despre care tov. Dragomirescu sustine că îl ignoră pe Cook. Citim: „Controversa privitoare la cel care a ajuns primul la Polul Nord s-a desfășurat multă vreme și cu mare înverșunare între Cook și Peary, utilizîndu-se și calomniile cele mai răuvoitoare. Majoritatea cercetătorilor s-a hotărît pentru Peary, dar nu se pot aduce dovezi definitive nici pentru unul și nici pentru altul. Exact la pol nu a ajuns probabil nici unul din ei, după cum au arătat calculele ulterioare” (p. 154-155 — sublinierile ne aparțin, ca în toate citatele ce urmează). Intr-unul din cele mai cunoscute dicționare bibliografice, editat în Anglia, *Chambers Bibliographical Dictionary* (Londra, 1946), se menționează că Robert Peary a atins „la 6 aprilie 1909 după cît se pare (apparently) Polul Nord”.

Tov. Ș. Dragomirescu pretinde că Amundsen era partizanul lui Peary. Citim însă în lucrarea lui H. H. Wille *Lockende Pole*, publicată de cunoscuta editură științifică din Republica Democrată Germană, Urania, în 1966: „Roald Amundsen a fost omul care nu s-a îndoit nicodată de sinceritatea lui Cook, cu care călătorise, cu ani în urmă, în mările înghețate ale Polului Sud” (p. 190).

b) Este Cook ignorat de enciclopedii și dicționare, cum pretend oponenții noștri? Să vedem! *Enciclopedia Americană* (vol. V, 1965) îi consacră 65 de rînduri (față de 97 de rînduri celebrului său omonim, navigatorul James Cook). *Enciclopedia* scrie că lui Peary „i se atribuie actualmente descoperirea Polului Nord”. În cunoscutul și foarte seriosul *Meyers Neues Lexikon* (Leipzig, 1964), lui Peary îi sînt consacrate 9 rînduri, iar lui Cook 11. La articolul Peary, citim, între altele: „Gloria de a fi ajuns cel dintîi pînă în apropierea Polului Nord i-a fost contestată de Cook” (vol. VI, p. 440), deci exact în spiritul articolului nostru.

Lucrarea *Les explorations au XX-è siècle* (Librairie Larousse, Paris, 1960), vorbind despre expediția Belgiei în Antarctica, scrie: „La bordul vasului lernaseră doi oameni ale căror nume aveau să devină ulterior ilustre: Amundsen și dr. F. Cook” (p. 135).

Dizionario degli esploratori e delle scoperte geografiche (Milano, 1967), de Silvio Zavatti,

directorul Institutului geografic polar din Civitanova, autor a numeroase lucrări geografice și el însuși explorator al ținuturilor polare, consacră 16 rînduri lui Peary (p. 218) și 19 lui Cook (p. 73-79). Aflăm aici că Peary „...la 24 aprilie [1909] a atins poate ținta atît de rîvnită, dar îl precedea, încă cu un an înainte, Cook”. Zavatti îi dă dreptate lui Cook: acesta „a ajuns la Pol la 21 aprilie 1908. Primit triumfal, a fost aproape imediat acuzat de fals de către Robert Edwin Peary, care afirma că el a atins primul Polul Nord. S-a declanșat o violentă controversă, care încă mai continuă, deși, așa cum arată multe documente, s-a ajuns la concluzia că F. Cook a ajuns efectiv la Pol și că în spatele campaniei jurnalistice de defălmare a lui se ascundeau enorme interese financiare, care aveau totul de pierdut dintr-o victorie a lui Cook” (p. 79).

Lockende Pole intitulează un întreg capitol „Cook sau Peary?”, conchizînd în mod neechivoc: „Conflictul de prioritate privind descoperirea Polului Nord a rămas pînă astăzi nedecis”. Autorul adaugă: „Peary a fost mandatarul unei mari societăți americane, printre al cărei protectori se număra președintele Theodore Roosevelt (p. 190).

În 1961, la New York a apărut o lucrare în favoarea lui Cook *The case for doctor Cook* („Pledoarie pentru doctorul Cook”) de A. A. Freeman. Cît despre *Return from the Pole*, de F. A. Cook, aceasta a apărut după moartea autorului, căci există — nu-i așa? — și lucrări postume.

Publicațiile de cultură istorică se situează și ele pe poziția articolului nostru. Numai două exemple: revista lunară italiană *Storia illustrata* (iulie 1960), cu articolul „Cine a ajuns primul: Peary sau Cook?” și *Miroir de l'Histoire* (publicație din Franța, care intră în al 20-lea an de apariție), cu articolul lui Robert de la Croix „Cine a descoperit Polul Nord?” (nr. 293, noiembrie 1969).

c) Recunoaștem, cu umilința cuvenită, că *Magazin Istoric* a scris numele miciei așezări groenlandeze Etah în loc de Etah și prenumele lui de Gerlach Adrian în loc de Adrien. Calificarea expediției vasului Belgica (1897-1899) drept un eșec se referă strict la faptul că nu a ajuns la Polul Sud: celelalte rezultate științifice obținute au fost, indiscutabil, de mare importanță.

Mărturiile prezentate mai înainte demonstrează cu prisosință că disputa este foarte departe de a fi închisă și că savantul Cook se bucură și azi de respectul meritat. Istoria științei ne arată că nu o dată teze consacrate oficial au trebuit să fie revizuite (vezi problema vikingilor care, zice-se, l-au precedat pe Columb întru descoperirea Americii).

La rîndul nostru, întrebăm:

1) O emisiune TV (și încă una destinată tineretului) are dreptul, de dragul etalării unei false erudiții, să nege evidența unei polemici științifice și să educe milioane de telespectatori în spiritul închistării în „definitiv” și „imuabil”?

2) Un cercetător științific are dreptul să citeze, în sprijinul șubredelor sale teze, lucrări pe care nu le-a parcurs?

Comentînd întoarcerea lui „Apollo 13” și folosind arhiuzatul dicton „Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine”, responsabilul emisiunilor științifice TV aprecia că vorbește shakespearian. Invocîndu-l tot pe marele Will, îi propunem să nu transforme „Mai aveți...?” în „Comedia erorilor”.

procesul unui incendiu", publicat în nr. 1/1970 al revistei noastre.

În presa și opinia publică mondială începea să-și facă loc întrebarea: cine este acuzatul, Dimitrov sau Goering? De aceea, la ordinul lui Goebbels (care în ședința a 34-a, din 8 noiembrie 1933, n-a scăpat nici el de întrebările demascatoare ale lui G. Dimitrov), transmisiunile directe la radio au fost suspendate și nu s-a mai permis decât tipărirea sau emiterea dărilor de seamă redactate oficial.

Dar dezbaterile procesului de la Leipzig, pe care Goebbels spera să le ascundă opiniei publice, au fost înregistrate complet pe discuri. În 1945, trupele sovietice au descoperit, o dată cu alte arhive, și arhiva sonoră a Gestapoului. Pe circa 2000 de discuri se afla înregistrat procesul incendiului Reichstagului. După studierea lor de către organele competente sovietice, discurile au fost remise Republicii Democratice Germane.

Palatul de Justiție din Leipzig, în care s-a judecat procesul, a fost transformat în muzeu.

PRESTIGIUL LUI AVRAM IANCU

ILIE DUMITRESCU, col. în rezervă din București, nu scrie în legătură cu articolul „Sintem siliți să purtăm doliu”, apărut în nr. 3/1969 al revistei noastre:

Prin anul 1850, la Berlin, a apărut o carte, intitulată „Aus Ungarn”, semnată de Max Schlesinger în care autorul propunea lui Franz Iosif o listă ministerială, ca unica soluție, după părerea lui, de rezolvare a crizei în care se zbatea Imperiul habsburgic. Autorul cărții propunea monarhului să se folosească de ajutorul unor persoane dinamice și cu mare popularitate în rândul națiunilor din imperiu, pe care să le solicite a forma un guvern. În rândul celor propuși, și acesta-i faptul pe care voiam să-l subliniez, se afla și AVRAM IANCU.

Iată, de altfel, lista alcătuită de Schlesinger: Externe: Lubomirsky, Teleky, Dobhoff; Interne: Pillersdorf, Manin; Război: Iellacici, Bem, Radetzky, IANCU; Finanțe: Kossuth, Stifft; Justiție: Pinkas, Smolka, Deák; Instrucție: Palacky, Eötvös, Purgstall etc...

Propunerea nu a fost acceptată de împărat, dar ea aduce o nouă dovadă a prestigiului de care se bucura Avram Iancu.

DA, FIULE!

ADONIS POPOV din București este un veteran al „Poștei” redacției noastre. Caustic (din fire) și istoric (din pasiune), d-a sa mai încrucișat în citeva rânduri spada cu noi. De data aceasta ne cerea pentru o formulare a traducerii din „Memoriile” lui Churchill (nr. 4/1969).

Tovarășul Popov este de părere că Churchill nu putea să scrie: „Mijloacele... erau aproape complet epuizate...” (pagina 62, col. 1) Corespondentul nostru pune la îndoială fidelitatea traducerii și ne întreabă: cum se poate „epuiza” ceva mai mult ori mai puțin? Pentru găsirea răspunsului ne sfătuiește să consultăm citeva dicționare.

Ne-am executat. Am început prin a identifica locul cu păcatul, care este în nr. 4/1969, dar nu în pagina 62, ci 62, nu rândurile 4-5, ci 1-5. Neștiind cum ar fi putut scrie Churchill, ne-am resemnat să citim ceea ce a scris și iată ce-am găsit:

În original:

The means of organising any resistance to german aggression in Eastern Europe were now **ALMOST EXHAUSTED** (W. Churchill: The Second World War, Cassel, Londra, ed. 1967, vol. I, p. 307).

În ediția franceză:

Tous les moyens d'organiser une résistance quelconque à l'Allemagne en Europe centrale étaient maintenant **PRESQUE ÉPUISÉS** (Winston S. Churchill: Mémoires sur la deuxième guerre mondiale, Librairie Plon, Paris, ed. 1955, vol. I, p. 357).

Ne-am adresat și Dicționarului limbii române moderne, Ed. Academiei R.P.R., București, 1958, p. 278:

Agadar, dat fiindcă:

— almost (eng.) = presque (fr.) = aproape
— exhausted (eng.) = épuisé (fr.) = epuizat

— epulzat = terminat, sfârșit, isprăvit, considerăm că ceva se poate epulza total sau aproape total, așa cum se poate sfârși complet sau aproape complet, și conchidem că supărarea corespondentului nostru este lipsită de obiect.

Tov. Adonis Popov își începe misiwa astfel: „Sint eu de vină, mamă?...”, vorba lui Coșbuc, că iarăși trebuie să vă scriu?

Cum să încheiem, altfel, decât printr-un răspuns direct: da, fiule, tu ești de vină. Dar e o culpă care, departe de a ne deranja, ne face plăcere.

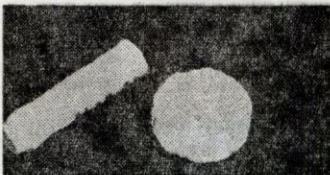
ARHEOLOGI, ÎN GARDĂ!

ION N. TUDOR din comuna Apostolache, județul Prahova, ne scrie:

Acum 25 de ani, pe vatra comunei Apostolache, am găsit o rîșniță mică din piatră poroasă, foarte tare, de culoare cenușie; are forma rotundă și este foarte rezistentă. Cîneva mi-a spus că ar fi din anul 3000 î.e.n. Se află la mine în bună stare și vă trimit alăturat fotografia ei (în imagine apare și un fragment de olan din pămînt ars). Se bănuiește că pe teritoriul acestei comune a fost o vatră (asezare) geto-dacă și poate că ar merita studiată.

Nei reproducem fotografia, de rest sperăm că se vor ocupa specialiștii.

P. S. Desenele monedelor pe care le posedăm nu ne sînt suficiente pentru a vă lămuri.

VICTOR POPESCU, colonel în rezervă, Satu-Mare.

Vă mulțumim pentru datele furnizate, la care vom face apel cînd se va pune din nou problema.

NUMERE DIN „MAGAZIN ISTORIC”

Doresc:

MIHAI APAN — Aleea Sovata nr. 5, Medias (nr. 1-29); PETRE ANDRUCHOVICI — str. Apelor nr. 2, Siret, județul Suceava (nr. 7-8/1968).

Rugăm pe cei interesați să nu mai expedieze mandate postale pe adresa redacției pentru a li se trimite numere din revistă, deoarece nu noi ne ocupăm de difuzare. Redacția nu reține banii trimiși, ci li returnează. Reamintim că abonamentele se fac la oficiile postale și difuzorii din întreprinderi și instituții.

CONTENTS

GHEORGHE ZAHARIA Romania on the Front of the Victory over Fascism	2
25 YEARS SINCE THE VICTORY OVER NAZI GERMANY	2
* G.K. JUKOV The Berlin Operation Begins	12
* S.M. STEMENKO To the Wild Beast's Lair	17
* D.M. PROKTORE The Finale	21
* CORNELIUS RYAN The Last Battle	25
* The Calendar of the Second World War	34
NICOLAE GOLDBERGER In Camps and Prisons We Studied Lenin's Teaching	45
CRISTINA LUCA BOICO One Against One Hundred, Romanians in the Fight Against the Hitlerite Invaders of France	47
FIFTY YEARS SINCE THE DEATH OF A.D. XENOPOL	52
* PAUL GRIGORIU Biographic Note	52
* AL. ZUB "This Man Was a Shining Light"	58
LUCIANO VISCONTI History, a Muse of the Muses	58
C. CAZANISTEANU 1855, the First Association of the Workers of Wallachia	60
DUMITRU MUREȘAN The Outlaw Pinteș the Brave	63
ANDREI OTEȚEA Francesco Guicciardini, a Famous Name in the Italian Renaissance	69
STEFAN ȘTEFĂNESCU Craiova, the Town of the "Bani" through the Centuries	75
A.A. GUBER The Historians of the World at Their Thirteenth Meeting	79
* The Testament of Antim Ivireanu (1715)	81
N. NINEI Nelson's Death — a Suicide?	82
FLORIN HERA Fridtjof Nansen	89

SOMMAIRE

GHEORGHE ZAHARIA La Roumanie sur le front de la victoire sur le fascisme	2
25 ANS DEPUIS LA VICTOIRE SUR L'ALLEMAGNE HITLÉRIENNE	2
* G. K. JUKOV L'opération Berlin commence	12
* S. M. STEMENKO Vers le repaire de la bête fauve	17
* D. M. PROKTORE La fin	21
* CORNELIUS RYAN La dernière bataille	25
* Le calendrier de la seconde guerre mondiale	34
NICOLAE GOLDBERGER Dans	

les camps et les prisons nous étudions la doctrine de Lénine	45
CRISTINA LUCA BOICO Un contre cent, Roumains dans la lutte contre les occupants hitlériens de la France	47
50 ANS DEPUIS LA MORT DE A.D. XENOPOL	52
* PAUL GRIGORIU Microfiche biographique	52
* AL. ZUB "Cet homme a été une lumière"	58
LUCIANO VISCONTI L'histoire, une muse des muses	58
C. CAZANISTEANU 1855, la première Association des ouvriers de Valachie	60
DUMITRU MUREȘAN Le haidouk Pinteș le Brave	63
ANDREI OTEȚEA Francesco Guicciardini, un nom illustre dans la Renaissance italienne	69
STEFAN ȘTEFĂNESCU Craiova, la ville des "Bani" au cours des siècles	75
A.A. GUBER Les historiens du monde à leur treizième rencontre	79
* Le testament d'Antim Ivireanu (1715)	81
N. NINEI La mort de Nelson — un suicide?	82
FLORIN HERA Fridtjof Nansen	89

СОДЕРЖАНИЕ

ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ Румыния на фронте победы над фашизмом	2
25-ЛЕТИЕ ПОБЕДЫ НАД ГИТЛЕРОВСКОЙ ГЕРМАНИЕЙ	2
* Г. К. ЖУКОВ Начинается операция Берлин	12
* С. М. СТЕМЕНКО К зeperному договору	17
* Д. М. ПРОКТОР Конца	21
* КОРНЕЛИУС РИАН Последняя битва	25
* Календарь второй мировой войны	34
НИКОЛАЕ ГОЛДБЕРГЕР В лагерях и тюрьмах мы изучали ленинские заветы	45
КРИСТИНА ЛУКА БОЙКО Один против ста. Румыны в боях против гитлеровских оккупантов Франции	47
А. Д. КСЕНОПОЛ 50-ЛЕТИЕ СО ДНЯ СМЕРТИ	52
* ПАУЛ ГРИГОРИУ Биографическая микрофоточка	52
* А. ЗУБ "Этот человек был светом"	58
ЛУКIANO VISCONTI История — муза муз	58
К. КАЗАНИСТЕАНУ 1855 — Первый Союз рабочих Румынии	60

Д. М. МУРЕШАН Гайдук Пинтя Храбрый	63
АНДРЕИ ОТЕȚИ Франческо Гуиччардини, выдающееся имя итальянского Возрождения	69
ШТЕФАН ШТЕФĂНЕСКУ Крайова, город Банов, на протяжении веков	75
А. А. ГУБЕР История мира на тридцатой своей встрече	79
Зачешие Антима Ивирянуца (1715)	81
Н. МИНЕИ Смерть Нельсона — самоубийство?	82
ФЛОРИН ХЕРА Фритцлоф Нансен	89

INHALT

GHEORGHE ZAHARIA Rumänien an der Front des Sieges über den Faschismus	2
25 JAHRE SEIT DEM SIEG ÜBER HITTLERS DEUTSCHLAND	2
* G. K. SHUKOV Die Berliner Operation beginnt	12
* S. M. SCHTEMENKO Zum Schlupfwinkel der Hyäne	17
* D. M. PROKTORE Das Ende	21
* CORNELIUS RYAN Die letzte Schlacht	25
Der Kalender des 2. Weltkrieges	34
NICOLAE GOLDBERGER In den Lagern und Gefängnissen studierten wir Lenins Lehre	45
CRISTINA LUCA BOICO Einer gegen Hundert, Rumänen, welche gegen die hitleristische Besetzung Frankreichs kämpften	47
50 JAHRE SEIT DEM TODE A.D. XENOPOLIS	52
* PAUL GRIGORIU Biographische Angaben	52
* AL. ZUB "Dieser Mann war ein Licht"	58
LUCIANO VISCONTI Die Geschichte, eine Muse der Museen	58
C. CAZANISTEANU 1855, der erste Arbeiterverband in der Walachei	60
DUMITRU MUREȘAN Der Haiducke Pinteș der Tapfere	63
ANDREI OTEȚEA Francesco Guicciardini, ein berühmter Name der Renaissance Italiens	69
STEFAN ȘTEFĂNESCU Craiova, die Stadt der "Bani" im Laufe der Jahrhunderte	75
A.A. GUBER Die Historiker der Welt bei ihrer 13. Zusammenkunft	79
* Das Testament von Antim Ivireanu (1715)	81
N. NINEI Nelsons Tod — ein Selbstmord?	82
FLORIN HERA Fridtjof Nansen	89

ABONNEMENTS, CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie: B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandaru, Marian Ștefan.
SECRETARI DE REDACȚIE: Valeriu Buduru și I. M. Ștefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Balada lui Pinte. Relief în lemn, de Vida Ghezo
(Împăratul codrilor, pag. 63)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC. revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sațe. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Luptele de la Debrețin. Tablou de Paul Atanasiu

Semnarea actului de capitulare necondiționată a Germaniei hitleriste.

